

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET ve SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

FREDERİC BASTIAT'NIN SİYASET FELSEFESİ ve DEVLET ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Buğra KALKAN

Danışman
Yrd. Doc. Dr. Belma TOKUROĞLU

Ankara - 2007

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Buğra Kalkan'a ait "Frederic Bastiat'nın Siyaset Felsefesi ve Devlet Anlayışı" adlı çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Yrd. Doc. Dr. Belma TOKUROĞLU (Danışman)

Üye

Prof. Dr. Atilla YAYLA

Üye

Prof. Dr. Levent Köker

ÖNSÖZ

Sosyalizm ve muhafazakârlık ile birlikte dünyadaki en önemli ideolojilerden biri olan liberalizm, Türkiye’de çok konuşulan ve tartışılan bir fikrî akım olmakla birlikte, liberalizmin felsefî temellerini atmış filozoflar hakkındaki literatür çok zengin değildir.

Adam Smith ve John Locke gibi tanınmış filozofların dışında kalan kimi önemli liberal düşünürler Türkiye’de ya hiç tanınmamakta ya da tamamen ihmal edilmektedirler. 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, klasik liberal bir düşünür ve iktisatçı olan Frederic Bastiat da liberal düşünörlere yönelik bu genel ihmalden en fazla etkilenmiş isimlerdendir.

Bu yüzden, bu tez Frederic Bastiat’nın fikirlerini ve hayatını tarihsel ve felsefî arka planıyla geniş bir şekilde ele alarak, Bastiat’ı Türk siyaset ve sosyal bilimler literatürüne tanıtmayı amaçlamaktadır. Böyle bir girişim, Frederic Bastiat’nın fikirleri çerçevesinde klasik liberalizmin felsefî önkabullerine bir yolculuğu zorunlu kılmaktadır. Bu yolculuk sırasında kaçınılmaz olarak, az tanınan ancak modern klasik liberal geleneği derinden etkilemiş yazarlara ve fikirlere değinilerek, onların diğer liberal fikir akımlarıyla olan bağlantıları gösterilmeye çalışılacaktır.

Buğra Kalkan

Ankara - 2007

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	ii
KISALTMALAR ÇETVELİ.....	v
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

FRANSA VE FRANSIYIZ DEVRİMLERİ: BİR FİLOZOFUN HAYATINI ŞEKİLLENDİREN SİYASÎ OLAYLAR

1. Eski Rejim ve Fransız Devrimi Üzerine Bazı Düşünceler.....	7
1.1 Fransız Devrimi Öncesinde Fransa'nın Sosyo-Ekonomik Durumu.....	7
1. 1. 1. Fransa'da Feodal Tabakalar ve Sosyal Hayat.....	8
1. 1. 2. Ekonominin Merkezileştirilmesi.....	13
1. 2. Devrime Doğru.....	15
1. 3. Devrim ve Getirdikleri.....	18
1. 3. 1 Rasyonalist Tepki.....	19
1. 3. 2. Totaliterleşen Yönetim.....	21
1. 3. 3. Yok Edilen Piyasa.....	22
1. 4. Devamlılık ve Kopukluk.....	25
2. Frederic Bastiat'nın Hayatı ve Bu Dönemde Yaşanan Siyasal Gelişmeler.....	26
2. 1. Fransız Yönetim Geleneği Devam Ediyor: Napoleon ve Diğerleri.....	27
2. 2. 1830 Devrimi.....	30
2. 3. Richard Cobden ve Tahıl Yasası Muhalifleri Birliği (Anti-Corn Law League).....	33
2. 4. Cobden ve Bastiat.....	36
2. 5. 1845 ve Sonrası: 1848 Devrimine Giden Yol.....	38

2. 5.1. Serbest Ticaret Dernekleri ve Paris Serbest Ticaret Derneği.....	39
2. 5. 2. Serbest Ticaret Hareketinin Başarısızlığının Nedenleri.....	42
2. 5. 3. 1848 Devrimi.....	43
2. 5. 4. Milletvekili Olarak Bastiat.....	50
2. 6. Bastiat'ın Son Günleri.....	54
2. 7. Sonuç.....	55

2. BÖLÜM

FREDERİC BASTİAT'NIN YAZILARININ FELSEFİ ARKAPLANI

1. Gençlik Yılları.....	57
2. Fransız Öncüleriyle Tanışması.....	58
3. Bastiat'da Yöntem.....	59
4. Bastiat Üzerine Yorumların Çeşitliliği.....	61

3. BÖLÜM

FREDERİC BASTİAT'NIN SERBEST TİCARET SAVUNUSUN LİBERAL SOSYAL VE SİYASAL TEORİDEKİ YERİ

1. Üretimin Amacı Tüketimdir: Emeğin Araçsallığı Problemi.....	66
2. Sınırsız Piyasalar: Karşılaştırmalı Üstünlük Yasası.....	70
3. Bolluk ve Fiyat.....	73
4. Karşılıklılık: Şartları Eşitleyelim.....	76
5. Yağma: Kişisel Çıkarın Yanlış Yönlendirilmesi.....	82
6. Teori ve Uygulama: İktisatta Hiçbir Mutlak İlke Yok mu?.....	88
7. Ulusal Hâkimiyet, Serbest Ticaret ve Savaş.....	93
8. İki Farklı Serbest Ticaret Savunusu: Faydacılık ve Ahlâkîlik.....	101

4. BÖLÜM

FREDERİC BASTİAT: SOSYAL AHENK TEORİSYENİ

1. Birey ve Toplum.....	108
1. 1. Doğa Durumu, Toplumsallık ve Mübadele.....	109
1. 2. Kişisel Çıkar, Özel Mülkiyet ve İş Bölümü.....	111
1. 3. Bastiat'ın Emek-Değer Teorisine İtirazı.....	116
1. 4. Sorumluluk Duygusu.....	120
1. 5. Rekabet.....	124
1. 6. Sermaye.....	128
2. Bastiat'da Doğal Düzen ve Doğal Haklar.....	135
2. 1. Doğal Düzen ve Yapay Düzen.....	141
2. 2. Ütopist Sosyalistler.....	143

5. BÖLÜM

FREDERİC BASTİAT'IN DEVLET FİKRİ

1. Hukuk Nedir?.....	150
2. Yasal Yağma.....	151
3. Bastiat'ın Demokrasi Eleştirisi.....	154
4. Özel ve Kamusal Hizmetler Arasındaki Farklar.....	156
5. Devlet Yanılsaması.....	159
6. Devlet, Devrim ve İnsan.....	161
7. Bastiat'ın Devlet Fikrine Liberteryen Bir Eleştiri.....	164
SONUÇ.....	168
KAYNAKÇA.....	178
ÖZET.....	193
ABSTRACT.....	194

KISALTMLAR CETVELİ

A.Ü. S.B.F: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Bkz. : Bakınız

Çev. :Çeviren

Der. : Derleyen

Ed. :Editör

Haz. :Hazırlayan

GİRİŞ

Cloude Frederic Bastiat, 19. yüzyılın ilk yarısında yaşamış en etkili liberal iktisatçıdır. Eserlerini 1844-1850 arasında vermiş olan Bastiat, iktisadın yanında gazetecilikle de uğraşmış ve 1848 Meclisi'ne milletvekili seçilerek finans komitesine başkanlık etmiştir. Gazetelerde ve dergilerde yazdığı yazılarda iktisadî ilkeleri sade bir dille günlük siyasî olaylara uygulayarak geniş bir kitleye ulaşmayı başarmıştır. Bastiat'nın bu hızlı çıkışı onu Fransa'daki liberallerin önderliğine yükseltirken, sosyalistlerin ve devletçilerin de ona muhalefetine neden olmuştur. Devletin toplumsal ve ekonomik hayata müdahalesi karşısında büyük bir endişeye kapılan Bastiat, Fransa'daki ilk serbest ticaret hareketini başlatmış ve Meclise girdikten sonra da bu özgürlükçü tavrından hiç taviz vermeden çalışmalarına devam etmiştir.

Bir düşünür için çok kısa bir zaman dilimi olan altı senede hem güçlü teorik eserler ortaya çıkartmış hem de siyasî ve kitlesel hareketlere önderlik etmiş biri olan Bastiat şüphesiz önemli bir tarihî figürdür. Siyasî açıdan bakıldığında o, Fransız laissez-faire geleneğinin içinde yer alan biri olarak tanımlanabilir. Klasik liberalizm içindeki laissez-faire geleneğinin tavizsiz bir üyesi olan Bastiat, felsefî öncülerinin bir adım ötesine geçerek laissez-faire'e dayalı tutarlı bir sosyal ve siyasî teori geliştirmiştir. John Locke, Jean Baptiste Say ve Adam Smith'in görüşlerini bir potada eriterek devletin toplumsal hayatta oynaması gereken rol üzerine güçlü bir tez ortaya koymuş olan Bastiat, bu özgün katkısıyla klasik liberalizmin felsefî kurucuları arasındaki yerini almıştır. Bu büyük düşünürün siyaset felsefesini ve devlet fikrini detaylı bir şekilde ele alarak Türkçe literatüre bir katkı sağlamak bu tezin amacıdır.

Çeşitli sebeplerle iktisat literatüründe kendine zorlukla yer bulmuş olan Bastiat'ın, Türkçe literatürde neredeyse hiç zikredilmemiş olması şaşırtıcı değildir. Adam Smith'i laissez-faire iktisadının önderi sayan bir iktisat anlayışının Bastiat'yı marjinal bir yazar olarak görmesi doğaldır. Ancak, büyük bir siyasî geleneğin felsefî kurucularından sayılan bir düşünürün fikirlerini araştırmanın önemi ortadadır. Ayrıca, Bastiat'ın ölümünün ardından yüzelli yıl geçmiş olmasına rağmen siyaset felsefesinde tartışılan problemlerin ve günlük siyasî hayatta yaşanan olayların mahiyetinin çok da fazla değişmediği düşünülürse, geçmişten günümüze çok önemli tespitlerde bulunmuş olan Bastiat'ın önemi bir kez daha ortaya çıkar. Toplumsal ilişkilerin temel güdüleyicisi nedir? Kamusal ve özel alanın sınırları nerede başlar, nerede biter? Hukuk nedir? Bunlar ve benzer sorular hâlen tartışılmaktadır ve bundan sonra da tartışılmaya devam edecek gibi görünmektedir. Tüm bu sorulara Bastiat'ın perspektifinden yaklaşan bir çalışmanın Türkçe literatüre bir katkı sağlama şansı olabilir.

Tez üç kısımdan oluşmaktadır. Bir düşünürün fikirlerini kavramak onun yaşadığı dönemin sosyo-kültürel yapısını ve tarihsel arkaplanını da anlamayı gerektirdiğinden, tezin ilk kısmında, Bastiat'ın yaşadığı dönemin Fransası Bastiat'ın hayat hikâyesiyle birlikte anlatılmıştır. 18. yüzyıl Fransasının tarihi 19. yüzyıl Fransa'sının merkezî-devletçi siyasî yapısını çok etkilemiştir. Bastiat'ın bu devletçi zihniyete karşı büyük bir kişisel mücadele verdiği hatırlanırsa Fransız Devrimi'ni de içine alan 18. yüzyıl Fransız siyasî tarihini incelemenin önemi daha da anlaşılır. Tezin ikinci kısmında Bastiat'ın siyasî ve iktisadî görüşleri ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve filozofun klasik liberal gelenek içindeki yeri ve önemi tartışılmıştır. Tezin son kısmı ise, tamamen, Bastiat'ın devlet fikri üzerine odaklanmıştır. Bastiat'ın devlet, hukuk, kamusal ve özel sektör ayrımı hakkında yazdıkları sistematik bir şekilde ele alınmış ve devlet üzerine düşünceleri bütüncül bir şekilde anlatılmıştır.

Frederic Bastiat'nın görüşleri incelenirken yazarın kendi yazılarının yanında onun en fazla etkilendiği filozofların fikirleri ve eserleri de incelenmiş, bu düşünürlerin bağlı oldukları felsefî gelenekler ana hatlarıyla ele alınmıştır. Bastiat'nın fikirleri genellikle klasik liberal ve liberteryen siyaset ve iktisat geleneği içinde incelenerek eleştirilmiştir. Ancak, serbest ticaretle ve toplumsal hayatın işleyişiyle ilgili konularda farklı siyasî akımların tezleri üzerinde de durulmuş ve bu görüşlerin Bastiat'nın fikirleriyle olan farklılıkları ortaya konmuştur. Bu tutumun tezin amacına en uygun yöntem olacağı düşünülmüştür. Farklı fikir akımlarının Bastiat'nın tezlerine itirazlarını ele almak, tezin konusunu Bastiat'nın fikirlerinden liberalizm eleştirisine kaydıracağından ve tezin amacını fazlasıyla aşacağından benimsenmemiştir. Ayrıca, Bastiat'nın fikirlerinin tartışılmasından önce klasik liberalizmin ilkeleri ve temelleri üzerine bir incelemenin yapılmasının, liberalizmin felsefî babalarından sayılan bir düşünürün fikirleri tartışılırken füzuli olacağı düşünülmüştür. Frederic Bastiat'nın fikirlerinin Türkiye'de ilk kez sistematik bir şekilde inceleniyor olması Türkçe literatürün ve kaynakların bu konuda çok zayıf olduğunun bir göstergesidir. Bu yüzden tez çalışmasına yeterince kaynak bulmak için basılı kitap ve makaleler yanında internetten ve sanal kütüphanelerden de yoğun şekilde yararlanılmıştır.

1. BÖLÜM

FRANSA VE FRANSIZ DEVRİMLERİ: BİR FİLOZOFUN HAYATINI ŞEKİLLENDİREN SİYASÎ OLAYLAR

Avrupa'nın Ortaçağ'ın kurumlarından ve ekonomik yapılanmasından nasıl kurtulduğu çok tartışmalı bir konudur. Gerek burjuvazinin doğuşu gerek feodal sistemin çöküşü hakkında yer ve zaman bakımından tarihçiler ve özellikle de siyaset bilimciler arasında bir anlaşmaya varılmış olduğunu söylemek zordur. Yorum farkları, olguları açıklayan teorilerin etkilendiği ideolojik yaklaşımlar kadar, farklı ülkelerin farklı deneyimlerinin olmasından da kaynaklanmaktadır. Örneğin, Hobsbawn sanayi devrimini işçilerin hayatlarında bir geri adım olarak görürken (Hobsbawn, 2005: 36-62) Hartwell, sanayi devrimini iyi yönde büyük bir dönüşüm olarak karşılamaktadır (Hartwell, 2005: 1-16). Ya da, merkantilist politikaların gelişimini ve sonuçlarını İngiltere ve Fransa açısından değerlendirmek, bizi çok farklı sonuçlara götürmektedir.

Açıklama tarzlarındaki farklılıklara rağmen 13. yüzyıldan itibaren Avrupa'da yadsınamayacak büyüklükte değişimlerin yaşandığı ve dünyayı algılamada ve insanların hayat tarzlarında gözle görünür ilerlemelerin olduğu bir gerçektir (Yalçın, 1983:121). Ticari gemilerdeki teknolojik gelişmeler ticareti ucuzlatıp uzun yolculuklara olanak sağlamış ve Avrupalılara Amerika ve Asya'nın yolunu açmıştır. Genişleyen pazarlar bir yandan içe kapanık feodal malikâne sisteminin sınırlarını aşarken; bir yandan da hiçbir yere bağlı olmayan, oradan oraya gezerek ticaret yapan, kâr peşinde koşan bir sınıfın doğumunu hazırlamıştır. Topraksız köylüler, senyor topraklarını bırakarak şehirler ve ülkeler arasında kârlı bir iş haline gelen mal mübadelesine başlamıştır. Artık, köylünün,

pazarda ürününü satabileceğini anladığından, üretimini arttırması için bir sebebi vardır (Rosenburg, Birdzell, 1992: 43).

Ortaçağ'ın sonuna gelindiğinde Avrupa ticaret hacmindeki artışın önemli bir sonucu olarak tüccar sınıfı doğmuştur. 16. yüzyılda merkezi krallıkların yeni yeni kuruluyor olması ve kilisenin denizaşırı ticarete müdahalesinin sonuçsuz kalması; ticaret olanaklarının tüccarlar elinde kalarak kapitalist bir oluşuma dönüşmesinin yolunu açmıştır (Rosenburg, Birdzell, 1992). Hayatlarını ticaretten kazanan bu sınıf için kırsal bölgelerin feodal kısıtlamaları katlanılmazdı. Tüccarın malını hangi fiyattan alıp hangi fiyata satacağı; ya da nereye ne zaman gidebileceği gibi kısıtlamalar ticareti imkânsızlaştıran uygulamalardı. Kentlerde yaşamaya başlayan tüccarlar hiçbir merkeze ve toprak parçasına bağlı olmadıklarından, bunlar üzerlerinde ne senyörler ne de kilise bir hak talebinde bulunabiliyordu. Ticaretle uğraşanlar, köylülerle ve soylularla aralarında çıkan problemleri fiat, kontrat, para, satış gibi yollarla, kendi aralarında çıkan anlaşmazlıkları ise yine kendi aralarında seçtikleri hâkimler aracılığıyla çözdüler. Bu sayede siyasî, ekonomik ve hukukî olarak özgür oldular (Yalçın, 1983: 126). Bir Alman atasözü olan "Kent havası insanı özgür kılar." deyişi de anlamını buradan alır.

Piyasaların gelişmesi ve tüccarların ortaya çıkması feodal sisteme öldürücü bir darbe indirse de toplumsal ve ekonomik hayatta yaşanan büyük dönüşüm, asıl, on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında kendini açıkça gösteren (Hobsbawn, 2005: 38) sanayi devrimi tarafından gerçekleştirilmiştir. Çünkü, sanayi devriminin başat özellikleri olan fabrika sistemi ve kitle üretimi, bir yandan köylüye malikâne dışında çalışma imkanı sunarken diğer yandan fabrikalarda üretilen ucuz malların sıradan insanı hedeflemesi, kitlelerin hayat standartlarını yükselterek feodal üretim tarzını bitirmiştir. Artık üretim soyluların lüks ihtiyaçları ya da karın tokluğu için değil sıradan vatandaşın günlük ihtiyacı için yapılmaya

başlamıştır (Mises, 1996: 53-59). Toprak lordları gibi işinde zorla insanları çalıştırma imkânına sahip olmayan fabrika sahibiyle işçi arasında ücrete dayalı kurulan anlaşma, işçiye, istediği iş yerinde çalışma ve işyerini seçme özgürlüğü tanıyordu. Sanayi devriminin yarattığı diğer büyük dönüşümse onun iktisadî büyüme, nüfus ve reel gelirden yarattığı daha önce görülmemiş artıştan kaynaklanır. Hartwell'in "iki dünya arasında kopma" (Hartwell, 2006: 1) diye nitelendirdiği sanayi devrimi, bu iki bakımdan, günümüzü şekillendiren temel etkenlerdendir.

Geçmişin imkânsızlıklarını ve kötü gidişatı kanıksamış tavır artık değişiyor ve insanlar ekonomik büyümenin ve toplumsal hareketliliğin verdiği rahatlamayla yerleşik inançları sorguluyor ve sosyo-ekonomik hayattaki dengesizliklere daha fazla tahammülsüzleşiyordu.¹ Sosyo-ekonomik hayatta görülen bu değişimle iç içe dinsel, sanatsal ve bilimsel alanda dönüşümler yaşanıyordu. Hümanizm hareketi, Hristiyan insan kavrayışına karşı doğal insanı yüceltmiş, bugünkü hayata yüzünü çeviren hayat felsefesine karşı bugünün ihtiyaçlarına cevap arayan, maddî hayatın gereklerine uygun hayat felsefesini öne çıkartmıştır (Yalçın, 1983:130).

Yüzyıllar boyu süren bir birikimin meyveleri olan bu büyük dönüşümler her ülkeyi/halkı kendi sosyo-ekonomik ve tarihî yapısı içinde farklı ve değişik ölçülerde etkilemiştir. Frederic Bastiat'ın yaşadığı dönemin koşulları ve fikirleri için yaptığımız bu çalışmada, ilk olarak, Fransa'nın Batı Avrupa'da cereyan eden bu gelişmelerden nasıl ve hangi yönde etkilendiği araştırılacaktır. Bu çaba, büyük ölçüde, iki grup temel süreci tetkik etmeye dayanmaktadır: İlk grupta Eski Rejim olarak adlandırılan ve Fransa'nın toplumsal yapısını belirleyen özellikler ve bu özelliklerin dönüşüm seyri yer alırken ikinci grupta mutlak krallıkların

¹ Hayek'e göre, iktisadî mantığı kavrayamayan, yanlış kuramsal çerçevelerle araştırmalarını yapan tarihçiler ve düşünürler kapitalizmin yükselttiği hayat standartlarının sıradan insanın hayat beklentilerinde yarattığı artışı doğru analiz edemeyerek kapitalizme düşman olmuşlardır (Hayek, 1962; Hayek, 1996).

kurulmaya başlaması ve ticaretin öneminin anlaşılmaya başlanmasıyla uygulamaya konan merkantilist politikaların ve Fransız Devrimi'nin etkileri bulunmaktadır.

1. Eski Rejim Ve Fransız Devrimi Üzerine Bazı Düşünceler

Resmî tarih, Devrim öncesi Fransa ile Devrim sonrası Fransa arasındaki farklılıklara ilişkin kesin ve keskin bir tablo çizmeye heveslidir. Tarihindeki devrimlerle öğünen tüm ülkelerde aynı eğilimi görmek mümkündür. Eskiyle yeni arasındaki karşıtlığı doğruyla yanlış arasındaki farklılıkla özdeşleştirerek kuruluş efsaneleri üretmek hiçbir millî devletin karşı koyamayacağı kadar caziptir. Fransız Devrimi'nin eski rejimi ilga ederek herkese eşitlik, özgürlük ve kardeşlik getirdiği miti de bugüne kadar gördüğümüz en etkili efsanelerdendir. Bu efsanenin sınaması özellikle Tocquevelli'in yazılarında araştırılacak ve gerekli yerlerde modern yazarların görüşlerine başvurulacaktır. Devrim öncesi Fransa ile Devrim sonrası Fransa arasında benzerliklere ve kopmalara dayalı bu incelemeden çıkacak netice, Fransa'nın 19. yüzyılın ortalarında nasıl bir siyasî ve ekonomik atmosferle çevrelendiğini kavramamıza yardımcı olacaktır.

1. 1. Fransız Devrimi Öncesinde Fransa'nın Sosyo-Ekonomik Durumu

Fransız Devrimi öncesinde Fransa'nın sosyo-ekonomik yapısını kavrayabilmek için konu ikiye ayrılacaktır. İlk kısımda dağılmaya başlayan feodal yapının toplumsal hayatta yarattığı etki ele alınacaktır. İkinci kısımda ise Fransız Devrimi öncesi ekonomik hayatın nasıl merkezileştirildiği incelenecektir.

1. 1. 1. Fransa’da Feodal Tabakalar ve Sosyal Hayat

Ortacağ siyasal yönetiminin kral, soylular ve din adamları sınıfı arasında meydana gelen ittifakın sonucunda oluştuğu bilinen bir gerçektir. Merkezî devletlerin kurulması, feodal beyliklerin güç kaybetmesi ve seküler hareketlerin gelişimi bu tabakaları farklı şekillerde etkilediyse de Devrim öncesi Avrupa’da bu tabakalar varlıklarını sürdürmekteydiler.

Devrim öncesi Fransa’da da, teorik olarak iktidar kralın tekelinde olmakla birlikte, düzen, ‘kral-din adamları-soylular’ ittifakına dayanmaktadır. “Bu üçlü ayırım hukuk kurallarına bağlanmış ve sınıfların sosyal durumları, hakları ve ayrıcalıkları bu kurallarla belirlenmiş durumdadır.”(Ruhi, 2002: 16). Ayrıcalıklılar olarak tanımlanan bu tabakaların haricinde nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan üçüncü tabaka, yani sıradan halk ülkedeki yerini alır.

Kraldan sonra ülkedeki en güçlü tabaka din adamları sınıfıydı. Yaklaşık 120 bin kişiden oluşan, ülke topraklarının %25’ini ellerinde bulunduran rahipler önemli malî ve siyasî ayrıcalıklara sahiptiler. Vergiden ve askere alımdan muaf tutuluyorlardı. Bu tabakanın malî gücü köylüden aldıkları aşar ya da ondalık denilen vergi ve gayrimenkullere dayanıyordu. Bu tabakadan sonra, sayıları 350 bini bulan ve nüfusun yaklaşık %1.5’ini oluşturan soylular sınıfı ayrıcalıklı durumuyla göze çarpıyordu. Kendi içlerinde çeşitlenen soylular temelde derebeylik haklarından elde ettikleri vergi hakları ve gayrimenkullerinden edindikleri gelirle hayatlarını sürdürmekteydiler. Kral da soylular sınıfındandı ve etrafına topladığı 4 bine yakın soyluyla ülkeyi Versailles Sarayı’ndan yönetmekteydi. Bu iki tabakanın haricinde 23 milyonluk nüfuslarıyla ülkenin %97-98’ini oluşturan sıradan halka, ‘üçüncü tabaka’ denmekteydi (Ruhi, 2002: 25). Ağır vergileri yüklenen, milis kuvvetlerine adam yetiştiren, sayısız kısıtlama ve regülasyonlarla günlük ve ticarî hayatı işkenceye çevrilen tabaka, üçüncü

tabakaydı. Efendilerine bağı bu kitle içinde bulunduğı durumu değıştirecek hiçbir sosyal hareketliliğe sahip değıldi. Bu insanlar zamanlarının büyük bölümünü senyörlerinin malikânesinde çalışarak geçiriyorlardı ve kendileri için ne zaman nasıl çalışacakları efendileri tarafından belirleniyordu.

Ayrıntılarda farklılaşmakla birlikte tüm Avrupa'da Ortaçağ boyunca ayakta kalan bu toplumsal yapılanmayı inceleyen çeşitli yazarlar, öncelikle bu sistemin ne kadar adaletsiz ve etkinsiz olduğunu anlattıktan sonra Fransız Devrimi'nin şeytanî feodal yapıyı Fransa'da yenilgiye uğramasını överler. 'Devrim öncesi, feodal despotlarca ezilen Fransız halkı, Devrim sonrası siyasî ve ekonomik regülasyonlardan, ağır vergilerden kurtulmuş ve dünyaya demokrasi uygulamasının kapsamlı bir örneğini vermiştir' (Ateş, 2004: 107-122). Resmî yazılarda ve ders kitaplarında rahatlıkla karşılaşılabilecek bu tür tezlere özellikle liberal ve muhafazakâr birçok yazar karşı çıkmaktadır. Onlara göre, resmî tez savunucularının bazı sorulara cevaplar vermesi gerekmektedir. Öncelikle, devrim neden Fransa'da olmuştur? Zira, Avrupa'nın pek çok başka yerinde, örneğin Almanya'da, feodal sistem tüm kurumlarıyla çok daha ağır bir şekilde uygulanmaktaydı. Ancak, devrim buralarda patlak vermedi ve verecek gibi de gözüküyordu. Diğer önemli soruysa devrimin asıl özgün işinin ne olduğuna, yani, devrimin neyi yıkıp neyi inşa ettiğine ilişkindir.

Aslında bu iki soruyu birbirinden ayırarak cevaplamak zordur ve bu tür bir teşşebbüs sonuçsuz olacaktır. Bu yüzden meselenin siyasî ve ekonomik iki ayağını birlikte görmek şarttır. Yukarda klasik feodal sistemi resmeden tablo, artık, Fransa için geçerli değıldi. Alexis de Tocqueville, *Eski Rejim ve Devrim* adlı klasik eserinde Devrim'in ne feodal kurumları yıktığını ne de merkezileşmeyi sağladığını iddia eder. Çünkü, bütün bu gelişmeler devrim öncesi zaten olmuştu. Soylular, feodal yetkilerini ve görevlerini, merkezî yönetime, Devrim'in çok öncesinde kaptırmıştı. Feodal sistemden geriye kalan, soyluların sahip oldukları

ayrıcalıklardı ve görev ve yetkileriyle orantısız bu ayrıcalıklar bu yüzden olduklarından çok daha ağır gözüküyordu. Bunun anlamı şu ki, artık halk serflikten kurtulmuştu. Bunun yanında köylüler de kendi toprağına sahipti. Yani, ne efendilerine karşı o eski angaryaları yerine getirmeleri gerekiyordu ne de mallarını nerede satacaklarına dair kesin kısıtlamalar vardı. Feodal sistemin çökmesi ve halkın birçok hakka sahip olması, Avrupa'nın birçok yerinde görülmemiş, ileri gelişmelerdi. Peki, nasıl oldu da böyle bir gelişme Devrime giden yolu açtı? Bunun cevabını köylünün durumunu özlü bir şekilde anlatan Tocquivelli'de (2004: 88) bulabiliriz:

“Rica ediyorum, XVIII. yüzyılın Fransız köylüsünü bir düşünün, ya da tanıyıp bildiğiniz köylüyü; çünkü bunların hepsi aynı köylüdür: Yaşam koşulları değişti, ama huyu değişmedi. Sözünü ettiğim belgelerin betimlediğı kimliğiyle, bütün birikimini toprak satın almak için harcayacak ve ne pahasına olursa olsun satın alacak ölçüde toprağı tutkun kimliğiyle görün onu. Toprak edinmek için önce bir vergi ödemesi gerekmektedir, ama hükümete değil de çevredeki başka mülk sahiplerine; kamusal işlerin idaresine onun kadar yabancı olan, hemen hemen onun kadar güçsüz olan kişilere. Sonunda toprağı sahiplenmektedir; tohumla birlikte yüreğini de toprağı atmaktadır. O engin evrenin ortasında, tümüyle kendisine ait olan bu toprak parçası onu gurur ve bağımsızlık duygusuyla doldurmaktadır. Ne var ki, aynı komşular çıka gelmekte, onu tarlasından koparıp başka bir yerde ücretsiz çalışmaya zorlamaktadırlar. Ürünü onların avlarından korumak mı istiyor? Aynı kişiler bunu yapmasını engellemektedirler; aynı kişiler ırmağı geçtiğı yerde onu beklemekte ve geçiş resmi istemektedirler. Onları, kendisinin üretmiş olduğı ürünleri satma hakkını kendisine sattıkları Pazar yerinde de karşısında bulmaktadır; ve kulübesin döndüğünde, kalan buğdayını gözlerini üstünden ayırmaksızın ve kendi elleriyle olgunlaştırdığı o buğdayı kendisi için kullanmak istediğı zaman, bunu ancak aynı insanların değirmenine götürüp öğüttükten ve fırınında pişirttikten sonra yapabilmektedir. Küçük toprağının getirdiklerinin bir bölümü, o insanlara rant sağlamaktan geçmektedir ve bu rantlar zaman aşımına uğramayan, satın alınamaz rantlardır.”

Sıradan halkın artık kaybedecek birşeyleri ve geleceğin daha iyi olabileceğine dair umutları vardı. Ancak, bu umutlar, kimi merkezî idare tarafından koyulan kimi de soylular tarafından kazanılan kısıtlamalar ve ayrıcalıklar tarafından gölgeleniyordu. Dolayısıyla, aynı dönemde Almanya ya da Rusya'da halk çok daha ağır şartlarda sistemle barışık yaşarken Fransa'daki halk, Ortaçağ kurumlarının kalıntılarına kin ve nefret besliyordu.

Fransa'nın bu hâle gelmesi uzun yıllar, kralın, yerel feodal güçlerde olan yetkileri yavaş yavaş başka ayrıcalıklar ve memurluklar karşılığında soylulardan alması sonucu olmuştur (Tocqueville, 2004: 91-102). 17. yüzyılda başlayan bu süreç soyluların ayrıcalıklarını artırıp görev ve yetkilerini azaltırken, merkezî yönetim ülkenin her yerinde kamusal hizmetleri görevlileri aracılığıyla üstlenmeye başlamıştı. Devrimin hemen öncesinde yargı, vergi toplama, bayındırlık faaliyetleri, askere alma işlemleri, zabıta örgütü gibi günümüzün temel kamusal hizmetleri krallık konseyi tarafından kararnamelerle çok ayrıntılı bir şekilde düzenlenmekte ve yine bu konseyin atadığı denetmenler aracılığıyla taşrada uygulamaktaydı. Tocqueville'nin belirttiğine göre, her vilayetin başında bir vali bulunmasına karşın, bunlar, bazı sembolik işlere onay vermenin dışında hiç bir işe karışmıyor ve tüm kamusal kararlar merkezin atadığı denetmenler tarafından yürütülüyordu. Soyluların elinde kalmış bir takım yönetsel ve yargısal yetkiler, merkezî idare tarafından kararnamelerle öylesine denetleniyordu ki, soylular bu görevlerde birer kukla durumuna indirgeniyordu. Zaten, soylular da bu görevleri birincil uğraşları olarak görmüyor ve mümkün olduğunca taşradan uzaklaşarak Paris'e gitmeye, sağlam memurluklar edinmeye çalışıyorlardı. Gündelik hayatı büyüklüğüyle kaplayan, ama içi boşaltılmış feodal kurumların gölgesinde kalan merkezî örgütlenme, etkinliğine karşın büyük bir dikkat çekmeden gelişimini tamamlayabilmişti. Devrim öncesi merkezî yönetim artık halkın vasisi durumuna gelmişti (Tocqueville, 2004: 103-113). Bütün eski meclislerin etkinlikleri sonlandırılarak halkın kamusal hayattan

tamamen dışlanmış olmasının yanında biraz para biriktiren köylü oğlunu şehre bir memurluk satın alması için gönderiyor, burjuva yatırım yapmak yerine tekelleşme veya idari bir görev kapma peşinde koşuyordu. Tocqueville'in (1994: 135-136) siyasî ve ekonomik kanalların merkezîleştirilerek halktan koparılmasının etkilerini o zamanki Fransız toplumu anlatan şu paragraftan izleyelim:

“Hayvanlarını ya da evlerini yitiren köylüler kendilerine tazminat verilmesini istemektedirler; hali vakti yerinde toprak sahipleri, topraklarını daha avantajlı koşullarda değerlendirebilmeleri için kendilerine yardım talep etmektedirler; sanayiciler rahatsız edici bir rekabete karşı, krallık denetçisinden onları güvenceye alacak ayrıcalıklar beklemektedirler. ... Herkesin başına gelen tüm felaketlerden ötürü esasen hükümete kızdığı da doğrudur. Bu felaketlerin en kaçınılmaz olanları onun işidir; mevsimlerin düzenlenmesinden bile hükümet sorumlu tutulmaktadır.”

Fransa, Devrim arafesine geldiğinde feodal toplum böyle bir değişim geçirmişti.² Ancak, hiçbir toplumsal tabaka hâlden memnun değildi. Kral soylulara güvenmiyor, onları yakınında tutmak için yeni idari görevler ve ayrıcalıklar yaratıyor; bir yandan da din adamlarının gücünü budamak ve iktidarını sağlamlaştırmak için büyük çaba sarf ediyordu. Din adamları birçok görevlerinin merkezî idare tarafından alınması nedeniyle toplumsal etkinliklerinin bir kısmını kaybetmişlerdi. Soylular eskisinden çok daha fazla ayrıcalığa ve gelire sahip olmalarına karşın fakirleşiyor ve toplumsal itibarlarını kaybediyorlardı. Statülerini ve idari görevlerini korumak için çok yüksek harcamalarda bulunmak zorundaydılar ve atalarının sahip olduğu yönetsel yetenekten de mahrumdular. Yükselen burjuvazinin kendilerine devlet yönetiminde dahi rakip olmasını hazmetmekte zorlanmaktaydılar. Bütün

² Fransız Devrimi öncesi, Krallık yönetiminin ülkede nasıl bir merkezî yönetim kurduğuna dair daha geniş bir bilgi için bakınız, (Tocqueville, 1994: 77-89), ve (Kingsley, 2004: 51-87).

tabakalar arasında hâlimden en çok şikayetçi olan ise üçüncü tabakaydı. Üstlendiği birçok angarya, vergi ve kısıtlamalar onların bir yandan ayrıcalıklılardan nefret etmelerine ve bir yandan da zengin burjuvaları kıskanmalarına neden oluyordu.

1. 1. 2. Ekonominin Merkezileştirilmesi

Fransa'daki merkezileşme ve regülasyon eğilimi sadece sosyal ve siyasî alanla sınırlı değildi. Bilakis ekonomiye yapılan regülasyonlar merkezileşme politikalarına başından beri eşlik etmiş ve eski rejimin en görünür sorununun da kaynağı olmuştu (Yalçın, 1983: 135). Fransa'da ekonomi politikalarının ve ekonomideki devletçi zihniyetin kaynağı olarak merkantilist politikalar gösterilebilir. Merkantilist politikalar ve bunların türevleri Devrim öncesi Fransız ekonomisi hakkında sağlam analizler yapılmasını sağlarken, Devrim sonrası gelişmelerin takip edilmesinde ve hatta Fransa'nın bugünkü ekonomik sorunsallarının tetkikinde de çok önemlidir.

Merkantilist politika dünyadaki servetin sabit olduğu görüşü üzerine kuruludur. Önemli olan bu zenginliği herkesin kendi ülkesine çekebilmesidir. Bunun iki yolu vardır: İlki ticaret ikincisi ise savaştır. Merkezî devletlerin kurulduğu, güçlü olanın ülkeler fethederek koloniler kurmaya başladığı bir dönemde, tüccarların kaderiyle kralların kaderi birbirine bağlanmıştır. Bundan sonra krallar tüccarlara tekeller ve ayrıcalıklar sağlayacak, krallıklar tüccarları kendilerine çekmek için yarışacaktır. "Tüccarların kârlı denizaşırı faaliyetlerinden yararlanabilmesi güçlü merkezî devleti, güçlü bir orduyu gerektirir. Devletin kudretini sağlayan denizaşırı ticaret, ordu için silah yapımı gibi iktisadî faaliyetler ise tüccarların elindedir." (Kazgan,1997: 38) Bu sözler, dönemin mantığını ve ilişki ağını özetler. Merkantilizm, servet yaratmanın kaynağını hatalı bir şekilde değerli madenler olarak göstererek tek taraflı ticareti yüceltmış olsa da ticaretin

önemini kabul ettirmiş ve Avrupa'nın Ortaçağ kurumlarından kurtulmasına yardım etmiştir. Laissez faire'ci ekonomistlerin ve Adam Smith'in (2004: 29-46) sert eleştirilerine maruz kalan merkantilizmin, bugün, iktisat teorisi açısından bir önemi bulunmasa da bir iktisat politikası olarak yaygınlığını sürdürdüğü bir gerçektir.

Fransa'da merkantilist politikalar, 16. yüzyıldan itibaren görülmeye başlansa da, merkantilizmin bir devlet politikası hâline getirilerek güçlü ve yoğun bir şekilde uygulanması XIV. Louis zamanında maliye bakanı olan Jean Baptiste Colbert (1619-1683) zamanında olmuştur. Zaten, Fransız merkantilizmi 'Colbertism' diye adlandırılır. Colbert, sanayiye ve ticareti geliştirmek maksadıyla tamamen güdümlü ve merkezî bir ekonomi yaratmıştır. Önce, sanayicilere ve tüccarlara teşvikler vermiş sonra tekeller yaratmış sonra da gümrük duvarlarıyla iç piyasayı korumaya çalışmıştır. Tüm bunlar ülkedeki kapitalizmin gelişimini yavaşlatan etkili politikalar olsa da, Colbert asıl yıkımını, ekonominin her ayrıntısını nizamnamelerle düzenlemeye ve kontrol etmeye çalışarak gerçekleştirmiştir. O dönemde, sadece Paris'te yaygın olan lonca sistemi tüm ülkede zorunlu hâle getirilmiş ve ekonominin herhangi bir sektöründe faaliyet göstermek isteyenler bu loncaların sınırlamalarına ve yükümlülüklerine maruz bırakılmıştır. Artık neyin, nerede, hangi yöntemlerle üretileceği insanların hür iradesine ve ihtiyaçlarına göre değil, merkezin loncalar aracılığıyla uygulanan nizamnameler tarafından belirleniyordu (Heaton, 2005: 260). Nizamnameler öylesine ayrıntılıydı ki, makinelerin nasıl çalıştırılacağından bir kumaşın içinde bulunan iplik sayısına kadar ekonomik faaliyeti düzenliyordu. Bu genel politikanın yanında bir imalat disiplini yerleştirmek ve toplumda işsiz, aylak gezenleri dize getirmek için de sert önlemler uygulanıyordu. Çocuklara çıraklık eğitimi zorunlu tutulmuş, dilenciler hastanelere kapatılarak bir meslek öğrenmeye zorlanmış, bekar kızlar ve boş gezenler manastırlarda ya da imalathanelerde çalışmaya mecbur edilmiş, emeğin bölgeler arası hareketliliği

engellenmişti. Hatta öylesine ileri gidilmişti ki, bazı yerlerde kâr etmeyen işletmelerden alış veriş yapmak zorunlu hâle getirilmişti (Beaud, 2003: 45). Büyük umutlarla ülkeyi kalkındırmak adına girilen uğraşların sonucu pek olumlu olmamıştır. Sadece bazı lüks malların üretiminde başarı sağlanırken dış pazarlarda Fransız malları hiç yer edinememiş ve ülkede yaratılmak istenen sanayinin gelişimi uzun yıllar gecikmişti .³

İngiltere'deki merkantilist uygulamalar lonca sistemini yıkarak ekonomiye devlet müdahalesini azaltırken, Heckscher'in deyiimiyle Fransız merkantilizmi "Ortaçağ sistemini millileştirmeye yönelmiştir." (Hecskher, 1964: 35) Günümüzde az gelişmiş devletçi ekonomilerde rastlayabileceğimiz Colbertisim uygulamaları, Fransız ekonomisinin temel karakterini oluşturmuştu. Devrim öncesi Monarşi'nin içinden çıkmaya çalıştığı malî kriz tam olarak bu yapılanmadan kaynaklanıyordu.

1. 2. Devrime Doğru

Scott Trask'a göre, Monarşi eğer malî bir krizin içinde olmasaydı Devrim hiç olmayacaktı. Şüphesiz, basit bir mantık yürütmeye, malî krizin yokluğunda kral ve soylular arasında vergiye dair bir anlaşmazlığın çıkmayacağı ve dolayısıyla, Etats Generaux'un toplantıya hiç çağrılmayacağı sonucuna varılarak; Devrim ateşinin hiç başlamamış olacağı kurgulanabilir. Tabîî, Trask'ın açıklamaları bu nokta bitmiyor ve Monarşi'nin izlediği iktisat politikasını kıyasıya eleştirerek, kendilerini içinden çıkılmaz bir krize nasıl attıklarını anlatarak devam ediyor. Özellikle, Turgout'un 1774-1776 arasında maliye bakanıyken yapmaya çalıştığı reform hareketinin ve sonraki yıllarda ve Devrim'den hemen önce benzer reform hareketlerinin kral ve soyluların karşılıklı güvensizliği ya da

³ Colbertism hakkında daha geniş bilgi için bakınız, (Beaud, 2005: 252-267).

yerleşik çıkar gruplarının direnişi neticesinde nasıl engellendiğini anlatan yazar, bu kriz sürecinin ülkeyi Devrime götürdüğünü belirtmektedir (Trask,2005b: 85).

Turgout'un ve takipçilerinin yapmaya çalıştığı şey, artık çağa uymayan ekonomik feodal kısıtlamaları kaldırmak ve vergiyi soylular ve din adamlarını da içine alacak şekilde yeniden düzenleyerek, bir çeşit kast sistemi oluşturmuş ayrıcalıkların yerleşik menfaatlerini kaldırmak ve ekonomiyi liberalleştirmektir (Savaş, 2006: 56). Ayrıca, Turgout, eski yerel meclisleri canlandırarak halkın ve yerel güçlerin yönetime tekrar katılmalarını istemiş, böylece bir yandan merkezî gücün denetimsiz uygulayıcılarını kontrol altına almayı planlarken bir yandan da yerel güçleri sisteme bağlamayı hedeflemiştir. Ancak, Tugout bu reformları dillendirirken tek taraflı olarak krala güvenmiş ve özellikle soylu-bürokrasi çatışmasının yaşandığı bir dönemde ayrıcalıklı sınıfın büyük tepkisini çekmiştir (Savaş, 2006: 56). Bunun sonrasında, ülkede yaşanan kıtlık neticesinde yaşanan çatışmalardan, tahıl ticaretini serbestleştirdiği gerekçesiyle, Turgout sorumlu tutulmuş ve görevinden azledilmiştir.

İlk kez, Turgout, Fransa'nın içinde bulunduğu yapısal krize gerçekçi ve derinlemesine bir çözüm getirmeyi dener. Fizyokratların etkisiyle, özellikle, ekonomik alanda liberalleşmeyi savunan Turgout, kendisinden sonra yapılacak olan reform denemelerine de yol gösterici oldu. Bu anlamda, sonraki reform denemelerinin Turgot'nun yapmaya çalıştığı şeyden çok fazla bir farkı olmadı. Bu anlamda denilebilir ki, Turgout, Fransa ekonomisinin iyiye gitmesi için tek şanstı. Zira, ticarî regülasyonlar ve kısıtlamalar öylesine yükselmiş, vergiler öyle ağırlaştırılarak keyfileştirilmişti ki, iç piyasa çok güdük bırakılmış ve halk çok zor duruma sokulmuştu. Ayrıca, loncaların ve devletin oluşturduğu tekeller rekabeti önleyerek etkinsizliği artırmaktaydı. Bu konuya ilişkin Heaton'un verdiği örnek çarpıcıdır: "Tarifeler çok karmaşıktır ve geçiş resimleriyle taşıma maliyetleri birleştiklerinde iç taşıma maliyetleri çok yükseklerle çıkmaktadır. Tuz, Loire'i

geçerken 50 kere geçiş resmi ödenmekte ve 260 millik yolda maliyet beş katına çıkmaktadır.” (Heaton, 2005: 262). Bu durum, tüm Fransa’da yüzyıllardır geçerliydi.

Turgout azledildikten sonra yerine Necker getirildi. “Necker, ne müsrif bir maliyeci ne de aşırı kral yanlısı biriydi. Necker’in yaptığı sadece, hükümetim millî menfaatlerinin gereği olarak belirlediği bir savaşı finanse etmekten ibaretti.” (Trask, 2005b: 81) Monarşi reform önlemlerini görmezden gelmekle kalmamış aynı zamanda Turgout’un sert bir şekilde karşı olduğu Amerikan Bağımsızlık Savaşı’nı Necker yönetimi aracılığıyla desteklemeye devam etmiştir. Amerika savaşı kazanmıştı, ancak, Fransız maliyesi yeni bir krize girmişti. Pratik endişelerle maliye bakanı yine değiştirilmiş, bu sefer umutlar Colonne’ye bağlanmıştı. Colonne reform ihtiyacının farkındaydı ve Turgout’un çalışma arkadaşı Dupont’a hazırlattığı reform paketini Kral’a sundu. Paket ekonomiyi özgürleştirmeyi ve mutlak monarşiyi anayasal monarşiye çevirmeyi amaçlıyordu. Bu reform paketi açık bir şekilde Fransız aristokrasisinin İngiltere örneğine duyduğu özlemi simgeliyordu. Soylular ufukta beliren büyük siyasî krizin farkındaydı; fakat, özel ve siyasî hayatı sayısız skandala karışmış olan “Colonne, bu reformu gerçekleştirecek doğru adam değildi.” (Trask, 2005b: 82) Colonne’ye yükselen tepkiler Kral’ın onun yerine Brienne’yi göreve getirmesiyle neticelendi. 1788’de Brienne Devrim’den önce son bir kez daha öncekilere benzer bir reform paketini Kral’a sundu. Yine anayasal bir monarşiyi öngören önlemler ekonomik ve siyasî liberilizasyonu ve mahallî meclislerin yeniden canlandırılmasını gerektiriyordu. Reform paketi malî bir krizin ortasında hazırlanmıştı ve bu yüzden soyluları doğrudan vergilendiren maddeler de içeriyordu. Soylular meclisi, yapısal değişiklikleri kabul etmiş olsa da soylular kendilerinin hiçbir bütçe planı yapılmadan ve alınan paraların nereye gideceğinin teminatı verilmeden vergilendirilmelerine karşı çıktılar.

Soyluların isteği makuldu. Zira, malî krizlerin ateşleyicisi genellikle mutlak monarşinin etkinsiz ve müsrif harcamalarıydı. Soylularsa anayasal, sınırlandırılmış ve harcamaları denetlenebilir bir devlet arzu ediyor, içinde bulunulan kronik krizden ancak bu yolla çıkılabileceğine inanıyorlardı. Kral XVI. Louis'in bu direnişe tepkisi uzak görüşlü olmadı. Kral, Monarşinin içinde bulunduğu durumu iyice kavrayamadan vergileri zorla toplattırmaya kalkıştı. Ancak, karşılaştığı kurumsal direniş öylesine güçlüydü ki, geri çekilmek zorunda kaldı. Bu anlaşmazlık büyük bir siyasî krizin başlangıcıydı ve soylular Kralı vergiden vazgeçirebilmek için vergi koyma kararının Etats Generaux'un işi olduğunu ve dolayısıyla eğer vergi koymak isteniyorsa, Etats Generaux'un toplanması gerektiğini belirttiler. Aslında, soylular, Etats Generaux'un toplanmasını beklemiyor, bu teklifi kralı köşeye sıkıştırmak, isteklerini kabul ettirmek için yapıyorlardı (Ruhi, 2002: 53).

Bu noktada hiç bekleyen bir gelişme yaşandı. Etats Generaux'un toplanacağı haberi halkı öylesine heyecanlandırmıştı ki, Kral ve soylular bu hamleden geri dönmek istemiş olsalar da bunu gerçekleştiremediler. Artık, Fransa'da halk umutlarını tamamen Etats Generaux'un toplanmasına bağlamıştı.

1. 3. Devrim ve Getirdikleri

Daha Etats Generaux öncesi halkın aklında soylulardan farklı bir şeyler olduğu belliydi. Toplantıya katılacaklar merkezin yönlendirdikleri değil devrimcilerin önerdiği, halka yakın kişilerdi ve Etats Generaux'a doğru gidilirken üçüncü tabaka normal seremoniyi takip etmeyerek kendinin diğerleriyle eşit olduğunu göstermeye çalıştı. Soylular olaylar karşısında korkmuş ve birleşerek savunmaya geçmişken; üçüncü tabaka sanki tüm dertlerinin sihirli bir şekilde

çözüleceğini umduğu anın gelmesini heyecanlı ve gergin bir şekilde bekliyordu (Ruhi, 2002: 60). Eşitlik ve özgürlük düşüncesi üçüncü tabakanın ortak paydasıydı. Ortamdaki havanın beslediği gerginlik ve yıllarca biriken kin, herkesin bir birine kuşkuyla bakmasına ve sonuçta henüz toplantının başında Devrim'in patlak vermesine neden oldu.

Üçüncü tabakanın kendini halkın tek ve gerçek temsilcisi sayarak Millet Meclisi'ni ilan etmesinin ardından feodalitenin resmen ortadan kaldırılarak cumhuriyetin kurulmasına giden süreç başlamış oldu.

1. 3. 1. Rasyonalist Tepki

Peki, nasıl oldu da yola özgürlük, eşitlik ve kardeşlik sloganıyla çıkanlar, monarşiden daha otoriter bir yönetime izin verdiler? İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini yayınlayanların hayalindeki ülke nasıl oldu da her gün birilerin giyotine gittiği, halkın terörize edildiği, insan haklarının tamamıyla rafa kaldırıldığı ve her türlü sansürün uygulandığı bir yere dönüştü? Ne oldu da burjuva devrimi denilen Fransız Devrimi, piyasayı en ilkel şeklinin bile gerisine attı?

Tocqueville (2004: 219-232), Devrim öncesi Fransızların siyasî görüşlerini etkileyen Fransız filozoflarının rasyonalizmini kıyasıya eleştirmiştir. Halk, düşünürler ve feodal beyler yüzyıllardır siyasî deneyimden mahrum kalmış, kamusal sorunların ve sorumlulukların dışında tutulmuştur. Bunun sonucunda edebiyatçılar ve düşünürler her gün karşılaştıkları yapısal sorunlara ve adaletsizliklere çözüm olacak tamamıyla çıplak aklın ürünü, tecrübeden azade sistemler kuruyorlar ve zaten eski rejim altında hoşnutsuz olan halk onlara gönülden destek veriyordu. Tocqueville (2004: 223), halkın yönetim konusundaki

bilgisizliğinin ne kadar kötü sonuçlara yol açtığını ve açabileceğini belirttikten sonra gelişmelerin farklı yönde de olabileceğini vurgulamıştır:

“Eskiden olduğu gibi, Etats Generaux içinde, hükümet etmede yine pay almış, hatta kendi vilayetlerinin taşra meclislerinde gün be gün ülkenin yönetimiyle uğraşmış olsaydılar, Fransızların, kendilerini, o zaman yaptıkları gibi, yazarların fikirleriyle galeyana gelmeye asla bırakmayacaklarını öne sürmek mümkündür; o zaman belli bir kamu idaresi alışkanlığı kazanmış olurlardı ve bu da onları salt kurama karşı uyarmış olurdu. Eğer, İngilizler gibi eski kurumlarını yok etmeksizin, uygulama marifetiyle bunlardaki zihniyeti aşama aşama değiştirebilmiş olsalardı, belki de yepyeni kurumları böylesine gönüllü bir şekilde düşünmüş olmayacaklardı.”

Devrim öncesi halkın günlük hayatını etkileyen temel olguları bir gözden geçirelim. Feodal kurumların ve yükümlülüklerin içini boşaltan merkezî bir idare; ekonomik ilişkileri birinin kazanırken diğerinin kaybedeceği varsayımına dayandıran merkantilist görüşün öncülüğünde, merkezden, ekonomik hayatın her yerini düzenleyen ve sınırlayan bürokratik yapılanma ve Monarşinin müsrif harcamaları nedeniyle her gün yeni bir verginin boyunduruğuna giren ve filozofların idealist ve rasyonalist görüşleriyle coşan halk. Devrim’in ideallerini gölgeleyen Jakoben terörü bu karmaşık ilişkiler ağının meyvesiydi. Devrim sonrası önemli olan tek şey idealler üzerinde kurulacak geleceğin güzel günleriydi. Devrimciler baktıkları her yerde vatanseverlere karşı hainleri, vatandaşlara karşı aristokratları, erdeme karşı kötülüğü görüyorlardı. Olaylar tamamen siyah ve beyazdı ve farklı tonlara ve yorumlara asla yer yoktu.

“Rejim halkın eğilimlerinin karşısına bir baraj dikmişti. Halkın eğilimlerinin önü kesildi, bu eğilimler birikti, birikti... Biriktikçe ‘özlem’ler ‘ideal’ oldu, ‘ideal’ler soyut kavrama dönüştü. Gerçekten nefret edenler gerçekten kaçtılar ve kavramların rüyasına daldılar. Rüyanın kusursuz güzelliğini realitede

gerçekleştirme iştiyakı, sert, müsamahasız, sabırsız davranışlara yol açtı.”(Akyol, 2005: 70)

Devrim’in büyük yıkıcılığı ve acımasızlığı yılların biriktirdiği bu keskin hissiyatta aramak çok da yanlış olmayacaktır. Jakoben mantaliteye uymayan tüm fazlalıklar giyotinlerin bıçaklarıyla budanmış ve milyonlar aynı anda kitlesel politikaların esareti altında hareket etmiştir.

b. Totaliterleşen Yönetim

Fransa’da, Turgout döneminden beri süregelen reform çalışmaları gösteriyor ki, Fransız aristokratlar kötü gidişatın farkındaydılar ve hllerinden de memnun değildiler. Ancak, kalıplaşmış yapısal bozukluklar ve kralların aristokratlara olan güvensizliği gerekli reformların vaktinde hayata geçirilmesine bir türlü izin vermedi. Etats Generaux ncesi toplanan şikayet defterlerinde soylular, anayasal yönetimden, vergi daletinden, ticarî kısıtlamaların kaldırılmasından bahsediyordu. nc sınıfın yazdıkları soylularınkine benzerlik gösterse de sıradan halkın asıl derdi geçim sıkıntısı, angaryalar, ticarî korumaların kaldırılmasından duyulan hoşnutsuzluk gibi gündelik endişelerdi ve halk arasında anayasal monarşi hayali ya da bunun ne demek olduğuna ilişkin düşünceler hiç de yaygın değildi (Trask, 2005b: 84). Devrim sonrası geçmişin tüm geleneklerine karşı çıkarak çıplak aklı ideallerine nc kabul eden devrimcilerin geldiği yer eski rejimden daha baskıcı ve acımasızdı. Eski rejimden miras kalan tek şey olan merkezî yönetim devrimcilerin elinde çok ilerletilmişti. “Kadrolar muazzam boyutlarda genişletildi ve gerçek bir hiyerarşik bürokrasi şekillendi. Bu süreçte devrimciler, büyük bir devletteki ilk doğrudan yönetim sistemlerinden birini kurdular.” (Tilly, 2005: 189) Bu surete, hedef, toplumu kontrol ve manipüle etmektir. Burke’n, yeni rejimin, oligarşinin kusurları ile demokrasinin kusurlarını bir araya getirerek, sosyal düzenin ve kanunların

hâkimiyeti yerine hukukçuların ve parazitlerin despotizmini geçirecek bir yönetim tarzına dönüşeceğini öngören tahmini yanlış çıkmamıştı. Tüm güç dengelerinin aniden ve hiçbir tedbir alınmadan ortadan kaldırılması, Fransa'ya, iktidarın çıplak güç ve ayak oyunları tarafından belirlendiği on yılları getirmiş ve Fransızların kaderi kitlesel savaşların yarattığı 'kahramanlar' ve ideolojik propagandalar tarafından belirlenmişti. Devrim sonrası iktidara gelen Robespierre, Napoleon, X. Charles, III. Napoleon gibi diktatörlerin ortak noktası, kendi sözlerini yasa olarak uygulatmadaki başarıları olmuştu.

1. 3. 3. Yok Edilen Piyasa

1789 Devrimi'nin 'burjuva devrimi' olarak görülmesi yaygın bir kanıdır. Bunun ispatı olarak ilk, Devrim hazırlıklarına burjuva olarak nitelendirilenlerin yaptığı katkı, ikinci olarak, Devrim'in hemen sonrasında yasalaştırılan liberal siyasî ve iktisadî ilkelerdir. Burjuvazinin Devrim'de itici bir güç olduğu söylenebilirse de bu "burjuva devrimi" ile belirtilmek istenen liberalleşmeye bir kanıt değildir. Devrim sonrası tüm ekonomik ve sosyal hayatın daha sıkı bir şekilde merkezileştirilmesi burjuvazinin istediklerini alamadıklarını göstermektedir. İkinci sebepteki liberal siyasî ilkelerin kabulünün iyi niyet gösterisinden öteye geçemediğini, resmî kayıtlarda zikredilen 17 bin kişinin giyotine gönderilmesi⁴ ve her türlü insan hakkının yok sayılması yeterince kanıtlamaktadır. Ancak, yine, ikinci sebepteki liberal iktisadî ilkelerin kabulü üzerine biraz durulmalıdır. Devrim sonrası, Fransa'da, siyasî sistemde olduğu gibi iktisadî alanda da birçok yenilik yapılmıştır. Fransa'da yüzyıllardır süregelen

⁴ Charles Kingsley'e göre, bu rakam 44 bin civarındır ve ayrıca, 500 bin tutuklama emri çıkarılmıştır. İdam edilenlerin %8'i soylu, %14'ü burjuva %6'sı din adamı ve %70'i köylüydü. (Sender, 200: 148) Hobsbawn'a göre, bu idamlar son derece anlaşılır ve normaldir; bu terör dönemi gerçekleştirilmeseydi ülke bu karışıklıktan çıkamayacaktı. Ancak, bu karışıklığın zaten jakobenler tarafından yaratılmış olduğu ve terör dönemi sorunları çözmekten çok derinleştirdiği düşünülürse, Hobsbawn'un savunması dayanaksız kalmaktadır.

bölgesel gümrükler kaldırılmış ve yerine tek bir tarife uygulamaya konmuştur. İthalat kısıtlamaları ve tarifeleri önemli ölçüde indirilmiş ve yurt çapında ticarete kullanılan bir çok ölçü birimine ve usule belirli standartlar getirilmiştir. Ulusal bir piyasaya ve liberal bir ekonomiye ilke olarak yönelindiği açıktır. Ama, bütün bu değişiklikler ya uzun süre uygulanma fırsatı bulamamışlar ya da diğer bazı iktisadî önemli ilkenin yokluğunda anlamlarını yitirmişlerdir.

Devrim'in hemen sonrasında, devrimciler, malî krizle yüzleşmek zorunda kaldılar. Üstelik Paris'teki kamusal harcamaların artması ve ekmek yardımı krizi daha da derinleştirmişti. Fransa tüm kredi imkânlarını tüketmişti ve zaten Devrim sonrası Fransa'nın ünü hiç de iyi değildi. Meclisin para bulmak için yaptığı ilk şey kilisenin mallarına el koymak oldu.⁵ Ama, kilisenin mallarına el koymak yeterli değildi. Kriz devam ediyordu. Bunun sonucu olarak, Meclis, karşılıksız para basmak anlamına gelecek şekilde assignat* basmaya karar verdi. İktisatçıların karşı çıkmasına karşın, sadece 200 milyon assignatla yetinileceği ve Meclisin güvencesi olduğu bahaneleriyle itirazlar kulak ardı edildi. Bu karar, Napoleon dönemine kadar sürecek ve ekonomik iflasın ve toplumsal çöküşün fişekleyicisi olacaktı. Her alandaki kontrolsüz gücün sahibi olan iktidar, beş sene içinde 40 milyarın üzerinde assignat bastı. Para değerini neredeyse tamamen yitirdi. Enflasyon piyasada mal satmayı anlamsızlaştırdığı için köylü tekrar kendine yetecek kadar üretmeye ve ilkel mübadele yöntemlerini kullanmaya başladı. İktidar, assignatları halkın kullanması için müthiş baskılar uyguladı ve kanunlar çıkartarak assignatların değerini korumaya çalıştı. Hatta, orduya yiyecek

⁵ Trask'ın yorumuna göre, bu müsadere sonucu devlet, kendine karşı olabilecek sosyal bir otoriteyi egale etmiş oldu; malî açığı azalttı ve yeniden dağıtım sonucu ortaya çıkan yönetime sadık bir kitle yarattı. Bu yorumun karşısında, Hobsbawn, kilise mallarına el konulmasını, laiklik mitine uygun bir şekilde, sekülerizmin ileri bir adımı olarak gördü. Tocqueville ise, eski rejim zamanında mallarına zorla el konulan vakıflardan bahsettikten sonra bu davranışın yeni rejim zamanında da aşılamadığını çok önceden zaten belirtmişti. Ona göre, insanlara yaşayanların bireysel haklarını çiğnemeyi öğretmenin en iyi yolu, ölmüşlerin istencini hiçbir şekilde dikkate almamaktır. Sonuçta, eski rejimde sağlanamamış olan hukukun üstünlüğü ilkesi, yeni rejimde tamamen unutuldu.

* Kağıt para olarak da çevrilebilecek bu kelime, Fransa'da 1790-1795 yılları arasında Kliseden müsadere edilen emlak teminat gösterilmek suretiyle çıkartılan kağıt para anlamındadır.

bulunamayan hükümet köylülerin evlerini basarak zorla köylünün kendine ayırdığı yiyeceği aldı.⁶ İktisadî ilkelerin varlığına inanmayan ve insan hayatlarını önemsiz görerek bütün toplumsallığı istedikleri gibi şekillendirebileceklerine inan jakobenler, büyük bir başarısızlığa gömüldüler. Böylece, Ulusal Konvansiyon'un yıkımına giden kapı açıldı ve içeri giren adamın adı, Napoleon Bonarpat'tı.

Totaliterleşen bir merkezîleşme sonucunda medeniyetin çarklarını geriye döndüğü, can güvenliğinin ve özel mülkiyet hakkının büyük tehlikede olduğu bir yerde, loncaların ilga edilmesinin veya ticarî kısıtlamaların kaldırılmasının pek bir anlamı yoktu. Çünkü ortada ticari işlemlerin gerçekleşeceği bir piyasa kalmamıştı. Tüm bunların haricinde, 1792'de Avusturya'yla ve 1793'de İngiltere'yle olan savaş liberal politikaları tamamıyla ortadan kaldırdı. "Tarifeler, sınırlar, yasaklar, lisanslar ve ticarî sistemi öldüren diğer çeşit şeyler daha güçlü bir şekilde yeniden zorlandı." (Russel, 1969: 60) 1814'e gelindiğinde başta tahıl ithalatı olmak üzere daha bir çok ithalat yasağını içeren uzun bir tarife uygulamaya kondu. Bu liste, 1819, 1820, 1821, 1822 ve 1826'da tekrar tekrar kabartıldı. Bu durum III. Napoleon'a kadar değişmedi.

Henri See, Devrim sonrası Fransa ekonomisinin durumunu şu sözlerle özetliyor: "Devrim olayları şehirleri bile fakirleştirmişti. Ulaşım imkânları Devrim öncesinden daha kötüydü. Ticarî faaliyet dermansızdı; kredi çok kötü düzenlenmişti; banka krizi vardı ve tefecilere müracaat ediliyordu. Nihayet, sanayi için kalifiye işçi mevcut değildi ve ıslahatta güçlülkle meydana geliyordu."(See, 2001: 150) İmalat sektörü savaşın getirdiği kısıtlamalardan dolayı resesyona girmişti ve tarımsal üretim Devrim öncesinden çok daha gerilere düşmüştü. Üstelik bu durum, sadece Devrim sonrası ortaya çıkan kaosu geçici bir krizi değil, kökünü eski rejimden alan ve 1840'lara gelindiğinde toplumsal bir yozlaşmaya dönüşen karakteristik bir özellikti.

⁶ Daha geniş bilgi için bakınız, (Trask, 2005a: 87-94).

1. 4. Devamlılık ve Kopukluk

Her ne kadar, eski rejimden bir kopuş olarak algılansa da, Devrim, hem bir kopuş hem de bir devamlılıktı. Feodal sistemin tüm kalıntılarıyla birlikte ortadan kaldırılması ve siyasal yönetim alanında keskin bir dönüşümün yaşanması, eski rejimle Devrim arasında, geceyle gündüz gibi bir farkın varlığını kaçınılmaz kıldı. Ancak, iki dönemde de, kullanılan yöntem ve bu yöntemi şekillendiren mantalite temelde aynıydı. İktidarın tek elde toplanması ve devletin kendini halkın vasisi olarak tanıtmaları iki dönemin de ortak özellikleriydi. Bu dönemlerde, aklın sınırlılığı ve sosyal düzenin spontane bir şekilde geliştiği unutulmuş kontrol edilmeyen her şeyden korkulmuş; ve insanların kendi hayatları hakkında karar verebilecekleri düşüncesi çok gerilere itilmişti.

Devrimin eski rejimin sakıncalı yönlerini muhafaza ederek takviye etmesinin yanında diğer büyük bir zararı da Fransa'nın modernleşmesini ve çağa ayak uydurmasını onlarca yıl geciktirmiş olmasıdır. Aynı dönemde İngiltere, evrimsel bir süreçte, sanayiini ve sivil toplumunu hızlı bir şekilde geliştirmiş; toprak lordlarının elinden siyasî ve ekonomik ayrıcalıklarını alarak feodal kalınlardan tamamen kurtulma yoluna girmişken, Fransa'daki devletçi zihniyet, devlete eklemlenmiş, feodal sistemden daha ayrıcalıklı bir sınıf yaratmış ve devrimcilerin şikayet ettikleri tüm sorunlar daha da ağırlaşarak Fransa'nın modernleşmesi ve müreffehleşmesinin önünde büyük bir engele dönüşmüştü.

Devrim'den altmış yıl sonra bile, ne siyasî alandaki merkezileşme eğilimi azalmıştı ne de iktisadî alandaki devletçi, yasakçı mantık değişmişti. Daha da kötüsü, bütün bu olumsuzluklar hızla koyulaşmıştı. Fransa'nın Devrim öncesi liberalleşme çabalarının başarısız olması Fransa'da hukuk devletinin ve iktisadî hayatın gelişimini yavaşlatmıştır.

2. Frederic Bastiat'nın Hayatı ve Bu Dönemde Yaşanan Siyasal Gelişmeler

Frederic Bastiat, Fransız Devriminden 12 yıl sonra, 30 Haziran 1801'de Fransa'nın kuzey-batı kıyısında bulunan Bayonne şehrinde doğdu. Yedi yaşında annesini iki sene sonra babasını kaybederek dedesinin Mugron'daki evine taşınmak zorunda kalmıştır. Dedesinin yanında Soreze'deki Benedictine Kolejine giderek 1815-1818 yılları arasında, edebiyat ve felsefe okumuştur. Bu okul kozmopolit bir yapıya sahipti. Okul, faaliyette bulunduğu yıllar boyunca Britanya, Yunanistan, İtalya, Hollanda, Polonya, İspanya ve Amerika Birleşik Devletleri'nden öğrencileri cezbetmiştir. Bastiat'nın entelektüel gelişiminde önemli bir yeri olan bu okulda Bastiat, okumayı bir tutku hâline getirmiş, ancak, tam olarak bilinmeyen bir sebeple Bastiat, okulu 17 yaşında bırakmış ve Beyonne'ye giderek amcasının yanında çalışmaya başlamıştır. Bastiat'ın babası, İspanya ve Portekize ihracat yapan ve bankacılık işleriyle uğraşan bir şirkette çalışmıştı ve Bastiat'ın amcası da o sırada hâlen o şirkette çalışmaktaydı. Kafası daha çok entelektüel işlerle meşgul olan Bastiat, pek de ticarî bir kariyer yapmak peşinde değildi. Ancak, ileride Fransa'daki serbest ticaret savunuculuğunun öncüsü olacak bu adam yurt dışı ticaret işleriyle uğraşarak korumacılığın yıkıcılığını bu iş sayesinde tecrübe etmiştir. 1816 Fransız gümrük vergilerinin depoları boşaltıp, rıhtımları işsiz bırakarak ticareti nasıl baltaladığını görmüş, 1819'da hükümetin mısır, et ve şeker üzerine kota koyarak fakir insanları gereksiz yükseklikteki yiyecek fiyatları altında nasıl ezildiğine şahit olmuştur. Napolyon savaşları tersaneleri mahvetmiş ve ticaret hacmini 18. yüzyılın da gerisine itmiştir. İnsanların ticarî çıkarları devlet politikasının konusu olunca bunun iyi sonuçlar doğurmadığı fikrini, Bastiat, tecrübelerine dayanarak edinmiştir (Roche, 1993: 7-8).

2. 1. Fransız Yönetim Geleneği Devam Ediyor: Napoleon ve Diğerleri

Bastiat ondördüne gelene kadar Fransa'da iktidarda Napolyon vardı. Napolyon iktidarının ticarete verdiği zarara yukarıda kısaca değinilmiş olsa da bu döneme ilişkin daha geniş bir açıklama yapılması Fransız yönetim geleneğini anlamak için önemlidir. Robespierre'in yarattığı despotik yönetim halk arasında ve yönetici sınıfında paranoyak bir hâl yaratmıştı. Halk darağacı ve giyotin görmekten bıkmıştı (Göze, 2000:558) ancak, dışta yürütülen savaşlar Robespierre'in iktidarını sürdürmesini sağladı. Bu durum, savaşların kazanılmasıyla sona erdi. Artık, herhangi bir dış tehdit olmadığı için Robespierre'in rakipleri, nefret edilen ve güç kaybeden Robespierre'i iktidardan indirerek astırmakta zorlanmadı. Bu gelişmelerden sonra 1793 Anayasasına bir tepkiyle yazılmış olan 1795 Anayasası öncülüğünde iki meclisli bir "Direktuar" yönetimi benimsendi. İşte beliren siyasî istikrar görüntüsü çabucak emperyalist bir fetih sürecine yol açmış ve bu fetih süreci bir yandan görünürdeki siyasî istikrarı yok ederken bir yandan da savaşlarda kazandığı zaferlerle sesini duyurmaya başlayan yeni bir figürü Fransız siyasetine taşımıştır. Bu gelişmelerin ardından, 9 Kasım 1799'da Napoleon, Napoleon, Siyes'in de yardımını alarak bir hükümet darbesiyle iktidarı ele geçirdi. Napoleon'un Siyes'i etkisiz hâle getirerek, 1799 Anayasası ile kurulan yeni yönetimi tam bir plebisit siyasî sisteme dönüştürmesi ise fazla uzun sürmedi.

Napoleon iktidarı 1799'dan 1814'e 15 yıllık bir dönemi kapsamış ve bu dönemde Fransız rejimi konsüllük rejiminden, monarşiye, oradan da imparatorluk rejimine dönüşmüştür (Göze, 2000: 560-564).

1802'de daimi birinci konsül olan Napoleon, 1804'te de kendini imparator ilan etmiştir. Bu süreçte giderek daha da sertleşen Napoleon diktatörlüğü, zaten bir merkezileşme eğilimi olan Fransız devlet yönetimi anlayışını daha da

güçlendirmiştir. Aslında Napoleon'un yaptığı yeni bir şey yoktu. Öncelikle, sağdaki ve soldaki tüm önemli siyasî önderleri ve grupları yok etti. Ardından ülke departmanlarına (siyasî bölgeler) tüm siyasî yetkiyi ellerinde tutan prefectler (valiler) atadı. Belediye başkanlarının ve hâkimlerin seçimle göreve gelmeleri kaldırıldı ve onlar da merkezden atanmaya başladı. Dinî gruplar da bu merkezileşmeden kurtulamadı. Papayla yakın ilişkiler kuran Napoleon, piskoposların devlet tarafından önerilmesini sağladı. Bunun ardından Yahudi bir dinî yönetici sınıfı yaratıp, Yahudilerin merkez tarafından denetlenmesini ve resmî görüşçe hoş görülme-yen yönlerinin budanmasını sağladı. Özelde dinî hayat, genelde toplumsal hayat baskı altına alınıyordu. 1800'den itibaren gazeteler sansürlenmeye başladı. 73 olan gazete sayısı 13'e indi. 1814'e gelindiğinde sadece 4 tane gazete vardı ve hepsi de merkez tarafından kontrol ediliyordu. Tiyatrolar da sansürlendi ve tiyatroların sayısı 33'ten 8 düştü. Vergi sisteminin merkezîleştirilmesine devam edildi. 1789'dan kalma doğrudan vergiler korunurken, eski rejimden kalma dolaylı vergiler canlandırıldı. Tütün üzerindeki monopol tekrar kuruldu.⁷ Dönemin göze çarpan ilginç bir özelliği de manevra kabiliyeti yüksek birliklerden oluşan büyük Fransız ordusudur. Orduda gösterdikleri liyakate göre yükselen subayları ve ulusuna bağlı hizmet eden erleriyle Fransız ordusu yeni bir anlayışın öncüsüydü. "Çoğunluğunu serflerin oluşturduğu ve hiçbirinin içinde bulundukları siyasal sistemlere üyelik ya da bağlılık duygusu olmadığı öteki Avrupa orduları ile tam bir zıtlık içindeydi" (Sander, 2000: 150). Bu durum, bir yandan Fransa'nın savaşlarda kazandığı zaferleri açıklarken, bir yandan da Fransa'da toplumu şekillendirmek için uygulanan kitle politikaları hakkında da fikir vermektedir.

Görüldüğü üzere Napoleon'un yönetim anlayışı kendinden önceki yönetim anlayışına ters değil, onun devamı niteliğindeydi. Savaşlarda kazandığı başarılarla iktidarı ele geçiren Napoleon, yine bir savaş yüzünden iktidarı

⁷ Bkz., (Parry&Grand, 2002: 9-19).

kaybetti (Parry, Grand, 2002: 10). Geçici hükümetin Meclise sunduğu yeni anayasayla XVIII. Louis tahta çağrıldı ve böylece irsi monarşi rejimi yeniden kuruldu. Yeni anayasada ulusal hâkimiyetten bahsedilmezken insan hakları ise Kralın tabiyesine bir lütuf olarak sunuluyordu. Ayrıca, yasama yürütme üzerinde gerçek bir denetime sahip değildi (Göze, 2000: 566). 1789 Devrimi'nin getirdiklerine tezat bir şekilde, aristokratik ayrıcalıklar yeniden geliyordu. Ancak diğer yandan Meclis Kralın yetkilerini sınırlandırmaya çalışarak parlamentarizmin yavaş da olsa gelişmekte olduğu söylenebilir. (Göze, 2000: 567). Paris'in dışında taşralılar ise, merkezdeki devrimleri ve diktatörlükleri pek anlayamıyorlardı. Onlar için bunlar, kötü hava şartları gibi kontrol edemedikleri olaylardı. Sonuçta, sıradan halkın hayat koşulları fazla değişmiyor ve yüksek oranda vergi toplandığı müddetçe bu verginin halk adına mı yoksa kral adına mı toplandığı onların için pek de önemli olmuyordu (Roche, 1993: 10). Kral 1824'te öldüğünde yerine XVI. Louis'in diğer bir kardeşi olan X. Charles geçti. "Kutsal krallık hakları"ndan bahsetmeye başlayan Kral, Fransa'da kendinden önceki yönetimden çok daha baskıcı bir yönetim kurdu. Gazeteler ve kitaplar sansür için kurulmuş kraliyet komisyonunun onayına tabi tutuldu (Roche, 1993: 11).

1824 yılı Bastiat için de önemliydi. Çünkü okumaya hevesli, 23 yaşındaki genç adam Paris'e gidip formel eğitimine devam etmek istiyordu ancak beklemediği bir şekilde dedesinden çiftliğin başına geçmesi için teklif aldı. Bastiat, bu isteği önce geri çevirmişse de, dedesinin sağlığının iyice bozulması Bastiat'ı Mugron'a dönmeye zorladı. Aynı sene içinde dedesini kaybeden Bastiat, aile çiftliğinin de sahibi olmuştu. Bundan sonra ömrünün sonraki yirmi yılını geçireceği Mugron'da, çiftliğin sağladığı küçük çaplı zenginlik sayesinde, Bastiat kendini okumalarına adayabildi. Bu dönemde Bastiat'nın edebiyat, felsefe ve politik iktisat alanlarında yoğun şekilde çalıştığı ve komşusu ve en yakın arkadaşı olan avukat Felix Coudroy ile entelektüel tartışmalar yaptığı

bilinmektedir. Hatta, Rousseau hayranı bir sosyalist olan Coudroy ile bireysellik ve özgürlük üzerine yaptığı tartışmalar neticesinde, Coudroy'un otoriter görüşlerinden sıyrılarak, Bastiat'nın fikirlerini kabul ettiği, Bastiat'nın mektuplarından anlaşılmaktadır. George Roche'nin "hazırlık dönemi" diye adlandırdığı Bastiat'nın Mugron'da geçirdiği entelektüel açlığı gidermeye adanmış yıllar, onun ömrünün son altı yılında verdiği eserlerin kaynağı olarak görülebilir.

2. 2. 1830 Devrimi

1830'daki Meclis seçimlerinde halkın reddiyesiyle karşılaşan Kral, 26 Haziranda bir hükümet darbesi yaptı ve basın özgürlüğünü askıya aldı. Fransız Temsilciler Heyetini feshetti. Oy hakkını orta sınıfın elinden alarak, aristokratların imtiyazı hâline getirdi. Bu durum, ünlü "Haziran Günleri" olarak bilinen, üç gün boyunca (27, 28, 29 Haziran) halkın sokaklara döklülerek isyan çıkartmasına neden oldu. Yeni bir devrim anlamına gelen bu olayların sonunda X. Charles İngiltere'ye kaçmak zorunda kaldı. Bu dönemdeki burjuvazi X. Charles'ın gidişinden memnundu. Bastiat'nın da içinde bulunduğu grup, iktidarı yıllardır Fransız aristokrasisinde olduğu için işlerin kötü gittiğini düşünüyordu. Onlara göre, burjuvazinin temelini oluşturacağı anayasal bir yönetim bütün kötü gidişin çözümü olacaktı (Roche, 1993: 13).

Bastiat Devrim haberini alır almaz kendi bölgesi olan Bayonne'e doğru hareket etti ve burada devrimci güçlere katılarak 600 kişiyle şehir kalesini teslim alınmasına eşlik etti (Roche, 1993: 13). Kaledekiler devrimcilere direnmeyince, geceyi parti yaparak geçiren Bastiat, tekrar Mugron'a döndü. Bu devrimden sonra Bastiat, kamusal meselelerde küçük roller üstlenmeye başladı. Önce

Landes'in genel eyalet meclisine, sonra da, 1931'de, kendi bölgesinin (Bayonne) fahri sulh hukuk hâkimliğine seçildi (Doering, 1999: 12).

1830'da kendisi de bir girişimci olan Louis Philippe iktidara getirildi. Burjuvalar, bu şekilde değişimle gelenek arasında bir denge kurulacağını düşünüyorlardı. Ancak sonraki yıllarda Louis Philippe'in yönetimi kimseyi tatmin etmedi. Louis Philippe, zengin orta sınıfın üzerinde yükselmeyi seçmiş ve oy kullanma hakkını da yalnızca onlara vermişti (Roche, 1993: 20). Oy hakkının bu şekilde kısıtlanmasını, ekonomik alanda zenginler için yaratılan imtiyazlar takip etti. 1840'lara gelindiğinde her yedi Fransızdan biri işçiydi ve ekonomik koşullar da hiç de iyiye gitmiyordu. Bu tabloya işçilerin seçim sisteminden de dışlandıklarını ekleyince, bu dönemde yükselen sosyalist hareketleri açıklamak pek güç olmamaktadır. Aslında ilginç bir şekilde bu sosyalist hareketler de mevcut yönetimden farklı bir şey vaat etmiyorlardı. Mevcut yönetim sosyal ve ekonomik alanı sınırlı bir zenginler grubunun lehine geniş çapta kontrol ederken, sosyalist önderler de yine sosyal ve ekonomik alanı büyük ölçüde kontrol etmeyi ancak bu kez iktidarı işçi sınıfının lehine kontrol etmeyi düşünüyorlardı.

Kralın, zenginlere ayrıcalık sağlarken kullandığı en etkili yöntem "korumacılık"tı. Fransız merkantilizm geleneğine uygun olarak buğday ve birçok farklı tahıl çeşidinin ithalatı Louis Philippe zamanında tamamen yasaklandı (Roche, 1993: 23). Temmuz Monarşisi, İngiliz demiri ve kıyafetlerinin ithalatını da adım adım yasaklayarak ve en sonunda bu malların Fransa'ya girmesini tamamen engelleyerek, tekeller oluşturmaya devam etti.

Frederic Bastiat'nın daha Temmuz Monarşisi'nden önce ticaret üzerindeki sınırlamalarla ilgilendiği bilinmektedir.⁸ Ancak, Bastiat'nın bu ilgisi

⁸ George Roche, Bastiat'nın 1930 Devrimi'nden hemen önce ithalat kısıtlamaları üzerine bir makale yazdığını, ancak devrim koşullarından dolayı Bastiat'nın çalışmasını yayınlatabilmediğini belirtir. (Roche,

1844 yılına kadar kendi kişisel çalışmaları ve yakın çevresiyle sınırlı kalmıştı. 1844 yılında, *Journal des Economistes*'de, Bastiat'nın, ithalat kotalarının Fransa ve İngiltere için ne kadar zararlı olduğunu anlatan makalesi yayımlandı. Dean Russel'in (1969: 71) o güne kadar Fransa'da serbest ticaret üzerine yazılmış en iyi çalışma olarak nitelendirdiği bu çalışma, birçok entelektüel çevreden olumlu yorumlar aldı. Bu çalışma, Bastiat'nın hayatındaki dönüm noktalarından biriydi. Çünkü bu makaleden sonra Bastiat, entelektüel çevrelerde adını duyurarak, daha sonraki çalışmalarının kıvılcımını çıkarmıştı.

Bastiat'nın serbest ticaret hususuna derinlemesine odaklanması ve bu konuda yazmaya başlaması, aslında hoş bir tesadüfün sonucudur desek, çok fazla abartmış olmayız. 1842 yılında Bastiat bir toplantıda arkadaşıyla İngiltere üzerine tartışmaya başlar. O dönemde Fransa'da yükselen milliyetçiliğin etkisiyle İngilizlere karşı büyük bir nefret beslenmektedir. Bastiat'nın İngilizlere karşı özel bir kin beslememesi ve onlar hakkında objektif olmaya çalışması bir arkadaşını kızdırır ve bu kişi Bastiat'ya bir Fransız gazetesinde yazılanları gösterir. Dönemin İngiliz başbakanından bir alıntıya yer veren gazeteye göre, İngiliz Başbakanı, Meclisteki bir tasarının kanunlaştırılması hâlinde "Fransızlar gibi, ikinci sınıf bir millet olacağız" demiştir (Roche, 1993: 25). Bu duruma şaşırان Bastiat, haberin orijinal kaynağına ulaşır ve Fransız gazetesinde yer alan alıntıdaki "Fransızlar gibi" kelimelerinin çevirmen tarafından sonradan alıntıya eklendiğini fark eder. Bu araştırmadan sonra Bastiat arkadaşıyla giriştiği tartışmayı kazanır, ancak, Bastiat, orada çok daha önemli bir şeyden daha haberdar olur: Richard Cobden ve Anti-Corn Law League (Tahıl Yasası Muhalifleri Birliği).

1993: 21) Ayrıca, Bastiat'nın serbest ticaret ilkelerine olan ilgisi onun Say ve Smith üzerine yazdıklarından da bilinmektedir.

2. 3. Richard Cobden ve Tahıl Yasası Muhalifleri Birliği (Anti-Corn Law League)

19. yüzyılın ilk yarısında İngiltere’de de, Fransa’daki gibi, merkantilist politikalar revaçtaydı. Özellikle Napoleon Savaşları’ndan sonra İngiltere, hızla sınırlarını dış ticarete kapatmış ve korumacı politikaları uygulamaya başlamıştı. Bu korumacı politikaların en önemli yasal dayanağı ise Tahıl Yasası (Corn-Law) olarak bilinen ve binden fazla ürün ve maddenin İngiltere’ye girmesini yasaklayan ya da sınırlayan kanundu. Ülkeye tahıl girişini tamamen yasaklayan bu kanunun en belirgin sonucu ekmek fiyatlarındaki artışı. Ve, bu kötü durumdan en fazla etkilenenler yoksul işçilerdi. 1836 yılında fakirliğin ve suç oranlarının iyice yükseldiği görülse de, hükümet mevcut politikada hiç bir değişiklik yapmadı (Doering, 1999: 3).

İngiltere’deki bu durum nüfusun büyük çoğunluğuna zarar verdiyse de, Tahıl Yasası’na karşı organize bir kampanyaya girişenler Manchester’lı bir grup giysi üreticisi olmuştur. Merkantilist politikalar İngiltere’yi o dönemde ne kadar etkilemiş olursa olsun, Fransa’nın tersine, İngiltere’de devletten bağımsız, piyasadaki başarılarıyla ayakta kalan bir girişimci sınıf oluşmuştu. Ticaretin sınırlandırılması ve ithalat yasaklarıyla maliyetlerin yükseltilmesi sıradan çalışanlardan sonra en çok bu serbest girişimcileri etkilemekteydi. Bunun karşısında Tahıl Yasası’ndan ziyadesiyle yararlanan kesim ise toprak lordlarıydı. Mecliste çoğunluğu oluşturan ve millî menfaatler gereği Tahıl Yasası’nı savunduklarını iddia eden toprak lordları, tahıl fiyatlarını ve doğal olarak tarla kiralalarını yapay bir şekilde artırarak bir yandan iktisadî sömürünün baş aktörü oluyorlar, diğer yandan da siyasî ayrıcalıklarını devam ettiriyorlardı. Tahıl Yasası Muhalifleri Birliği’nin landlordizm (toprak ağalığı) olarak adlandırdığı bu durum onlara göre, aristokratik kötü yönetimin en ihtişamlı örneğiydi (Spall, 1987: 213).

Birliğin en önemli isimleri olan Richard Cobden⁹, J. B. Smith, George Smith ve John Bright¹⁰, aynı zamanda zamanın en önemli sanayicileri arasındaydılar. Tarafların nitelikleri açık bir şekilde gösteriyordu ki, bu süreç feodal sistemin kalıntılarına karşı kapitalist gelişimin bir başkaldırısıydı. Tahıl Yasası, etkilediği alan bakımından sembolik bir önem taşıyordu ve bu yasanın kaldırılması diğer feodal kalıntıların ve ayrıcalıkların kesin bir şekilde ortadan kaldırılmasının önünü açacaktı (Spall, 1987: 230).

Spall'a göre (1987: 227), Birlik, İngiltere'nin gördüğü en iyi finanse edilmiş ve en yüksek derecede organize olmuş siyasî baskı grubuydu. Ancak, bu, Tahıl Yasası'nın kolayca ve kısa sürede kaldırılması anlamına gelmiyordu. Aksine, Birlik üyeleri yerleşik çıkar gruplarını geriletme ve yaygın merkantilist inanışları çürütmek için altı senelik zorlu ve uzun bir mücadeleye girdiler. Liderliğini Richard Cobden'in yaptığı Birlik, 140 kasabada ve 25 tarımsal bölgede serbest ticareti savunan yüzlerce miting düzenledi. 15 milyonun üzerinde broşür dağıtılarak halkı Tahıl Yasası'nın zararlarına karşı bilinçlendirmeye çalıştı. Organizasyonun masrafları için on binlerce pound gönüllü bağışlarla toplandı. Birliğin üyeleri yüz binlere ulaştı ve Tahıl Yasası'nın kaldırılması için milyonlarca insanın imzaladığı dilekçeler parlamentoya iletili. Seçim bölgelerinde çalışmalar yapıldı ve Birlik üyelerinin parlamentoya girmeleri sağlandı. Haftalık yirmi bin basılan Birlik gazetesinin yanında, bugün de yayımlanmaya devam eden ünlü *The Economist* Dergisi tüm desteğini Tahıl Yasası Muhalifleri Birliği'ne verdi. Çoğu gazete hükümetten yana tavır alsa da bütün gazeteler Birlik'ten bahsetmekteydi. Birlik, serbest ticaretle, işçilere daha yüksek gelir, sanayicilere ve küçük çiftçilere de daha geniş bir pazar ve daha düşük maliyetler vaaddediordu. Özellikle, Richard Cobden, iktisadî konuları halkın diline

⁹ Richard Cobden'in ayrıntılı bir biyografisi için bakınız, (Chodes, 1996: 34-42).

¹⁰ John Bright'in ayrıntılı bir biyografisi için bakınız, (Elliott, 1996: 27-33).

aktarmakta çok başarılıydı. Mitinglerde halka “daha ucuz ekmek” sloganıyla seslenirken, kimi yazılarında şu sözleri diyebilecek kadar coşkuluordu:

“Pek tabii, atalarımız bu sistemi (korumacılık sistemini) hükümdarın bir çeşit ilahi müeyyide yetkisi olduğu bir zamanda kaldırdı ve insanların akıllarındaki batıl yüceltmeye meydan okudu. Ya bizler, o insanların soyundan gelenler, yurttaşlarımızın üstüne çöken karabasanla mücadele edemeyecek kadar soysuzlaştık mı?” (Cobden, 2006: 248).

Hareket kitleselleşerek öyle iyi organize edildi ki, bu deneyim daha sonra, kitlesel partilerin seçim propagandalarında kullanıldı (Russell, 1969: 64). “1844’ün sonunda Büyük Britanya’da Birliği ve çalışmalarını okumayan hiçbir okur-yazarın kalmadığı kesindi.” (Russell, 1969: 66)

1842, 1843 ve 1844 yıllarında yapılan kota indirimlerine karşın Richard Cobden hareketin Tahıl Yasası tamamen kaldırılana kadar sürdürülmesinde ısrarcıydı. Ancak, 1845’e gelindiğinde, serbestleşen ticaretin getirdiği bolluk ve ard arda gelen iyi hasat çoğu Birlik üyesini buraya kadar elde edilen başarının yeterli olduğuna inandırmıştı. Cobden ve arkadaşlarının kabul edemeyeceği bu durum 1845’in sonbaharında değişmiştir. Son yılların en yağışlı günlerini yaşayan Britanya, hasatların mahvolması sebebiyle beklenmedik bir krizin içine düştü. Kıtık ve hızla yükselen enflasyon, hükümeti Tahıl Yasası’nın ilgasını düşünmeye zorlamış ve bu şekilde başlayan ilga süreci, 25 Haziran 2006’da Tahıl Yasası’nın üç yıl içinde kademeli olarak kaldırılacağını ön gören yasayla neticelenmiştir.

Bu muazzam başarı şüphesiz Richard Cobden ve arkadaşlarının azim ve idealistliklerinin bir sonucuydu. Onlar, serbest ticarete geniş anlamda özgürlüklerin bir uzantısı olarak bakmışlar ve ticarî özgürlüğün sağlanmasını, ayrıcalıkları ve sömürüyü yıkarak barışın koşullarını temin etmenin başat koşulu

olarak görmüşlerdir. Birlik üyelerinin yaptığı birçok konuşma ve Bright'ın Kırım Savaşı'nda takındığı tavır¹¹ bunu ispat eder niteliktedir.

Bundan sonra bu grubun yaptıkları ve söylemleri tarihe Manchester Liberalizmi olarak geçecektir. Manchester Liberalizminin etkisi sadece İngiltere ile sınırlı kalmamış, Avrupa genelinde serbest ticaret hareketleri başlamış ve hükümetler korumacı politikaları terk etmeye başlamıştır. “Tahıl Yasası'nın ilga edilişiyle Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması arasında geçen 68 yıl boyunca Büyük Britanya'da nüfus ve kişi başına düşen gelir iki katından fazla artmıştır” (Russell, 1969: 78). Sanayi devriminin lokomotifi sayılan İngiltere bundan sonra gelişimini hızlandırarak devam ettirmiştir.

2. 4. Cobden ve Bastiat

Bastiat, İngiltere'deki serbest ticaret hareketinden haberdar olduktan sonra, Tahıl Yasası Muhalifleri Birliği hakkında daha fazla bilgi toplamaya başladı ve bu konuda bir kitap yazmaya karar verdi. 1844 yılında Bastiat ilk kez Birlik ile temasa geçerek Birlik hakkında, Sekreter Hickin'den daha fazla bilgi istedi (Russell, 1969: 70). Aynı senenin Kasım ayında Bastiat, Cobden'e bir mektup yazarak, *Journal des Economistas*'da yayımlanan makalesinden ve Birlik hakkında yazmaya başladığı kitaptan bahsetti ve Cobden'den kitabı için ek bilgi ve doküman istedi (Russell, 1969: 70). Bastiat, Cobden'den aldığı bu bilgilerle “Cobden ve Birlik” adlı kitabını tamamladı. Bu ilk temasın ardından Bastiat, 1845'in Mayıs'ında hayranlık duyduğu ve hakkında kitap yazdığı adamı görmeye gitti. İki saatlik görüşme sırasında ikisi de kendi dillerinde konuşarak anlaştılar (Cleveland, 1994: 43). Bu buluşmadan sonra Bastiat ve Cobden'in

¹¹ Nick Elliott, John Bright: Voice of Victorian Liberalism. John Bright, Kırım Savaşı'na karşı çıkmış ve savaştan fayda sağlayan tek grubun vergi toplayan bürokratlar olduğunu vurgulamıştır.

dost olmaları fazla uzun sürmedi. Bastiat, Manchester'dan Liverpool'a giderek serbest ticaret gruplarının liderleriyle tanıştı ve aktivitelere ve mitinglere katıldı. Bastiat'nın Fransa'da kurduğu serbest ticaret hareketinin fikrinin ve yönteminin bu gezisi sırasında ortaya çıktığı açıktır.

Bastiat ile Cobden'in kısa sürede sıkı dost olmaları şaşılabilecek bir şey değildi. İkisinin birçok ortak noktalarının olmasının yanında, birbirlerinin deneyim ve bilgilerinden karşılıklı olarak yararlanmışlardır. İkisi de dindar olan bu serbest ticaret taraftarları, serbest ticareti genel anlamda özgürlüğün bir uzantısı olarak görüyorlar ve söylemlerini barış, özgürlük ve evrensellik ekseninde kuruyorlardı. Russell'a göre (Russell, 1969: 73), Cobden'in Bastiat üzerindeki etkisi daha belirgindir. Çünkü, Bastiat Manchester Liberalizmiyle tanıştıktan sonra Birliğin İngiltere'de yaptığıнын aynısını benzer metotlarla Fransa'da yapmayı denemiştir. Bastiat'nın bu girişimi sırasında rehberi açık bir şekilde Birlik faaliyetleri ve Cobden'di. Cobden'in liderlik yeteneklerinin Bastiat'dan üstün olmasına karşın, felsefî anlamda Cobden, Bastiat'dan çok etkilenmiştir. Yine Russell'ın aktardığına göre, Cobden Bastiat ile tanışmasının ardından konuşmalarında istatistikî verilere daha az başvurarak daha fazla felsefî tema işlemiştir (Russell, 1969: 74). Ayrıca, Bastiat'nın İngiltere'deki Birlik faaliyetlerine etkin katılımı ve Bastiat'nın İngilizceye çevrilen eserleri, onu Manchester Liberalizminin en önemli simalarından biri hâline getirmeye yetmişti (Doering, 1999: 29-36). Cobden'in ekonomik ilkeleri siyasete pragmatik bir şekilde uygulayışı, Bastiat'nın ince teorik kavrayışından hayli farklı olsa da ikisi de ılımlı birer rasyonalistti ve mükemmel bir ekonomik özgürlük altında kapitalistlerin ve çalışanların kaderlerinin ve çıkarlarının beraber olacağını düşünüyorlardı (Barry, 2001: 5). Kısaca denebilir ki, Bastiat'nın erken ölümü nedeniyle kısa süren bu dostluk iki tarafın hayatında da önemli bir yere sahipti.

2. 5. 1845 ve Sonrası: 1848 Devrimine Giden Yol

1844 yılında yayımlanan makalesinden sonra, Bastiat, artık, münzevi hayatına daha fazla devam edemezdi. Yayımlanan ilk makaleyi başka birçok makale izlemiş ve 1845 yılında “Cobden ve Birlik” (Cobden and the League) adlı kitap da basılmıştı. Böylece Bastiat, birçok Fransız siyasetçi ve entelektüelle tanışma fırsatı bulmuş ve bu sayede tanınır olmuştu. İngiltere’deki serbest ticaret hareketinin önemini Fransızlara anlatmış ve birçok iktisatçının bu konuya yönelmesini sağlamıştı. Nisan 1845’e gelindiğinde Bastiat, *Journal des Economistas*’da çıkan yirmi iki makalesini *Economic Sophism (İkisadî Yanılgılar)* başlığı altında toplayarak yayımladı. Tüm bu gelişmelerden sonra Bastiat, kitabını yayımlatmak için geldiği Paris’te yaşamaya başladı.

23 yaşındaki bir gencin hayalleri 21 yıl sonra farklı ve biraz da beklenmedik bir şekilde gerçek olmaya başlamıştı. Üstelik, Bastiat, 21 sene önceki tam olarak ne yapacağını bilmeyen, ama Paris’e gelmek isteyen bir genç değil, aksine, kısa sürede yaptığı çalışmalarıyla Fransız entelektüelleri arasında tanınan ve kafasında birçok planı olan ve yirmi senenin entelektüel birikimine sahip biriydi. Paris’e gelmesiyle Bastiat’ın hayatı giderek yoğunlaşacaktı. Society of Political Economy tarafından entelektüel rüştü kabul edilen ve bu gruba dahil edilen Bastiat, yine bu grubun yayını olan *Journal des Economistas*’teki yazılarıyla korumacılığa ve sosyalizme entelektüel bir savaş açmıştır. Bastiat, yazılarıyla başlattığı bu mücadeleyi serbest ticaret dernekleri kurup kurumsallaştırarak sürdürmüş ve bu süreçte, İngiltere’deki serbest ticaret harekâtını, büyük ölçüde, Fransa’da kopyalamaya çalışmıştır. Bastiat, serbest ticaret hareketini yönetirken geniş anlamda bir özgürlük savunusu yapıyordu ve sıradan insanlara devletçi ve yasakçı zihniyetin insanları ve toplumları felakete sürükleyen yönlerini göstermeye çalışıyordu.

Bu açıdan 1848 Devrimi'ni hazırlayan süreci Bastiat'nın izinde takip etmek, aynı zamanda doğal hukuk kanunlarını hiçe sayan devletin, özgürlükleri çiğneyen faaliyetlerini incelemeyi gerektirmektedir. Zira, Bastiat, devrimlerin nedenlerini devletin insan hayatına ve sosyal ilişkilere giderek artan müdahalesinde ve hukukun yozlaştırılarak herkesin bir diğerrinin üzerinden geçimine yardım eden bir aygıta dönüştürölmesinde bulur.

2. 5. 1. Serbest Ticaret Dernekleri ve Paris Serbest Ticaret Derneği

1845'in sonuna doğru Bordeaux'da sanayicilerin oluşturduğu bir birlik Fransa ve Belçika arasında bir ticaret birliği kurmayı hedeflediklerinde Bastiat'ı yardıma çağıldılar (Celeverand, 1994: 38). Başlangıçta bir serbest ticaret hareketi olmayan ancak Bastiat'nın gelişiyile bir serbest ticaret hareketine dönüşen girişime, Bastiat şevkle yardım etti. Bu girişimin sonunda, 23 Şubat 1846'da Bordeaux Serbest Ticaret Derneği kurulduğunda, Fransa genelinde etkili olacak serbest ticaret hareketi de başlamış oldu. 1846'nın ilkbaharında Paris'e dönen Bastiat, burada diğerr serbest ticaret hareketlerini koordine edecek bir serbest ticaret derneği kurma girişimlerine başladı. Siyasetçi, iktisatçı ve tüccarlardan oluşan bir grubu bu harekât etrafında toplandı. Ancak, çoğu imalatçı olan korumacı siyaset yanlıları serbest ticaret derneği için yapılan yasal başvuruyu geciktirdiler. Bastiat'nın dönemin konuyla ilgili bakanına yazdığı mektup sayesinde aşılın bu durumun sonunda, Paris Serbest Ticaret Derneği 10 Mayıs 1846'da resmen kurulmuş oldu (Richman, 2006).

Deneğin yürütme gücü şu isimlerden oluşan komiteye verildi: Harcourt, Say, Dunayer, Renovard, Blanqui, Leon Faucher, Anisson-Duperron ve Bastiat. Derneğin başkanı Harcourt'du. Ancak, komite direktör olarak Bastiat'ı seçti ve temel sorumluluğu da ona yükledi.

Derneğin deklarasyonu şöyle başlıyordu:

“Ticaret özgürlüğü, doğal bir haktır; tıpkı özel mülkiyet edinmek gibi. Bir malı üreten ya da elde eden herkes, onu anında kendi için kullanma opsiyonuna sahip olduğu gibi onu, dünya üzerinde bulunan herhangi birinin teklif ettiği bir mal yahut hizmetle takas etme opsiyonuna da sahiptir. Bu haktan herhangi birini, o kişi, kamu düzenini ya da ahlâkını rahatsız etmiyorken mahrum ederseniz, bu yasal olarak onu yağmalamaktır. Derneğin amacı hâlihazırdaki korumacı sistemi tamamen kaldırmaktır” (Russell, 1969: 86).

Deklarasyonun devamında serbest ticaretin zenginlik sağlayacağı ve savaşın temel nedenini ortadan kaldıracağı bildiriyordu. Ayrıca derneğin, barışçıl, eğitici ve Fransız yasalarına saygılı olacağı ve hiçbir çıkar grubuna hizmet etmeyeceği ve siyaset yapmayacağı belirtiliyordu (Russell, 1969: 86).

Bastiat’ın deklarasyondaki etkisi aşikârdır. Doğal hukuk ve evrensellik üzerine kurulmuş olan belgedeki “yasal yağma” terimi tamamıyla Bastiat’ya aittir. Bunun yanında, günümüz liberteryenlerinin fazla bir anlam atfetmediği “kamu düzeni ve kamu ahlâkı” kelimelerine belgede yapılan göndermeler daha çok dönemin getirdiği bir zorunluluk olarak görülebilir.¹² O günkü Fransız yönetiminin devletçi yapısı ve daha Dernek kurulurken yaşanan sorunlar, bu tahmini haklı çıkarır niteliktedir.

Dernek resmî olarak kurulduktan sonra, 18 Ağustos’da bir kuruluş yemeği verildi ve Cobden onur konuğu olarak davet edildi. İlk toplantı Duke Harcourt’un başkanlığında, siyasetçilerden ve önde gelen sanayici ve tüccarlardan oluşan seçkin bir grupla Montesquieu Meydanı’nda yapıldı. Bu toplantıdan sonra 29

¹² Bastiat’ın çalışmalarında “düzen ve ahlâk” konuları pre-Avusturyan bir yöntemle metodolojik bireycilik ve sübjektivizm ile ele alınır. Bastiat’ın bireysel gelişime ve kendiliğinden doğan düzene yüklediği anlam, onun, “kamu düzeni, kamu ahlâkı” gibi zorunlu olarak kolektif güce atıfta bulunan kavramlara fazla itibar etmemesine neden oluyordu.

Eylül ve 29 Kasım'da yine Montequieu Meydanı'nda büyük bir kalabalığın katıldığı bir miting düzenlendi (Russell, 1969: 91). Başarılı geçen bu mitinglerle birlikte farklı şehirlerde serbest ticaret dernekleri kurulmaya başladı. Eylül'de Marseilles'de ve ardından Liyon'da serbest ticaret dernekleri kuruldu ve Paris'teki Derneğe bağlandı. Le Havre'de kurulan serbest ticaret derneği ise Paris'teki Dereneğe bağlanmayı reddetti ve Paris'in yaptıklarını izlediklerini belirtmekle yetindi (Russell, 1969: 92). Bu gelişmelerden sonra 29 Kasım 1846'da Bastiat'ın çok istediği ve editörlüğünü üstlendiği "Le Libre-Enhance"(Serbest Ticaret) dergisi çıkarılmaya başlandı (Richman, 2006).

1847'ye girildiğinde Serbest Ticaret Derneği, faaliyetleriyle devamlı olacağının sinyallerini veriyordu. Bastiat'ın ünü yavaş yavaş Fransa sınırlarının dışına taşmış, Bastiat hayattayken çalışmaları Almanya, İtalya, İspanya ve Amerika'da basılmaya başlamıştı. Russell'a göre, Bastiat'ın serbest ticaret konusunda yurt dışındaki etkisi Cobden'den fazladır (Russell, 1969: 90-91). Ona göre, İtalya, Almanya ve Belçika'daki serbest ticaret hareketlerinde Bastiat'ın doğrudan etkisi vardır. Özellikle, 16-18 Eylül 1847'de Belçika'da yapılan Uluslararası İktisatçılar Kongresi'nde Paris Serbest Ticaret Derneği üyelerinin liderliği Russell'ın iddialarını haklı çıkarır nitelikteydi. Bir teorisyen olarak Bastiat'ın teorik anlamdaki etkisinin yurtdışında Cobden'den fazla olması gayet makul bir iddiadır. Ancak, Cobden'in liderliğini yaptığı hareketin tüm Avrupa'yı en azından I. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar etkileyen sonuçları göz önüne alındığında bu konuda çizilen resim farklılaşmaktadır.

1847 yılı, Paris Serbest Ticaret Derneği için 1846'nın bir devamı niteliğindeydi. 27 Şubat'ta Montesquieu Meydanı'nda beşinci miting düzenlendi ve bunun ardından altıncısı 30 Mart'ta yapıldı (Russell, 1969: 96). Yine bu yılda yaşanan başka bir gelişme ise ticaret üzerindeki on beş yasa kaldırıldı ve ülkeye girmesine izin verilmeyen 298 tür malın üzerlerindeki kotlar büyük ölçüde

azaltıldı. Serbest ticaret derneklerinin çok yoğun olmasa da Fransa'da ilk denebilecek birçok faaliyette bulunmasına ve bu faaliyetlerin ufak çapta başarı kazanmasına ve ilgi toplamasına karşın, 1847'nin sonlarına doğru serbest ticaret derneklerinin faaliyetleri giderek azalmaya başladı. Sekiz sayfa olarak çıkartılan, haftalık Le Libre-Enhance gazetesinin yayım hayatına 1848'in başında parasal sıkıntılar nedeniyle son verildi. 7 Ocak 1848'de yapılan yedinci miting ardından sonuncu miting 30 Mart 1848'de yapıldı ve Fransa'da başlayan ilk örgütlü serbest ticaret hareketi böylece sonlandı.

2. 5. 2. Serbest Ticaret Hareketinin Başarısızlığının Nedenleri

Fransa'daki serbest ticaret hareketinin başarısızlığının görünürdeki nedeni 1848'in Şubatıyla gelen devrim dalgasıdır. Sosyalist işçi hareketlerinin en yüksek seviyesine ulaştığı bir dönemde ve ülkenin bir dizi ekonomik depresyon nedeniyle girdiği tehlikeli bir siyasî kriz ortamında, serbest ticaret hareketini yürütmenin zor olduğu aşikârdır. Ancak, hareketin, hiçbir zaman geniş kitlelere ulaşamadığı ve yaklaşık iki yıllık bir süre içinde faaliyetlerin istenilen yoğunluğa hiç ulaştırılamadığı düşünüldüğünde, başarısızlığın altında daha derin sebepler aramak gerekmektedir. Bu sebepleri tespit etmek içinse en iyi yol, Fransız serbest ticaret hareketinin neyi yaptığından çok neyi yapamadığını incelemek ve İngiltere'de bir serbest ticaret hareketini besleyen, ancak Fransa'da bulunmayan şartların neler olduğuna bakmaktır.

Fransa'da birbiri ardına açılan serbest ticaret derneklerinin varlığına karşın, bu dernekler hiçbir zaman yurt çapında başarılı bir şekilde organize olamadı. Bastiat'nın Cobden'e yazdığı bir mektupta, kendisinin organizasyonun arkasında tek başına olduğundan bahsediyor ve ne kadar yavaş ilerlediklerinden şikâyet ediyordu (Cleverand, 1994: 38). Kitlesel bir baskı grubuna dönüşemeyen

hareket, parasal sıkıntılarını da aşamamıştı. Lamartine'in Bastiat ile olan arkadaşlığı ve ona olan sempatisi de bir kenara bırakılırsa, siyasî arenada serbest ticaret hareketini destekleyen kimse yoktu.¹³

Bunların yanında asıl büyük sorunlar Fransa'nın sosyo-ekonomik yapısından kaynaklanıyordu. İngiltere'deki gibi güçlü bir sanayiye sahip olamayan Fransa'da serbest ticareti isteyen sınıfsal bir grup yoktu. Hatta, yurt çapında yayılmış bulunan küçük aile işletmeleri serbest ticaretin sağlayacağı rekabetten korkuyorlardı. Ama korumacılık taraftarlığı yapan belirli bir sınıf da yoktu. Devletçilik ve korumacılık toplumun tüm kesimlerine nüfus etmişti ve "herkes bir diğerinin sırtından geçimini sağlamakta" bir beis görmüyordu. Taşradakiler ucuz Amerikan mallarından korkarlarken, işçilerse, sosyalist vaatleri piyasanın "bilinmezliği"ne tercih ediyorlardı. Üstelik, İngiltere'deki gibi korumacı önlemlerin toplandığı, savaş açılacak temel bir yasa da Fransız kanunlarında bulunmuyordu. Tüm kısıtlama ve yasaklarla teker teker uğraşmak gerekiyordu. Aslında, Bastiat'ın da dediği gibi, "Ticarî özgürlüğe koyulan engel hükümetin yapılanmasında değil, halkın edindiği genel kanıda saklı"ydı" (Russell 1969: 98). Fransa'daki devletçi gelenek, serbest ticareti büsbütün imkânsızlaştırıyordu.

2. 5. 3. 1848 Devrimi

Fransız yönetim geleneği serbest ticaretin gelişimini ne kadar zorlaştırdıysa, sosyalist hareketin Fransa'da yayılmasına da o kadar yardım etmiştir. Louis Philippe dönemi boyunca takip edilen korumacılık siyasaları,

¹³ Lamartine'in ekonomide devlet müdahaleciliğini savunan bir yazısının ardından, Bastiat, Lamartine'e *Journal des Economistas*'ta cevap vermiştir. Bunun ardından Bastiat'la iletişim kuran Lamartin, onun fikirlerine temelde katıldığını belirterek, ilerde iktidarda o olması hâlinde onunla çalışmak isteyeceğini söylemiştir. Ancak, 1848 Devrimi'nin getirdikleri Lamartin'i, bu söyleminden çok farklı bir noktaya atacak ve iktidardayken sosyalist siyasaların uygulayıcısı olacaktır.

1840'lar boyunca başbakan olan François Guizot yönetiminde doruk noktasına ulaştı. Devlet kademelerinde başlayan yozlaşma, Guizot döneminde günlük hayatın her anında karşılaşılan bir olguydu. Bu dönemin genel durumunu Tocqueville şöyle özetler:

“Gerçek –içler acısı gerçek– şu ki, iktidarı elde tutmanın tadı ve kamu parasıyla geçinme arzusu sadece sınırlı bir kesimin hastalığı değildir; aksine tüm toplumun kronik rahatsızlığıdır. Toplumun, demokratik anayasanın ve hükümetin/merkezî yönetiminin sonucudur, ki bu sonuç, geçmiş tüm hükümetleri yıkmış ve gelecekteki hükümetleri de yıkacak bir hastalıktır” (Roche, 1969: 50-51).

Kısaca, “zenginlik, devletin sağladığı özel ayrıcalıklar sonucu doğar” diye özetlenebilecek siyasalar, bir yandan piyasa sistemini etkinsizleştirerek, fakirliğe davetiye çıkartmış; diğer yandan ayrıcalıklardan yararlanan bir grubu, fakir işçilerin ve sosyalist liderlerin hedef tahtası hâline getirmişti. Proudhon böyle bir zamanda “Mülkiyet nedir?” sorusuna, “hırsızlıktır” diye cevaplamış; Louis Blanc, işçi sendikalarının önderi olarak Haziran Monarşisi’ne düşman olmuş; Armand Barbes ve Auguste Blanqui radikal sol örgütler kurarak kanlı eylemleri planlamışlardır. Sosyalist hareketin hızla gelişmesi, kötü giden ekonomi, yaygın işsizlik ve toplumsal yozlaşmaya 1845-46’da gelen kuraklıklar eklendiğinde, durumun Kral Philippe için giderek zorlaştığı görülüyordu. Tüm bu gelişmelerin üstüne Philippe’in barışçıl politikalar izlemesi ve savaştan uzak durması ayrı bir tartışma konusu yaratmış; birçok Meclis üyesi ve yazar militarist-emperyalist isteklerini açıkça dile getirmeye başlamıştı.

1830’da birçok farklı grubun desteğini alarak iktidara gelen Kral Philippe’in¹⁴, 1848’e girerken, toplumsal ve siyasî dayanaklarının çok azaldığı yadsınamaz bir gerçektir. O dönemde hükümete karşı toplantı ve gösteriler yasak

¹⁴ Philippe’in iktidara gelişiyle ilgili geniş bilgi için bakınız, (Parry&Grand, 2002: 55).

olduğu için (Göze, 2000:571), hükümete karşı yemekli toplantılar yapılmaya başlanmıştı. Bu yemekli toplantılardan biri, 18 Temmuz 1847'de Lamartine'in başkanlığında yapılmış ve toplantıya altı bin kişi katılmıştı. Lamartine, Krallığın yıkılma ve özgürlüğün doğma vaktinin geldiğini haykırıyordu (Roche, 1993: 45). Birbirini izleyen bu toplantılardan biri, sonunda, Şubat ayında, Paris'te yapılmak istenince, hükümet duruma el koyarak toplantıyı yasakladı. Bu yasak 1848 Devrimi'ni başlatan ilk kıvılcım olmuştur.

Bundan sonra olaylar kimsenin beklemediği bir hızla gelişmeye başladı. Sokaklara dökülen işçi ve öğrenciler, Guizot'nun istifasını istediler ve aldılar. Guizot'dan sonra hiddet Philippe'e yöneldi ve Kral çareyi Fransa'yı terk etmekte bulabildi. Sokaklar kanlı çarpışmalara şahit olurken, Kralın kaçışının ardından kralcı avı başlamış, birçok ev saldırıya uğramıştı. Kaos sokaklara hâkim olmuş, güvenliği tesis edecek hiçbir devlet gücü kalmamıştı. Bastiat, bu günlerini sokaklarda her iki tarafın yaralılarına yardım ederek geçirmişti (Roche, 1993: 51). İktidar devrilmiş, Devrim başarıya ulaşmıştı, ama herkeste bir şaşkınlık vardı. Kimse devrimin bu kadar kolay ve çabuk bir şekilde başarılacağını düşünmemişti. Devrim liderleri arasında büyük görüş ve yöntem ayrılıkları vardı ve kimse iktidarda tam olarak ne yapacağını bilmiyordu (Fasel, 1974: 580). Lamartine'in cumhuriyet anlayışı mı; Blanc'ın sosyalist ütopyası mı; yoksa Blanqui'nin şiddete dayanan devrimi mi genel gidişata yön verecekti, bu, başlangıçta bilinmiyordu. Ancak, her kesimden onay almayı başaran ve gücü etrafında toplayabilen Lamaritne'in başkanlığında geçici hükümet toplandı. Hızlı bir şekilde evrensel oy hakkı kabul edildi. Ardından çalışma hakkı ve toplanma, sendika kurma hakkı tanındı. Siyasî suçlar nedeniyle verilen ölüm cezaları kaldırıldı. Paris'te çalışma saati ona kırsalda onbire indirildi. Dolaylı vergiler %45 artırıldı (Parry&Girard, 2002: 59-60).

23 Nisan 1848’de erkekler için genel oy kullanma hakkının kabul edildiği ve bu sayede sekiz milyon kişinin oy kullandığı ilk seçim yapılmıştır.¹⁵ Bastiat da Mugron bölgesinden adaylığını koydu ve “La republique Française” gazetesinden yaptığı propagandayla seçimi kazandı (Roche, 1993: 62).

1848 Devrimi’nin en önemli özelliklerinden birisi evrensel oy ilkesinin kabulüyle geniş çaplı bir demokrasi denemesi olmuşsa, ikinci büyük özelliği de yıllardır gelişen sosyalist fikirlerin etkin bir şekilde uygulamaya koyulması olmuştur. Lamartine’nin devletçi ve müdahaleci fikir ve siyasalarının yanında Louis Blanc ve Ledru Rollin gibi dönemin Meclis’teki etkili sosyalistlerinin faaliyetleri geniş çaplı bir sosyalist uygulama denemesi olarak görülebilir. Başkanlığını Blanc’ın yaptığı Luksenburg Komisyonu’nun hazırladığı rapor sosyalizme yakın bir sistemi savunuyordu. Raporda tamamen sosyal güvenliği sağlanmış bir dizi komünün kurulması ve tüm Fransızlara devletin iş sağlaması isteniyordu (Roche, 1993: 68). Ulusal Atölyeler bu sistemin merkezinde yer alıyordu ve sonunda Meclis tarafından onaylandı. Ulusal Atölyelere kısa sürede 120 bin işçi toplandı; bu rakam Paris’teki işçilerin yaklaşık yarısı ediyordu (Parry&Girard, 2002: 60). Aslında Blanc’ın bu projeyle varmak istediği son nokta özel girişimciliğin sonu değil, aynı zamanda özel mülkiyetin de sonuydu. Sosyalistler işsizliğin asıl sorumlusunun merkezî planlamacılık olduğunu anlayamadıkları için devletin ekonomiye müdahalesiyle ekonomik problemleri aşabileceklerini düşünüyorlardı. Bastiat, Mecliste yaptığı konuşmalarda devlet eliyle yaratılan yapay organizasyonların sosyo-ekonomik düzeni bozduğunu ve Fransa’da kronikleşen devrimlere neden olduğunu belirtmiştir. Ulusal Atölyeler’in kabulünün ardından Bastiat Meclis’te şu uyarıyı yapar:

“Fransa aynı zamanda, kaçınılmaz olarak devrimlerin en sık görüldüğü ülkedir. Peki çare olarak ne öneriliyor?

¹⁵ Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız, (Fasel, 1984: 390-414)

Hukukun etki alanını sınırsızca genişletmek, sorumluluğu hükümete atmak.

Ama eğer hükümet ücretleri yükseltse ve regüle etse, ki bunu yapamaz; eğer tüm düşkünlere yardım etse, ki bunu yapamaz; eğer tüm işçilere emekliliğini temin etse, ki bunu yapamaz; işçilere üretim gereçlerini sağlasa, ki bunu yapamaz; borç için feryad edenlere sıfır faizli kredi sağlasa, ki bunu yapamaz; Lamaritine'in şu sözleri yazmış olmasından pişman olsak, "Devlet, insan ruhunu aydınlatma, geliştirme, yükseltme, yüceltme ve kutsallaştırmakla yükümlüdür" ve eğer bu yanlışsa; bunca hayal kırıklığından sonra bu açık değil mi (Ah! Çok muhtemel); daha fazla kaçınılmaz adledilen devrim olmayacaktır" (Roche, 1993: 76).

Bastiat'ya göre hukukun alanının genişletilmesi aynı zamanda kişisel sorumluluk alanının daraltılmasına neden olmaktadır. Pek çok çalışmasında kişisel sorumluluğu ve kimin hatalardan ders alarak kişinin hayatına yön vermesini insanî gelişimin köşe taşlarında biri olarak gösteren Bastiat, giderek etkinliği artan sosyalist siyasaları çok tehlikeli bulmuş ve bu durumun Fransa'yı yeni bir yıkıcı devrime doğru sürüklediğini anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca, sosyalist siyasaların temelinde yatan öngörülerini de sert bir dille eleştirmiştir. Yine Mecliste yaptığı konuşmasında şöyle demiştir:

"Dört hatip, sürekli olarak Meclis'te duyulmaya çalışıyorlar. İlk başta hep beraber, ardından birbirlerinin arkasından konuşurlar. Peki, ne söylerler? Çok güzel şeyler, şüphesiz Fransa'nın gücü ve ihtişamı hakkında, biçmek için ekmek hakkında... Modern sosyalist hizipler, durmaksızın günümüz toplumunun özgür birliklerine/oluşumlarına karşıdır. Özgür bir toplumun o üretken hayal güçlerinin tertiplediği o düzenlerden çok daha üstün bir oluşum/birlik olduğunu fark edemezler. Bu yanlışları icat eden ve sıkıntılı günler geçiren sosyalistler, bunları kitlelerin kafalarına ekerler, kendilerini bonkörce 'ileri görüşlü' olarak etiketlerler. Bu kullanımda gerçek bir tehlike var; dilin tiranlığı hem kelimeyi hem de ima

ettiği yargıyı tasdikler. ‘İleri görüşlülük, bu beyefendilerin sıradan insanlardan çok daha uzağı görebildiğini farz eder; bu insanların tek hataları bu yüzyılda yaşıyor olmalarıdır. Eğer bazı parazitli özel hizmetlerin kaldırılmasının henüz zamanı gelmemişse, suç, sosyalizmin çok gerisinde olan halktadır. Benim fikrimce ve bilgimce, bunun tam aksi doğrudur ve sosyalistlerle karşılaştırılabilecek noktadaki bir kavrayış seviyesine rastlamak için hangi barbar yüzyıla gitmeliyiz bilemiyorum.

Bu “ileri görüş” okulunun düşüncelerini inceledikçe daha iyi anlaşılacaktır ki, temelde kendilerinin yanılmazlıklarını iddia etme cehaletinden başka dayanacakları hiçbir şeyleri yok ve bu yanılmazlığa dayanarak despotik bir gücü talep etmektedirler” (Roche, 1993: 67).

Bastait’nın Meclis’te dile getirdiği bu alternatif devrim yorumlarına pek iltifat edilmezken, yaza doğru Ulusal Atölyeler hükümeti çok zorlayan bir problem hâline gelmeye başladı. Ulusal Atölyelerin ekonomik etkinsizliklerinin yanında, her gün biraz daha artan işçi isteklerini, sürekli olarak artırılan vergilerle bile karşılayamayacak duruma gelen hükümet, sonunda Ulusal Atölyeleri feshetti.

İşçiler şehri terk etmeyi reddettiler ve Blanqui’nin başkanlığında askerî bir yapılanmayla hazırlanan işçiler 22 Haziranda sokaklara döküldüler. Böylece üç gün sürecek olan çatışmalar başladı (Göze, 2000: 571). Pariste’ki Ulusal Birlikler (National Guards) olayları kontrol altına alamadı ama kısa sürede taşradan gelen destek sayesinde isyan bastırıldı. Her şey bittiğinde evler yanmış, enkazlar yolları doldurmuş ve binlerce insan ölmüş ya da yaralanmıştı.

Bu ayaklanmadan sonra ülke farklı bir aşamaya giriyordu. Sosyalist liderlerin öncülüğünde işçilerin yaşattıkları kaos Fransız halkının büyük tepkisini almış ve insanların belleğinde devrim günlerine dair kanlı hatıralar kazınmıştı. Meclis’teki muhafazakârlar genel oy ilkesini kısıtlayarak olayların kontrollerinden

çıkmasını engellemeyi denediler. Bu amaçla oy kullanabilmek için bir yerde en az üç yıl aralıksız ikamet etme koşulu getirerek üç milyon kişinin –özellikle tarım işçilerinin- oy hakkını ellerinden aldılar. Bunun yanında Meclis'ten bağımsız elinde sağlam yetkileri olan ve dört yıllığına iktidara gelecek bir başkan tasavvuru genel havaya hâkim olmaya başladı. Bu şartlar altında yeni bir anayasa ve yeni bir seçim yapılması gündeme geldi. 4 Kasım 1848'de yeni anayasa ilan edildi. Bu anayasanın orijinal özelliği modern sosyal devlet uygulamaları ve pozitif özgürlük anlayışının ilk açık örneklerini barındırıyor olmasıdır. Eğitim görme ve yardım görme haklarıyla birlikte çalışma hakkından bahsedilmiş ve 1789 Anayasası'nda özgürlüğe yapılan vurgunun yanına kardeşlik vurgusu eklenerek sosyal düzenin kardeşlik sayesinde yürüyeceği düşünülmüştür.¹⁶

1848 yılında yaşanan kanlı olaylar her ne kadar Fransızları devrimlerden soğutmuşsa da sorunlarının temeli hakkındaki yargıların değişmediği hem yapılan bu anayasadan hem de Kasım seçimlerinden sonra başbakan olan Thiers'in siyasalarından anlaşılabilir. Tocqueville, 1789 Devrimi'ni temelde merkezîleşen yönetime bağlarken 1848'de de her şeyiyle yüzünü devlete dönmüş insan profilinden rahatsızdı. Bastiat ise “insanların çok az şey vererek devletten çok fazla şey beklemesinin” devletin yarattığı bir illüzyon olduğunu ve bu yolla, uzun vadede doğal dengenin bozularak devrimin meydana geleceğini öngörmüştü. Kasım Anayasası'nda kardeşlik kavramıyla teorikleştirilen yeni dönemin anlayışı, pratikte Thiers'in iktisadî korumacı siyasalarıyla hayata geçirildi.¹⁷ Dolayısıyla, serbest ve doğal bir süreçte ortaya çıkan ve sadece bireylere özgü bir his ve durum olan kardeşliğin, hukuk zoruyla ve yapay bir şekilde topluma uygulanacağı vaaddedilmişti.

¹⁶ Kasım 1848 Anayasası'nın, özellikle yasamayla yürütme arasındaki ilişkiye getirdiği düzenleme için bakınız, (Göze, 2000: 573).

¹⁷ Bastiat bu dönemdeki korumacı politikalara yönelik eleştirisini direkt olarak Thiers'e hitap ettiği “Protectionism and Communism” adlı makalesinde belirtmiş ve korumacılığın komünizmin ilk aşaması olduğunu iddia etmiştir.

10 Kasım 1848'de yapılan seçimlerde sürpriz bir gelişmeyle yedi buçuk milyon oyun beş buçuk milyonunu alan Napoleon'un torunu Louis Napoleon Bonaparte cumhurbaşkanı seçildi. Bastiat, seçimde bir buçuk milyon oy alan general Cavaignac'ı desteklemişti. 1848'in "büyük adamı" Lamartine ise ancak onyedi bin oy alabildi (Parry&Girard, 2002: 61). Seçimlerden önce iki kez Fransa'da iktidarı devirmeye teşebbüs eden Napoleon'un bu seferki başarısı, kaos ortamında korkmuş ve onuru kırılmış Fransızlara imparatorluk günlerinin şanlı zaferlerini hatırlatıp, düzeni kuracağına dair inanca dayandırılır. Napoleon cumhurbaşkanı olduktan sonra popülist politikalar izlemiş, genel oy ilkesini kısıtlayan Meclise karşı cephe almış ve iktisadî başarısızlığı kendi lehine kullanmayı bilmiştir. Zayıflayan Meclis'in karşısında güçlenen Napoleon, Aralık 1851'de darbe yaparak bütün milletvekillerini tutuklatmış, ardından 7 Kasım 1852'de de imparatorluğunu ilan etmiştir (Göze, 2000: 574-575). Bir kez daha, özgürlük ve eşitlik için çıkılan yolculuk, daha fazla baskı ve merkeziyetçilikle sonuçlanmaktan kurtulamamıştır.

2. 5. 4. Milletvekili Olarak Bastiat

Bastiat son iki yılını milletvekili olarak geçirmiştir. Milletvekilliği sırasında bütçe ve finans komisyonlarının üyesi olmuş ve özellikle finans komisyonun yardımcı başkanı olarak etkin bir rol üstlenmeyi başarmıştır.¹⁸ Bu komisyonlarda her zaman için yapmaya çalıştığı şey, harcamaları kısmak ve bir düzene koymaya çalışmaktır.

Bastiat, tüm vekillik kariyeri boyunca Meclis'te hiçbir gruba dahil olmadı ve oyunu her zaman azınlıklarla birlikte kullandı. Hatta, sosyalistler Bastiat'ya göre

¹⁸ Bastiat'ın arkadaşı ve biyografi yazarı onun Meclisteki çalışmaları için şöyle söylemişti: "Onun (Meclis'te) çok büyük bir etkisi vardı; ama sadece finans komitesinde." (Russell, 1969: 107).

özgürlüğü savunduklarında onlarla birlikte oy kullanmaktan çekinmemiş ve bazı sosyalistleri savunmaktan da geri durmamıştır. Bastiat'ın Meclis'te çalışırken siyasî hesaplamalara ilkesel tutumunu kurban etmediği anlaşılmaktadır. Bu konuda ilginç örnekler vardır.

Ulusal Atölyelerin neden olduğu kanlı olaylar ve kargaşa yüzünden işçi sendikalarına karşı öfke büyümüş ve her türlü işçi organizasyonu yasaklanmak istenmiştir. Bastiat, bu teklife karşı çıkmış ve şiddet içermeyen ve gönüllülüğe dayalı her türlü oluşumun doğal hukuka uygun olduğunu savunmuştur (Russel, 1969: 109) . Bastiat için bu konu gayet açıktı: Eğer tek kişinin iş koşulları hakkında işverenle herhangi bir zor olmadan anlaşmaya hakkı varsa, bin kişinin de bir araya gelerek aynı şeyi yapmaya hakkı vardır. Bu örneğin dışında Bastiat, Ulusal Atölyelerin sorumlusu olarak gösterilen ve yargılanarak hapse atılması istenen Blanc'ın da lehine oy kullanmıştı. Bastiat onun için şöyle demişti:

“Bir kişi her ne kadar bir şeylere derinden inansa da, o kişi inandığı şeyin karıştını ‘kötü’ varsaymamalıdır... Tek yapabildiğim, Bay Blanc'ın (diğer şeylerden bağımsız olarak) komplo ve isyan konusunda suçlu olup olmadığını araştırmaktır. Onun suçlu olduğuna inanmıyorum ve onun savunmasını okuyan hiç kimse de onun suçlu olduğuna inanmaz” (Russel, 1969: 110).

Bastiat, Blanc'ın siyasî fikirlerine şiddetle karşıydı¹⁹ ve o dönemde Blanc, Bastiat'ın siyasî hasmı olmasına karşın Meclis'te inandığı şey için oy kullanmıştır. Bundan daha şaşırtıcı olanı, 9 Şubat 1850'de Bastiat, Finans Komitesi'nin başkanlığını yaparken, Meclis'in daha önce işçi sendikalarına vermeye söz verdiği 1.202.543 frankı vermesini teklif etti. Bu para işçi sendikalarına verilmek için ayarlanmış 5.000.000 frankın son taksitiydi ve

¹⁹ Bastiat, Blanc'ın görüşlerine karşı doğrudan ona gönderme yaparak “Individualism and Fraternity”yi yazmıştır.

başlangıçta Bastiat bu subvansiyona şiddetle karşı çıkmıştı (Russel, 1969: 121). Ancak, Meclis'in veridiği sözü yerine getirmesi gerektiğini kişisel ilkelerine göre zorunlu bulan Bastiat, paranın sendikalara verilmesi için oy kullandı. Russell'a göre ikinci bir nedense Bastiat'nın işçi sendikalarının başarısızlıklarının nedeni olarak bu sübvansiyonu göstermesini istememesidir (Russel, 1969: 121). Bastiat, teklifini kabul ettirerek paranın verilmesini sağlamıştır. İronik bir şekilde bu, Bastiat'nın Meclis'te kabul edilen tek teklifi olmuştur.

Bastiat, milletvekili olmadan önce yürüttüğü serbest ticaret hareketiyle özgürlüğü savunmuşken, Meclis'te ise genel anlamda sosyalizme ve devletçi zihniyete karşı özgürlükler için mücadele vermiştir. Bastiat'nın serbest ticaret lehine başlayan Meclis konuşmaları kısa sürede sistematik bir özgürlük savunusuna dönüşmekteydi. Aslında bu durum Bastiat'nın felsefesiyle de uyumluydu; çünkü o, serbest ticareti genel anlamdaki özgürlüklerin bir parçası olarak görüyordu. Bastiat serbest ticaret üzerine Meclis'teki ilk önemli konuşmasını Randoing'in zayıf giysi endüstrisinin korunması için sunduğu teklif üzerine yaptı.²⁰ Bu korumacılık teklifi üzerine Bastiat, ironik üslûbuyla korumacılık siyasaları yerine yabancılara doğrudan para vermenin daha az yorucu olduğunu söyledikten²¹ sonra devletin almadan veremeyeceğini yinelemiş ve korumacılık için gereken sübvansiyonun daha çok fakirlerin kullandığı eşyalar üzerindeki vergilerden alınacağını, dolayısıyla bu sübvansiyonlardan en çok fakirlerin zarar göreceğini ve üreticilerin kârlı çıkacağını belirtmiştir. Konuşmasını korumacılığın görünmeyen etkisi olan özel girişim alanının daraltılmasına dikkat çekerek tamamlayan Bastiat, teklifin kabul

²⁰ Bastiat'nın Meclis'te yaptığı konuşmalar hakkındaki bilgiler, *Dean Russell'in Frederic Bastiat: Ideas and Influence* kitabının "Bastiat as a Legislator" başlıklı bölümünden alınmıştır.

²¹ Teklife göre giysi endüstrisi ihracat yapmak için desteklenmeliydi. Bastiat da alaycı bir dille, yabancılara normal maliyetin daha azına mal satmak için fakir Fransızlardan para almanın adaletsizliğini açıkça ortaya koymak adına, giysi endüstrisine verilecek sübvansiyonu doğrudan yabancılara verilmesini önermiştir.

edilmesini önleyememiş olsa da kota uygulamasında bir indirime gidilmesini sağlayabilmiştir.

Başka bir konuşmasında Bastiat, Fransa’da tuz üretiminin maliyetinin artması üzerine tuz ithalatı üzerindeki kısıtlamanın daha da artırılmak istenmesini şiddetle eleştirmiştir. Tuz maliyetlerinin artmasının sebebinin yıllardır süren korumanın eksik bıraktığı dış rekabet olduğunu söyleyen Bastiat, tuz ithalatı üzerindeki kısıtlamanın sonucu şöyle özetler: sahipler için daha fazla kâr, hazine için daha az vergi ve alıcılar için daha yüksek fiyatlar.

Russell’a göre, Bastiat Meclis’teki en iyi konuşmasını 12 Aralık 1849’da şarap üretimi üzerine yaptı. Konuşmasının merkezine şarap üretimini alan Bastiat, korumacı vergilerin bu sektöre nasıl zarar verdiğini anlatarak doğrudan ve orantılı vergileri savundu. 1788 ile 1850 arasında şarap üretiminin vergiler, kotalar ve iç kotalarla nasıl geriletilerek, sektörün cezalandırıldığını belirtti. Ancak, Bastiat, konuşmasını şarap konusuyla sınırlandırmadı, bu konudaki sıkıntının temel kabullerine değinmeden geçmedi:

“Fransa’nın sıkıntısı çok fazla yönetilmek... Aslında hükümetin yapması gereken çok fazla şey yok: barışı ve düzeni korumak; ulusal güvenliği sağlamak; herkese eşit adalet sunmak ve ulusal önemi haiz birkaç kamusal sorumluluğu almaktır... Bunların millî hükümetin ana fonksiyonları olduklarına inanıyorum” (Russell, 1969: 117).

Bastiat’nın akciğerlerinden rahatsız olması ve ömrünün sonlarında bu hastalığın konuşmasını dahi zorlaştırılmasından dolayı Meclis’te çok fazla konuşma yapamamıştır. Ancak, gerek komisyon çalışmalarında gerekse yazdığı makaleler ve kitaplarla etkili olmayı başarmıştır.

2. 6. Bastiat'nın Son Günleri

Belki de ilerleyen hastalığının sıkıştırmasıyla Bastiat, ömrünün son yılını müthiş bir üretkenlikle geçirdi. En tanınmış makalesi olan “The Seen and The Unseen” ölümünden birkaç ay önce tamamlanmıştır. En tanınmış kitabı olan ve onun literatüre yaptığı en önemli katkı olarak görülen *The Law* (Hukuk) yine 1850 yılında dönemin siyasî olaylarına bir tepki olarak yazılmıştır. Bastiat'nın fikirlerini etraflıca toplayarak sistemli bir şekilde kaleme aldığı eseri *Economic Harmonies*'i 1850 yılında yazdı. Ancak, Bastiat'nın ömrü bu kitabın ikinci kısmını yazmaya yetmedi.²² Bastiat'nın Cobden'e yazdığı bir mektuptan, istilaların, insan göçlerinin, fetihlerin ve adaletsizliğe neden olan her türlü felaketin araştırmasını yaparak bir yolsuzluk tarihi yazmayı istediği de bilinmektedir (Roche, 1993: 101).

Bastiat hayatının son yılını III. Napoleon'un yükselişini izleyerek geçirmiştir. III. Napoleon'un gücü elinde toplayarak yeni bir baskı rejimi kuracağını tahmin etmiştir. Ancak yine de iyimser bir karaktere sahip olan Bastiat, şöyle söylemişti: “Bana cesaret veren şu ki... hayatımın belki de insanlığa faydasız olmadığı düşüncesidir” (Roche, 1993: 102). Bu iyimserlik ve alçak gönüllülikle çalışmalarına devam eden Bastiat, hastalığının iyice fenalaşması nedeniyle 1850'nin sonbaharında İtalya'ya (Piza'ya) gitmiştir. Yolda kendi ölüm haberini gazetede gören Bastiat, kendisinden “büyük iktisatçı” ve “meşhur yazar” olarak bahsedildiğini okumuştur. İtalya da Bastiat'nın hastalığına çare olamayacak ve Noel arifesinde 24 Aralık 1850'de hastalığına yenik düşecektir.

²² Bastiat, *Economic Harmonies*'in içinde kitabın ikinci bölümünü yazacağına dair göndermeler yapmış, aynı zamanda dostu Coudrey'e yazdığı mektuplarda da bu düşüncesinden bahsetmiştir.

2. 7. Sonuç

Bastiat, III. Napoleon'un imparatorluğunu ilan ederek Cumhuriyet'i yıkışını görmedi. Ancak, bunu beklediği III. Napoleon'a karşı takındığı muhalif tavra bakarak tahmin edilebilir. Ama, Bastiat'nın öngörebildiği tek şey bu olmamıştı. O, insan davranışının ve iktisadın temel kanunlarının farkına varmış ve buna dayanarak, ömrünün son altı yılını sürekli olarak insanları olacaklar hakkında uyarmakla geçirmişti.

Bastiat'nın zekası, yazı yeteneği ve sağlam liberal felsefî perspektifi, ona zamanının siyasî olgularını anlama ve açıklama imkânı sağlamışsa da, onu bu konular üzerine yoğunlaşmaya ve hayatının en verimli yıllarını bu konulara adamaya iten şey Fransa'nın merkeziyetçi ve devletçi yönetim anlayışı olmuştur. Bastiat'nın felsefî anlamda kendini bulduğu dönem tam da Fransız yönetim geleneğinin olgunlaştığı ve en açık bir şekilde kendini ortaya koyduğu döneme rast gelmiştir.

Bastiat'nın inandığı ve benimsenmesini istediği ne varsa, yaşadığı ülkede tam tersi oluyordu. Ve uzun bir entelektüel hazırlık döneminin ardından biraz da şansın yardımıyla kendini açığa çıkarttığında Bastiat, bütün bilgisini ve gücünü doğru bildiklerini savunmaya başka bir deyişle, yanlışları haykırmaya adanmıştı.

Bastiat'nın eserleri incelenecek olursa bu açıkça görülebilir ve dönemin iktisadî ve siyasî politikaları hatta, önemli siyasî figürleri bu çalışmalardan rahatça takip edilebilir. Ancak, her ne kadar, Bastiat'ı güdüleyen, onun etrafını saran siyasî sistem ve günlük olaylar olsa da, Bastiat'nın söyledikleri ve yazdıkları yerelliği aşmış ve sadece kendi ülkesinin tarihsel koşullarında anlamlı olmayı ziyadesiyle geride bırakarak kendisinden iki yüz yıl sonra yaşayanlara ilham kaynağı olmayı başarmıştır. Bu açıdan Bastiat'ı değerlendirirken bir

yandan dönemin şartlarının düşünürü nasıl etkilediğini akılda tutmalı diğer yandan da günlük, basit siyasî olayların bile aslında nasıl bir tarihsel kökene dayandığının ve nasıl bir geleceğe uzandığının farkında olmak lazımdır. Bastiat'ın hayatı ve yazdıkları, bu açıdan mükemmel bir örnektir. O bir yandan kendi zamanının sorunlarıyla ilgilenip, tarihsel olgulara gönderme yaparken diğer yandan fikirlerinde evrenselliği arayarak gelecek hakkında öngöründe bulunmayı başarabilmiştir.

2. BÖLÜM

FREDERIC BASTIAT'NIN GÖRÜŞLERİNİN FELSEFİ ARKAPLANI

Frederic Bastiat'nın hayatını şekillendiren olayları inceledikten sonra onun fikirlerini etkileyen filozofları ve fikirlerini incelemek ayrıca önemlidir. Aynı sosyal ve siyasal çevreden çok farklı fikirlere ve birikime sahip düşünürlerin yetiştiği göz önüne alınırsa aslında asıl önemli olanın insanın beslendiği kaynaklar olduğu sonucuna varılabilir. Bu açıdan Bastiat'nın içinde bulunduğu geleneğe ve etkilendiği filozoflara değinilecektir.

1. Gençlik Yılları

Bastiat'nın entelektüel meselelere merakının başlangıcının Sorez'deki Koleji'ne dayandığı kolayca söylenebilir. Daha önce de belirtildiği gibi zamanının en iyi okullarından birinde eğitime yön verme fırsatı bulan Bastiat, burada müzik ve edebiyattan felsefe ve matematiğe geniş bir ilgi alanına sahip oldu. Viyolensel çalan ve İspanyolca, İtalyanca ve İngilizce çalışan (Russell, 1969: 17) Bastiat'nın öğrenmeye ve kendini geliştirmeye olan tutkusunu ona, 1815-1818 yılları arasında devam ettiği bu kozmopolit okul kazandırdı. Bastiat 17'sinde iş hayatına atıldığında ticaret hayatını tanıma fırsatı bulmuş ve politik iktisada olan ilgisi ilk olarak iş hayatında daha başarılı olabilmek için çalışmaya başlamasıyla gelişmiştir (Russell, 1969: 17). Bastiat'nın altı senelik ticaret hayatı onun geri kalan ömrünü ve fikirlerini tam olarak nasıl etkilediği bilinemese de, piyasanın işleyişine müdahalenin kısıtlılara ve sefalete yol açtığı birincil elden görme fırsatının onun fikirlerinin gelişmesinde çok etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca İspanya'ya ve Portekiz'e seyahat ederek farklı yerlerde benzer problemlerin aynı

nedenlerden kaynakladığını da yine bu gençlik yıllarındaki tecrübelerinden öğrenmiştir.

2. Fransız Öncüleriyle Tanışması

Bastiat, Fransız laissez-faire geleneğinin önemli bir ismidir. Ticari hayattan çok entelektüel meselelere kafa yoran Bastiat, ilk fırsatta ticareti bırakarak²³ kişisel çalışmalarına daha çok zaman ayırmaya başlamıştır. Ondokuz yaşındayken Say'ın *Traite d'Economie Politique*'iğini okuyan Bastiat, bu eserden çok etkilenerek çalışmalarını politik iktisat üzerine derinleştirmiştir. Bastiat'nın Say'ın büyük eseriyle tanışması onun hayatındaki dönüm noktalarından biridir.²⁴ Bu eserden sonra Qusney, Turgot, Tracy ve Smith'i okumuş (Liggio, 2001: 496) olan Bastiat doğal hukuk ve laissez-faire hakkındaki görüşlerinin temelini ilk kez bu düşünürlerin eserlerinde temellendirmiştir. Say ve Tracy'nin önemli bir takipçisi olan Charles Dunoyer, Bastiat ile olan kişisel dostluğunun da sayesinde onu etkilemiştir. Ayrıca Dunoyer'in arkadaşı ve hukukçu olan Charles Comte de sosyal bilimlerde pozitivizmi reddederek dedüktif metodu benimsemiş, Bastiat'nın geniş bir şekilde etkilendiği bir diğer isimdir. Dunayer ve Comte'nin birlikte çıkarttığı *le Censeur European* isimli gazete Bastiat'nın fikirsel hayatında önemli bir yere sahiptir (Liggio, 2001: 496). Bu iki düşünür de Bastiat'nın yazılarında atıfta bulunduğu isimlerdir. Sonuçta Bastiat'nın çalışmalarına bakıldığında onun, Fransız laissez-faire geleneğinden geniş bir şekilde etkilenmesinin yanında kendi alanın tüm külliyatına hakim olduğu rahatça anlaşılır. Bastiat'nın, Fizyokratlardan Fransız ütöplistlerine kadar fikirlerini analiz ederek eleştirmedeği hiç bir önemli şahsiyet yoktur.

²³ Dedesinin vefatıyla dedesinin çiftliğinin başına geçen Bastiat, bu vesileyle okumaya çok daha fazla zaman ayırabilmiştir.

²⁴ Bastiat'nın çıkartmış olduğu *Le Libre Enhance* adlı gazetenin ilk sayfasında “Mallar mallarla mübadele edilir” yazmaktaydı. Say'dan yapılan bu alıntı Bastiat'nın Say'a verdiği önemin küçük bir göstergesidir.

3. Bastiat'da Yöntem

Joseph Salerno, Say için “Say, Smith’in dahiyane ama dağınık fikirlerini sistematik hâle getirmekle yetinmeyip onu Cantillon-Quesnay-Turgot geleneğiyle sıkı sıkıya ilişkilendirdi” (Salerno, 2000: 66) derken Smith ve Ricardo geleneğiyle Fransız geleneğini de birbirinden ayırmaktadır. Bu ayırım bir basitleştirme olsa da bazı temel farklılıklara da işaret etmiyor değildir. Fransız geleneği iktisadî olguları açıklarken bireylerden hareketle tamamen metodolojik bireyciliği ve sübjektivizmi geliştirirken İngiliz Okulu diye bilenen iktisatçılar sınıflara ve empirik, objektif verilere daha çok önem verdiler.²⁵

Bu iki farklı ana akım Bastiat’nın izlediği metod ve karşı çıktığı fikirler açısından çok önemlidir. Belki de Fransız laissez-faire geleneği içinde anlatımı en kuvvetli yazar olan Bastiat, öncüllerinin geliştirdiği fikirleri bütüncül bir çalışma içinde birleştirmiş ve bu bütünlüğün içindeki sapmaları ayıklayarak iktisat tarihinde en tutarlı teorisyenlerden biri olmuştur. Bastiat’nın yönteminde en önemli unsur bireyciliktir. Hem dedüktif yöntemi kullanırken apiori önermeleri “kişisel çıkar” gibi insanın doğasına münhasır özelliklerinden kaynaklanmaktaydı hem de ahlâk anlayışı tavizsiz bir şekilde gönüllü ve bireysel tercihlere dayanmaktaydı. Devlet faaliyetlerini sınırlandırırken en önemli argümanı cebri kolektif gücün yalnızca adaletsizliğin önlenmesi için ruhsatlandırılabilceği hem ahlâki hem de metodolojik bireycilikle sıkı sıkıya ilişkiliydi. İktisadî ve siyasî doktrininin tüm ayrıntılarına sinmiş olan ve çok kıymet verdiği ve eleştiri oklarına en çok maruz kaldığı değer teorisinin temeli olan sübjektivizm onun bireyci anlayışıyla uyum içindeydi.

²⁵ Bu noktada Smith ile Ricardo arasında keskin bir ayırım yaparak Smith’in matematiksel ve objektif iktisatta Ricardo kadar ileriye gitmediğini belirtmek gereklidir.

Bastiat'nın en çok tanınan makalesi olan "The Seen and The Unseen" iktisadî eylemelerin sonuçlarını görünen ve görünmeyen olarak ikiye ayırıyordu. Bu eserinde basit bir şekilde iktisadî davranışların kısa ve uzun dönemli iki ayrı sonucunun olduğunu ve dikkat edilmesi gerekenin uzun dönemli sonuçlar olduğunu belirtiyordu. Hayek, Bastiat'nın, üzerine bir kitap yazılabilecek bir konuyu birkaç sayfada açıklayabildiği için onu bir deha olarak tanımlamıştı (Hayek, 2006). Bu makalesiyle empirizme karşı çıkan Bastiat, iktisatta matematiksel modellemelerin nasıl kolayca yanlış yargılara sebebiyet verebileceğini göstererek, iktisadın kanlı canlı ve subjektif yargılara sahip bireyler tarafından yönlendirildiğini, dolayısıyla matematiksel modellemeler yerine insan davranışını yönlendiren temel ilkelere ulaşmak gerektiğini vurgulamıştır. Hülsmann'a göre, Bastiat bu katkısıyla ekonomik argümanın mantıksal doğasını açıklayan ilk iktisatçı olmuştur. Görünenle görünmeyen arasındaki fark, gerçekte (facts) ile gerçeğimsinin (counterfactual) arasındaki farktır. Bu yüzden Hülsmann (2003: 92) Bastiat'nın bu çalışmasını iktisadın modern anlamda bir bilim olarak başlangıcı sayar.

Bastiat'nın yöntemini inceleyen başka isimlerin farklı iddiaları vardır. Mark Thornton (2001: 387) Bastiat'nın metodolojik bireyciliği ve değer teorisindeki subjektivizmi nedeniyle onu Avusturya Okulu'nun öncülerinden kabul eder. Long'a göre de, Bastiat pre-Avusturyanların içindeki en Avusturyalı olanıdır (Long, 2007). Thornton'un bu iddiası özellikle Bastiat'nın değer teorisi açısından tartışmalıdır. Bastiat'nın değer teorisinin emek-değer teorisinin farklı bir ifadesinden başka bir şey olmadığı yolundaki iddialar dikkate değerdir. Ancak Thornton'a göre meseleye bu tarz bir yaklaşım Bastiat'nın öne çıkarttığı asıl önemli hususları gözden kaçırmaya neden olmaktadır. Thornton, Bastiat'nın mübadeleye yüklediği anlamı ve fiyatın rasyonel bireylerin subjektif yargılarına binayen belirleniyor olması kapsamlı bir yaklaşımla onun Avusturyalılığının kanıtı olarak sunmaktadır. Bu görüş ayrılığının sebebinin biraz da Bastiat'nın

kendisinin yarattığı söylenebilir. Çünkü Bastiat, değer teorisini ayrıntılarıyla açıklarken çok heyecanlı ifadelerle kendisinin politik iktisat alanına önemli bir katkı sağladığını yazıyordu. Oysa yaptığı teorik katkılar çok daha farklıydı. Bastiat'ın bu konudaki kendi ifadeleri bir yana bırakılırsa Thornton'un "Avusturyalı olmak" konusunda güçlü gerekçeler ileri sürdüğü söylenebilir. Zira, Bastiat'ın politik iktisat tanımlaması olan "insan davranışının bilimi" ile Mises'in "praxeology"²⁶si arasındaki; mübadeleyi toplumsallığın temeline koyan Bastiat ile Avusturyalıların "catallaxi" kavramı arasındaki benzerlikleri ortaya çıkarmak için fazla bir çabaya gerek yoktur.

Bastiat için başka bir iddia da onun anayasal iktisadın öncülerinden olduğudur. Dorn'un (2001a: 399) da belirttiği gibi, Bastiat'ın hukukla iktisat arasındaki bağı görerek bu ilişkiye sonuçlarıyla birlikte geniş bir açıklama getirmesi bu iddianın temelini oluşturur. Kamusal Tercih Okulu'nun rant-arayışı (rent-seeking) terimiyle Bastiat'ın yasal yağma (legal plunder) terimleri arasında sıkı bir bezerlik vardır. Bastiat'ın korumacılık eleştirisiyle Hukuk'da yaptığı hukuk tanımı ve genel anlamda demokrasiye duyduğu şüphe, onu anayasal iktisadın ilk öncülü yapmasa da en önemli ve en başarılı öncülleri arasına yerleştirmektedir.

4. Bastiat Üzerine Yorumların Çeşitliliği

Farklı ideolojik formasyondan gelenlerin karşı taraftan olan sivrilmiş yazarlar ve düşünürler hakkında çok eleştirel hatta, aşağılayıcı olmaları sıradandır. Ancak Bastiat için durum biraz farklıdır. Yaşadığı dönemde sosyalistlerden ve devletçilerden büyük eleştiriler almasına karşın onun en büyük eleştirmenleri kolektivistler değil liberaller olmuştur. İktisat tarihçilerine

²⁶ Mises'in büyük ölçüde Human Action adlı eserinde geliştirdiği insan davranışının bilimi anlamındaki terim. Daha fazla bilgi için bkz, (Rothbard, 2007).

bakılacak olursa bu münferit bir olay değil, Fransız laissez-faire geleneğinin bir kaderidir. Ama belirtmek gerekir ki, bu gelenek içinde özellikle değer teorisi yüzünden en çok eleştiriyi, küçümsemeyi ve görmezden gelinmeyi Bastiat yaşamıştır. Schumpeter ona teorisi olamayan adam derken, Marshall, “kolay anlaşılır bir yazar ancak düşüncelerinde derinlik yok” demiştir. Cairner onun duygularıyla hareket ettiğini düşünmüştür.²⁷ Hayek onun yeteneklerini överken, bir teori geliştiremediğini belirtmeden edememiştir. Bastiat’ı bir pre-Avusturyan olarak niteleyen Thornton bile onun metodolojik ve teorik çalışmalara pek zaman ayıramamış olduğunu yazabilmiştir.

Bu eleştirilerin iki kaynağı olduğu söylenebilir. İlki Fransız politik iktisatçıların ortak kaderidir. Fransızların bireyci, subjektivist yöntemleri ve devlet müdahaleciliğine tavizsiz karşıtlıkları, objektivist ve matematiksel Ricardocu ve Millci İngiliz iktisadı karşısında İngilizce konuşulan ülkelerde reddedilmelerine sebep olmuştur (Salerno, 2001: 455). Bu reddiyeden ziyadesiyle payını alan Bastiat’nın eleştirmenlerine göre bazı kişisel dezavantajları vardı. Bastiat’nın alaycı ve basit bir ifade tarzı tercih etmesi onu bir yazar olarak yüceltiyordu ancak özellikle akademik çevrelerde itibarını zedeliyordu. Öyle ki, geniş bir akademik camia tarafından o bir bilimadamından çok bir gazeteci, bir propagandacı olarak görüldü. Yazı stili ve gazetecilik kariyeri Bastiat’nın tezlerine karşı bir önyargı oluşturmuştu.

Fransız laissez-faire okulunun Avusturyan devrime kadar (Skosen, 2003: 171) görmezden gelinmesine tek kayda değer itirazı Jevons göstermiştir. Jevons, Fransız iktisatçılardan çok şey öğrenmiş ve özellikle Say ve Bastiat’nın önemi üzerinde durmuştur (Salerno, 2001: 460). Ancak Jevons’un bu bireysel çabası yetersiz kalmış ve Fransızlar, marjinal teorinin bireyci ve subjektivist

²⁷ Bir dönem *Journal des Economistas*’ın editörlüğünü yapmış olan Carnier, sıkı bir Ricardocu olarak Bastiat’nın bilimsellikten uzak olduğunu düşünüyordu.

metodolojiyle birleşmesine kadar büyük ölçüde görmezden gelinmiştir. Fransız Okulunun geneli için bu hikâye doğru olsa da Bastiat için durum yine biraz daha farklıdır. Menger, Böhm-Bawerk, Schumpeter, Hayek gibi büyük iktisatçılar özellikle Bastiat'nın değer teorisine ve kullandığı üsluba takılarak onun iktisat ve siyaset bilimine yaptığı katkıları görmezden gelme eğilimine girmişlerdir. Hatta Hayek, Bastiat'nın kısa süren yazarlık kariyerini bu eleştirilere bir özür olarak göstermiştir. Tüm bu eleştirilere Bramouille'yi (2001: 361) izleyerek cevap verilebilir. Bastiat'nın tercih ettiği üslupla başlamak gerekirse kimse bilimselliğin tek yolunun sade olmayan ve karışık bir dil kullanmaktan geçtiğini iddia edemez. Geçmişte büyük bilimadamlarının kullandığı sade dile ve çağdaş bir çok filozofun karmaşık yazı üsluplarının insan doğasını kavramaktan uzak sonuçlarına bakacak her hangi bir kimse bunu söylemeyi hakkaniyetli bulmaz. Aslında sade ve zarafetli bir üslupla bilimsel gerçekleri okuyucuya aktarmayı başaran Bastiat büyük bir başarının sahibidir. Değer teorisi konusunda şu söylenebilir ki, Bastiat'nın değer teorisinin yanlış olmasına karşın Smith'in ve Ricardo'nun değer teorileri de onunki kadar yanlıştı, ama kimse onları bilim dışılıkla suçlamamaktadır. Son dönemde Rothbard ve Mises gibi büyük iktisatçıların Bastiat'ya hakkını teslim etmelerinin ardından bir çok iktisatçı Bastiat üzerine araştırma yapmaya yönelmiş ve onu, çalışmalarını ve yöntemini tanıtmaya gayretine girmişlerdir.

3. BÖLÜM

FREDERIC BASTIAT'NIN SERBEST TİCARET SAVUNUSUN LİBERAL SOSYAL VE SİYASAL TEORİDEKİ YERİ

Frederic Bastiat, serbest ticaret savunusunun şampiyonu olarak bilinir. Bu boş yere kazanılmış bir ün değildir. İlk önemli makalesini (yayımlatamamıştır) şarap ticareti üzerine konulmuş kısıtlamaların Fransa'ya verdiği zarar üzerine yazmış ve ilk kitabında Richard Cobden'in İngiltere'deki serbest ticaret mücadelesini konu almıştır. Denilebilir ki, Fransa'daki korumacılık politikaları Bastiat'ı "çileden çıkartarak", kırk üç sene büyük ölçüde kendi kabuğuna çekili olarak yaşamış bir adamı büyük bir mücadelenin içine itmiştir. *Journal des Economistas*'ta yayımlanan ilk makalesinin ardından Bastiat, ömrünün, son gününe kadar, genellikle korumacılık sisteminin zararlarını ve insan doğasıyla çelişkisini açıklayarak geçirmiştir. Bu uğraşında önemli klasik metinler ortaya çıkartan Bastiat, döneminin en gelişmiş serbest ticaret savunusunu yapmıştır. Bastiat'ın korumacılık eleştirisinin günümüzde hâlâ geçerliliğini korumakta olduğu ve serbest ticarete karşı ileri sürülen argümanların günümüzde de o günden pek de farklı olmadığı düşünüldüğünde Bastiat'ın serbest ticaret ilkelerini incelemenin anlamı daha iyi anlaşılır. Bastiat'ın zamanıyla günümüzün en büyük ve belki de tek farkı şudur. O günlerde Bastiat'ın tezlerini doğrulayan ve korumacılık sisteminin başarısızlığını gösteren tarihsel deneyimler pek yokken, bugün vardır.

Bastiat'ın serbest ticaret savunusu kendinden önce yazılmış klasik eserlere dayanır. Bu açıdan özellikle bahsetmemiz gereken filozoflar David Ricardo, Adam Smith ve Jean Baptiste Say'dır. Ricardo'nun karşılıklı üstünlükler yasasını, Smith'in merkantilizm eleştirisini ve Say'ın mahreçler kanununu ustaca

ve dâhiyane bir şekilde kullanan Bastiat'nın serbest ticaret konusunda yeni bir teori ortaya koyduğu söylenemez. Ama, onun, klasik liberal özgürlükçü bir perspektifle konuyu bütüncül bir sistem olarak, tüm yönleriyle kavrayarak sistemleştiren ilk iktisatçı olduğu söylenebilir. Bastiat, serbest ticaret üzerine yeni bir şey söylememiş olsa da bazı konulara -komünizmle korumacılık ve piyasayla özgürlük arasındaki ilişki gibi- getirdiği yeni açılımlar, klasik iktisadî 18. ve 19. yüzyıl klasik liberallerinden alarak günümüzde Hayek, Mises, Rothbard gibi liberteryen filozoflara taşımada önemli bir rol üstlenmiştir.

Bastiat'nın serbest ticaret ve korumacılık hakkındaki düşünceleri *Economik Sophisms*²⁸ (İktisadî Yanılgılar) kitabında yayımlanan makaleler ve diğer korumacılık üzerine yazdığı eleştirel yazıları başta olmak üzere, *Economic Harmonies* (İktisadî Ahenkler) kitabındaki ilgili bölümlerden yararlanılarak aktarılacaktır. Konu üzerine etkin bir tartışma yaratabilmek için, Bastiat'nın etkilendiği filozofların temel eserlerine gidilecek, başlıca korumacılık taraftarının serbest ticarete ilişkin eleştirilerine yer verilecek ve Bastiat'nın görüşleri bu eserler etrafında tartışılacaktır.

Bastiat, (1996: 4) *Economic Sophism*'min giriş kısmında serbest ticaret davasının haklılığını sabırla ve tüm açıklığıyla göstermeye çalışacağını yazar. Ona göre, korumacılığın yararı tek bir alanda toplanmış, zararı birçok alana yayılmıştır. Korumacılığın faydası ilk bakışta görülürken, zararlarına vakıf olabilmek içgözüyle (inner eye) ve akılla mümkündür. Serbest ticaret konusunda ise durum tam tersidir (Bastiat, 1996:4). İnsan, genellikle kendine en yakın olan, yani her gün karşılaştığı olguların esas doğasını algılamada ve açıklamakta zorlanır veya yanlış kanaatlere düşer. Bu eksik kavrayışta algıların ve yüzeysel yorumların rolü büyüktür. Örneğin, algılarımıza dayanarak dünyanın kuşku

²⁸ 1845-48 arasında *Journal des Economistas* ve *Le Libre Échange* dergilerinde yayımlanmış yazılarının toplamı olan *Economic Sophisms* iki ciltten oluşur. Birinci ciltte 22 ikinci ciltte 17 makale bulunmaktadır.

götürmez şekilde düz olduğunu iddia edebiliriz. Ya da ticaret serbestisinin bazı işyerlerinin iflasına sebep olmasını kolaylıkla ülkedeki refahın kötüleşmesinin kanıtı olarak gösterebiliriz. Dolayısıyla Bastiat, “açık olanın bilimi olmaz” (Cangızbay, 2006: 1) düsturıyla, genel kanaatlerin yanlışlığını sabırla sorgulayarak insanların içine kuşku düşürmeye çalıştığını vurgulamıştır. Bastiat’ın serbest ticaret konusunda söylediklerini sekiz başlık altında inceleyebiliriz.

1. Üretimin Amacı Tüketimdir: Emeğin Araçsallığı Problemi

Bastiat’ya göre üretimin amacı tüketimdir. İnsan ihtiyaçlarını doğayı emeği aracılığıyla dönüştürerek tatmin eder. İnsanın önündeki engeller ne kadar çok ve ne kadar zorluyorsa, insan o kadar fazla emek sarf etmek zorunda kalır. Bu zorluklar insanın sosyalleşmesinin bir sonucu olan piyasadaki uzmanlaşma sayesinde en aza indirilir. Uzmanlaşma daha az emek sarf ederek daha fazla ve daha iyi iş yapma demektir. Uzmanlaşma bir yandan bilgi birikimiyle gelen yetenek sayesinde işin yapılmasını hızlandırırken, işe daha iyi yoğunlaşılması sayesinde de yeni yolların keşfinin önünü açar. Bu süreç insan emeğini hem daha verimli kılar hem de emeğin tasarruf edilmesini sağlar. Tasarruf edilen emek başka bir yerde başka bir ihtiyacı tatmin etmek için kullanılır. Bastiat için bunun tek bir anlamı olabilir: İlerleme. Görüldüğü gibi Bastiat’da emek bir amaç değil, ihtiyaçların tatmininde bir araçtır (Bastiat, 1996a: 7-15).

Bastiat’ın bu açıklamayı yapmasının önemli bir nedeni korumacılık taraftarlarının emeğin araçsal fonksiyonunu göremeyerek emeği nihai amaç olarak algılamalarıdır. Piyasada oluşan iş bölümü ve uzmanlaşma emeğin en etkin ve verimli şekilde kullanılmasını sağlar. Bu doğal oluşum ise ülkelerin yapay sınırlarıyla bağlı değildir. Yani, komşu ülkede aynı mal daha ucuza

yapılıyor, ancak bu mal kota ve ticari kısıtlamalar sebebiyle diğer ülkeye sokulmuyorsa burada emeğin israf edilmesi söz konusudur. Dışardan daha ucuza yani daha az emek harcayarak elde edilebilecek bir mal ya da hizmet içerde daha pahalıya yani daha fazla emek harcanarak elde edildiği için bir miktar emek boşa harcanmış demektir. Oysa korumacılık taraftarları iş alanlarının daralacağı iddiasıyla serbest ticarete karşı koyarlar. Bu ise emeğin verimliliğini ve alternatif maliyetini hesaba katmadan emeği ulaşılacak bir amaç olarak görmektir. Örneğin, demir İngiltere’de doğal olarak daha bol bulunduğu için Fransızlar için İngiltere’den demir ithalatı yapması, Fransızların kendi kaynaklarını kullanarak demir ihtiyaçlarını gidermeye çalışmalarından çok daha kârlıdır. Ancak korumacılık taraftarları demir ithalatına, Fransa’daki maden işçilerinin emeklerinin yok olacağını öne sürerek karşı çıkarlar. Korumacılık taraftarları demir madenlerinde etkinsiz kullanılan emeğin başka bir yerde yeni iş alanları açabileceğini tahayyül edemez, çünkü, emeği amaçsallaştırırlar.

Bastiat, (1996a: 8) “Abundance and Scarcity” adlı makalesinde korumacıların bu mantığını ‘kıtlık teorisi’yle açıklar. Bastiat korumacılık taraftarlarının ülkede bolluk değil de kıtlık olduğu zaman insanların refaha ereceğini düşündüklerini ileri sürer. Özellikle, uluslararası ticaretin engellenmesi, ülkenin dış dünyadan kopararak izole olmasına, yani sadece kendi kaynaklarıyla ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmasına neden olur. İzole edilmiş bir ülke de izole edilmiş bir insan gibi sınırlı kaynaklarını tüm ihtiyaçlarını tek başına karşılamak için kullanmak zorunda kalır. Bu ise serbest ticaret ortamında daha az kişinin daha az emekle karşılayabileceği bir ihtiyacın, daha fazla kişi tarafından daha çok emek harcanarak karşılanması anlamına gelir. Bu ilk bakışta birçok insana iş imkânı yaratılması gibi bir seraba neden olsa da, derinlemesine bakıldığında, durum, aslında etkinsiz emeğin neticesinde yok olan iş alanları ve karşılanamayan ihtiyaçlardır. Dolayısıyla korumacılık sisteminin mantikî sonuçları ileriye doğru yürütüldüğünde Bastiat, zenginliğin bolluğa değil,

kıtlığa dayandırılarak açıklandığını görmektedir. Bastiat, (1996a: 12) bu mantığın medeniyeti çözücü etkisine vurgu yaparak eğer bu genel eğilime izin verilecek olursa:

“...dünya süratle barbarlık devrine doğru geri giderdi. Yelkenler buharın yerini alırdı; kürek yelkenin yerini alırdı; o da yerini dört tekerlekli yük arabasına, araba katıra, katır da bohçacıya yerini bırakmak zorunda kalırdı.”

demiştir.

Bastiat, iki farklı yazısında da aynı mantığı sorgulamıştır. “Two Hatches” adlı çalışmada Bastiat, bir marangozun ticaret bakanı ve tekstilci M. Gunin-Grideine’e dilekçesini aktarır. O dönemde Fransa’da tekstil kotaları vardır ve bu yüzden özellikle Belçika’da yapılan ucuz kıyafetler Fransa’ya sokulmamaktadır. Mr. Gunin bu durumdan yararlanarak tekel durumuna yükselmiştir. Bu durumun farkında olan marangoz bakana dert yazar:

“Ben müşterilerimin peşinde koşarken senin müşterilerin seni kovalıyor. Sen, onların ihtiyacını başka yerden karşılamalarına zor kullanmaya imkân bularak engel olurken, benim müşterilerim kimi isterlerse seçmekte özgürler” (Bastiat, 1996b: 155)

Bakana yapılan bu yakarış sonrasında marangoz tekstil korumacılığında yüksek fiyatlar nedeniyle nasıl zararlı çıktığını anlatır ve eğer adalet sağlanacaksa aynı korumanın kendi iş alanı için de uygulanmasını ister. Bakanla marangozun temelde yaptıkları iş aynıdır. İkisi de insanların ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Dolayısıyla eğer tekstilciler korumayı hak ediyorsa marangozlar da hak etmektedir. Ancak, marangozluğun doğası icabı ithalatının yasaklanması

gibi bir şey söz konusu olamayacağından marangoz bakana ilginç bir korumacılık teklifi sunar: Keskin balta kullanımı tüm Fransa'da yasaklansın.

Marangoz, kör baltayla kota uygulamasını şu sözlerle karşılaştırır:

“İddia ediyorum ki bu sınırlama sizin giysilerinizde söz konusu olan kısıtlamadan daha fazla mantığa aykırı ve yapay olamaz. Belçikalıları neden dışlıyorsunuz? Çünkü sizden daha ucuza satıyorlar. Peki, sizden nasıl daha ucuza satıyorlar? Tekstil imalatçısı olarak bazı yerlerde sizden daha üstün olmaları sayesinde. Sonuçta sizle Belçikalı arasındaki farkla, kör baltayla keskin balta arasındaki fark tam olarak aynıdır. Ve, siz beni –ben, marangoz– kör baltadan alışveriş yapmaya zorluyorsunuz.” (Bastiat, 1996b: 157)

Bu açıklamadan sonra marangoz bakandan dürüst ve tutarlı davranmasını ve kendisine sunduğu ayrıcalığı ona da sunmasını ister. Peki, bu sınırlamadan ülke ne mi kazanacaktır? Bir saatte bitirilebilecek iş üç saatte bitecektir. Böylece başkalarına yeni iş alanları açılmış olur. Sonra herkese yetecek marangoz olmayınca da marangozların ücretleri artar. Marangozlar müşterilerinin isteklerini yerine getirmeye çalışmaktansa, müşteriler marangozların peşinden koşmaya mecbur olur. Tıpkı tekstil sektöründe olduğu gibi (Bastiat, 1996b: 158).

Bastiat daha fazla emeğin her zaman daha fazla zenginlik olmadığını anlatmak için başka bir yazısında insanların sağ el kullanmak yerine sol ellerini kullanmalarını önerir. Madem ki, daha fazla emek daha fazla zenginlik demek o zaman sağ elle yapılacak işleri sol elle yaparsak daha fazla iş fırsatı ve zenginlik yaratırız (Bastiat, 1996c: 258-265). Absürt bir hikayeyle korumacılığın emeği amaçsallaştırarak nasıl ilkeğe ve fakirliğe neden olabileceğini anlatan Bastiat, okuyucuyla da konuşur: Acaba absürt olan hikaye mi yaksa korumacıların teorileri midir?

Bastiat'nın bu açıklamaları Adam Smith'in mutlak üstünlük yasasına ya da David Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler yasasına paralel görüşlerdir. Ancak, o okuyucuya daha doğrudan hitap ederek, daha basit ifadelerle kaybedilen emeği ve zenginliği göstermeye çalışmaktadır. Ayrıca, ölçü birimi olarak "emek" in kullanılması Ortodoks liberal geleneğin Bastiat üzerindeki başka bir etkisidir.

2. Sınırsız Piyasalar: Karşılaştırmalı Üstünlük Yasası

Eğer üretimin amacı tüketimse ve daha az emek sarf ederek daha fazla ihtiyacı tatmin etme isteği insanın doğal bir güdüsüyse, emeğin en etkin kullanımı nasıl sağlanır? Acaba etkin çalışma için eylemlerin bir merkez tarafından koordine edilmesine ihtiyaç var mıdır? Bastiat, ikinci soruya hayır diye cevap verdikten sonra devam eder: İşbölümünün, uzmanlaşmanın ve piyasanın ortaya çıkması insanın en temel doğal özelliği olan kişisel-çıkarcı güdüsünün kendiliğinden doğmuş bir sonucudur ve Allah'ın bahsettiği bu doğal düzen her türlü yapay ve zorlama sistemden daha üstündür.²⁹

Economic Sophism'de David Ricardo'nun bahsi hiç geçmese de "karşılaştırmalı üstünlükler" (comparative advantages) yasasının etkisi yoğun bir şekilde hissedilir. J. B. Say'dan bir alıntıyla, Bastiat, (1996d: 175) ticaretin karmaşık bir mübadele sistemi olduğunu ve malların mallarla ve hizmetlerin de hizmetlerle mübadele edildiğini belirtir. İhracat ve ithalatta da bu gerçek değişmez ancak, piyasa genişlediğinden her ülke kaynağını en verimli olduğu yerde kullanabilir ve sonuçta, insanlar daha fazla tatmine ve zenginliğe ulaşabilir. Her ülkenin kaynaklarını en etkin ve kârlı oldukları sektöre

²⁹ Bu tez Bastiat'nın toplumsal ahenk anlayışını açıklandığı bölümde daha geniş bir şekilde ele alındığı için burada sadece, tezin serbest ticaret açısından önemi ele alınacaktır.

yönlendirmesi ve böylece ülkenin küresel bir uzmanlaşma ve işbölümüne doğru gitmeleri karşılaştırmalı üstünlükler yasasının bir gereğidir. Kişisel çıkar güdüsüyle hareket eden insanın kendisi için en faydalı tercihe yönelerek kendi hayatını zenginleştirmesi ise bu doğal oluşumun temel motivasyonudur. Bastiat'ın bu fikirleri aşağıda Ricordo'nun karşılaştırmalı üstünlük yasasını anlatmaya başlarken yazdıklarıyla birlikte okunduğunda, Ricardo'nun (2004: 47-48) etkisi daha açık görülebilir:

“Mükemmel bir serbest ticaret sistemi altında, her ülke doğal olarak sermayesini ve iş gücünü her biri en faydalı olan iş alanlarına adayacaktır. Bu bireysel üstünlük (avantaj) arayışı hayranlık uyandıracak şekilde bütün evrensel iyiliğe bağlıdır. O (serbest ticaret), endüstriyi etkinleştirerek, yaratıcılığı ödüllendirerek ve doğanın bahsettiği kendine özgü gücü en etkin şekilde kullanarak, iş gücünü en etkin, en iktisatlı şekilde dağıtır: Genel ilke üretimi artırırken, genel kârı yayar ve bir araya getirir; çıkar ve çatışmaları ortak bir şekilde birbirine bağlayarak... O, Fransa ve Portekiz'de şarabın, Amerika ve Polonya'da tahılın, madenî eşyanın ve diğer manifatüre malların İngiltere'de üretilmesi gerektiğini belirleyen ilkedir”

Bastiat'ya göre, bir bireyin toplumdan izole edilmesiyle bir ülkenin dünyadan izole edilmesi arasında yöntem ve sonuç bakımından bir fark yoktur. İlk durumda tek başına kalan birey tüm ihtiyaçlarını kendi başına karşılamak zorunda kalarak sınırlı işgücü ve kaynaklarıyla ihtiyaçlarını tatmin etmekte yetersiz kalırken ikinci durumda bir ülke dünyanın farklı bölgelerindeki nimetlerden ve yeniliklerden kendini izole ederek mahrum kalacaktır. Nasıl ki, bir insan kıyafetlerinden yemeğe, iş aletlerinden ulaşım araçlarına kadar her türlü eşyasını kendisi üretmeye kalkarsa barbarlığa koşar adım ilerler, ülkelerin durumu da aynen öyledir. Bastiat'ın “Korumacılık Ücret Oranlarını Yükseltir mi?” başlıklı yazısında konuya ilişkin verdiği örnek kısaca şöyledir. Tarlasına dört farklı ürün eken, diğer ihtiyaçlarını dışardan ürünlerini satarak kazandığı parayla karşılayan ve tasarruf ettiği parasını bankada değerlendiren bir çiftçi

vardır. Kaynaklarını bu şekilde kullanan çiftçi öldüğünde çiftçinin oğlu, babasının birçok şeyi dışardan temin ederek savurganlık yapmış olduğunu düşünür ve ihtiyacı olan şeyleri dışardan karşılamak yerine kendisi üretmeye karar verir. Tarlaya dört yerine yirmi tohum eker ve bankadaki parayı çekerek kendi kendine yeterli olmaya çalışır. Çiftçinin oğlunun başlangıçta yaptığı hesap tutmaz. Toprak ve iklim birçok ekinin yetişmesine müsait olmayınca ve ekinler yeterince alan bulamayınca iyi mahsul alınamaz olmuştur. İyi mahsul alınamayınca piyasaya mal satılamamıştır. Çiftliği geliştirmek için yatırım yapmak bir yana işçi çıkartmak zorunda kalınmıştır. Sonuçta çiftçinin oğlunun kendini piyasadan tecrit ederek kendi kendine yeterli olma çabası açık bir maddî gerilemeyle sonuçlanmıştır (Bastiat, 1996e: 77).

Bastiat'ın serbest ticaret savunusunda bir insanının, bir şehrin ya da bir ülkenin kendini dış dünyadan izole etmesi birbirinden farklı sonuçlar doğurmaz. Dış ticarete getirilen sınırlamalar aynen doğal engeller gibi hareket ederek sermayenin etkinliğini azaltır. Başka bir deyişle Bastiat'ya göre (1996e: 78), verili bir sermaye ve işgücünün üretkenliği karşılaşılan güçlüklerle/engellerle ters orantılıdır. Uluslararası engeller sermayenin ve işgücünün daha zor koşullarda çalışmalarına sebep olur ve kıtlık yaratır. Bastiat'ın bu yorumunu çeşitli ülkelerin tarihindeki korumacılık politikalarının neden olduğu kıtlık örnekleri doğrular. Kıtlığın en açık göstergesi yüksek fiyat oranlarıdır. 1947'de bağımsızlığını kazandıktan sonra Gandhi'nin önderliğinde ağır korumacılık ve millileştirme politikaları uygulayan Hindistan'da, 1960'da yapılan bir araştırmanın sonuçları şöyledir: Yabancı mallara kıyasla ülkede bir buzdolabın fiyatı %250, şekerin fiyatı %328, gübrenin fiyatı %153 ve penisilinin fiyatı %1250 daha pahalıdır (Powel, 2001: 62). Gandhi'nin Hindistan halkı sefalet içindeyken, onların bu sefaletlerini çok daha fazla artırmak gibi bir hedefi olamayacağını düşünmek için yeterli sebep vardır. Ancak iyi niyet iktisadî konularda olumlu

gelişmeler yaratmak için yeterli olmuyor. Korumacılıkla gelen ılımlı sosyalizm Hindistan'daki sefaleti artırmaktan başka bir sonuç vermemiştir.

3. Bolluk ve Fiyat

Bastiat yukarda kısaca anlatılan teorik çerçeveyi çizdikten sonra korumacılık taraftarlarının serbest ticarete yönelttiği temel kaygılardan birini dile getirir: Serbest ticaret işlerin azalmasına ya da ücretlerin düşmesine neden olur mu?³⁰ Bastiat'ya göre, korumacılık iş imkanlarını artırmayacağı gibi genel refah düzeyini de düşürür.

Bastiat'nın yaşadığı dönem Fransa'sında, ekonomide merkantilizmin etkisi devam etmekteydi ve ithalatın ülkedeki zenginliği dışarı çıkaracağına inanılırken, düşen fiyatların da iş imkânlarını azaltarak, işçi ücretlerini düşüreceği ileri sürülmekteydi. Korumacılık sistemi altında fiyatların yükselmesiyle, üretici olarak herkesin daha fazla kazanacağı ve tüketici olarak da herkesin daha fazla harcayacağı ilkesine güvenilemekteydi. Bastiat'nın bu argümana karşı eleştirisi, merkantilizme ilk sistematik eleştiri yapan Adam Smith'in (2006: 455-457) argümanlarına paraleldir. Bastiat'ya göre (1996f: 71) korumacılıkla şişirilen kazanç ve fiyatlar zenginlik yaratmaz, zenginliği yaratan malların bolluğudur. Bastiat zenginliğin kaynağını altın ve gümüşte değil de üretimde gören fizyokratların (Yalçın, 1983: 164), ve onları çok daha ileriye götüren Smith'in argümanlarının zekice ve edebî bir sunumunu yapar.

Bastiat'nın korumacılığı reddetmesinin temel nedenlerinden biri, onun, etkinsizlik ve kıtlık yaratmasıdır. Bunun karşısında, bolluğu ise, yalnızca kaynakların etkin kullanılmasına bağlar. Serbest ticaret ve uzmanlaşmayla

³⁰ Daha fazla bilgi için bkz., (Bastiat, 1996e: 74-79; Bastiat, 1996d: 173-181).

gelecek her yenilik ve emek tasarrufu insanların daha önceden karşılayamadıkları bir ihtiyacı karşılamak için harekete geçirilir. Örneğin yurt dışından 10 birim paraya alabilececek bir gömlek iç pazardan 15 birim paraya alınıyorsa, ticaret engelleri kalktığında kazanılacak olan 5 birim para ayakkabı alımı için kullanılarak hem yeni bir iş yaratılmış hem de başka bir ihtiyaç karşılanmış olacaktır. Dolayısıyla etkinlik yeni iş alanları, yeni iş alanları da üretim ve bolluğu getirecektir. İktisadî etkinlik sonucunda tasarruf edilecek paranın her zaman yeni iş alanlarına aktarılacağını ve başka ihtiyaçları tatmin etmek için kullanılacağını Bastiat, (1996g: 242) “Something Else” başlıklı yazısında kuvvetle savunmuştur.

Peki, Bastiat, ücretlerin yükselmesini neye bağlar? Bu soruya onun tarzıyla şöyle cevap verilebilir. Ücret oranları işgücüne olan talep ve arza göre belirlenir. İşgücüne olan talep neye dayanır? Yatırıma müsait iç sermayeye. Ülkeye mal girişi engellenerek sermaye oranı artırılabilir mi? Hayır. Sadece dışarıdaki malların içerde üretilmesi teşvik edilir ve sermaye bir sektörden bir diğerine kayar. Toplamda ne sermaye ne de işgücü talebi artar. Madenlerde, sanayileşmiş şehirlerde daha fazla işçi olabilir ama artık limanlarda daha az denizci, tarlalarda daha az çiftçi vardır. Bu konudaki mantık silsilesini böylece kuran Bastiat şu sonuca varır: Korumacı sistemde ihtiyaçlar ve emek doğal seyrinden çıkartılarak, faydasız ve adaletsiz bir şekilde yeniden yönlendirildiği için giderek üretimsizliğe ve kıtlığa neden olunur. Dolayısıyla toplam çıktı düşer.

Peki, eğer insan ihtiyaçlarını tatmin eden ürünlerin toplamında bir düşüş varsa, nasıl olup da işçilerin payı artmış olabilir? (1996e: 79) Bastiat, “Money Prices (Paranın Fiyatları)” adlı makalesinde nominal değerle gerçek değer arasındaki farkı belirginleştirerek fiyat-kazanç çelişkisine açıklık getirir: Korumacılıkla malların değeri ancak nominal olarak artırılabilir, buna karşılık gerçek değerleri değişmez.

“Bir hesaplama bize gösterecektir ki 20 franktan 3 hektolitre buğdayla 15 franktan 4 hektolitre buğdayın toplamı 60 frank yaparak aynı olacaktır. Peki iki miktarın da insan ihtiyaçlarını tatmin etme kapasiteleri aynı olacak mıdır?” (Bastiat, 1996e: 72)

Bu örnekte, Bastiat iki mal grubunun nominal değerlerinin eşit ancak, gerçek değerlerinin farklı olduğunu ispatlamaktadır. Korumacılık politikalarının yaptığı da kıtlık yaratarak nominal değerleri yükseltmekten başka bir şey değildir. Bastiat’ya göre, korumacılığın neden olduğu verimsizlik ortamında yarı yarıya düşen mal miktarının doğurduğu sonuçla, bir yangının malların yarısını yok ederek doğurduğu sonuç aynıdır. Talep arzı aşar, fiyatlar yükselir; nominal değer artar ama kullanılan mal miktarı azalır.

“İnsan, nominal değerlerle değil, fiiliyatta üretilen mallarla yaşar, ve malların fiyatlarının önemi olmaksızın bu mallardan ne kadarına sahipse o kadar zengin demektir.” (Bastiat, 1996e: 72)

Bastiat’dan yapılan bu alıntı Smith’in (2006: 465) Milletlerin Zenginliği’nde söyledikleriyle birebir örtüşür:

“Para kuşkusuz, her zaman, ulusal sermayenin bir parçasını oluşturur. Ama önceden de gösterildiği gibi, genel olarak bu sermayenin ufak bir parçasını hem de en faydasız kısmını vücuda getirir.”

Bastiat’nın fiyat sistemi hakkında belirtilmesi gereken başka bir husus da onun iyi fiyat-kötü fiyat ayrımı yapmasıdır. Ona göre, her yüksek fiyat kötü olamayacağı gibi, her düşük fiyat da iyiliğe işaret etmez. Yüksek fiyatlar arzdaki bir azalıştan kaynaklanıyorsa bu kötü bir fiyattır; çünkü kıtlık ve yoksulluk anlamına gelir. Eğer talepteki bir artış fiyat artışına neden oluyorsa, bu iyi bir fiyattır; çünkü insanlar zenginleşiyor demektir. Aynı yöntemle bolluk nedeniyle

fiyattaki düşüş iyi, ancak talebin düşüşünün neden olduğu düşük fiyatlar kaygıyla karşılanmalıdır. Kötü yüksek fiyatlar o alana yatırımı düşürebilirken, kötü düşük fiyatlar da o alana yatırımı yönlendirebilir. Bu durum da sermayenin ziyan olması demektir (Bastiat, 1996h: 162-172). Bastiat'ın çözümlemesinde kötü fiyat türlerini korumacılık politikaları üretir. Dolayısıyla, Bastiat, korumacılıkla serbest ticaret sisteminin karşılaştırmasını fiyatlar üzerinden değil bolluk-kıtlık oranlarıyla yapılabileceğini vurgulamaktadır. Bastiat'ın fiyat ve para konusundaki düşünceleri kısaca bu şekilde olmakla birlikte, "What is Money" (2002: 87-105) adlı makalesi onun konu hakkındaki fikirlerinin toplandığı bir çalışmadır ve Mark Thornton'a göre bu makale para teorisine yapılmış pre-Avusturyan bir katkıdır (Thornton, 2001: 387-399).

4. Karşılıklılık: Şartları Eşitleyelim

Günümüzde, korumacılık taraftarlarının en çok kullandıkları retorikler arasında, "yerli sanayi korunsun, yabancı malların istilası önlelsin, üretim şartları eşitlensin, ticaret dengesi sağlansın" gibi cümleler vardır. Bundan yaklaşık yüz elli yıl önce de, Richard Cobden İngiltere'de ve Bastiat da Fransa'da serbest ticareti savunurken aynı retoriklerle karşılaşmışlardı. Şüphesiz Bastiat, bu eleştirileri slogandan öte bir şey olarak görmemekteydi.

Bugün "bebek sanayiler"in korunması olarak da bilinen yerli sanayinin korunması isteğinin iki yönü vardır. Korumacılık ortamında sermayenin artmayacağına, yalnızca zenginliğin etkinsizlik pahasına yeniden dağıtılacağına dair Bastiat'ın yukarıda ele alınan çözümlemesi konunun ilk yönünü oluşturur. Hukukun korumacılık politikalarıyla bir yağma aracına dönüştürülerek siyasa mekanizmasına hâkim bir grup elitin halkı sömürmesi ise konunun ikinci yönüdür. Bu ikinci yöne daha esaslı bir şekilde ilerleyen sayfalarda değinileceği

için şimdilik bu bahis kapatılmaktadır. Ancak, diğer sloganlar hakkında Bastiat'ın yazdıklarına değinmekte yarar var.

Serbest ticaretten bahsederken istila, baskın, bağımlılık gibi mecazların kullanılması yaygındır. Bastiat'ya göre, tüm bu mecazlar meselenin derinine inmeden, yalnızca ithalatla benzerlikleri yanlış yönlendirilerek kullanılmaktadır. Oysa bu mecazların ticaretle olan farklılıkları meselenin can alıcı tarafıdır. Tüm bu mecazlar yıkıcı ve insan iradesinin dışında gelişen felaketlere işaret etmektedir. Oysa ticaretle gelen malların bolluğu insanların ihtiyaçlarını ucuz ve kaliteli bir şekilde tatmin etmesi demektir. Dolayısıyla, ona göre, yabancı malların ülkeyi "istila etmesi" kötü bir durum değildir (Bastiat, 1996: 116-119). Bastiat'ın bu konu üzerine yazdığı "Mumcuların Dilekçesi" adlı makale, meselenin çelişkilerinin abartma sanatı kullanılarak su yüzüne çıkarıldığı bir klasiktir. Bu yazıda Bastiat, mum üreticilerinin başbakana ilettikleri bir arzuhali aktarır. Makale boyunca mum vs. üreticileri, çok büyük bir dış rakiple karşı karşıya kaldıklarını, onun piyasaya dışardan soktuğu malların girişiyle kendilerinin piyasadan tamamen silindiklerini, bu yüzden de bu malın ülkeye girişinin yasaklanmasının gerektiğini bildirirler. Mumcuların şikâyetçi olduğu rakip güneşten başkası değildir. Her gün seher ağardığında mum kullanımı durmakta ve gün ışığı mumun yerine ikame etmektedir. Gün ışığının rekabetine dayanamayan mumcular, sabahları tüm evlerin ve kapalı yerlerin gün ışığı almayacak şekilde sıvanmasını talep ederler. Böylece mum üretimi ve dolayısıyla mum üretimiyle ilişkili diğer sektörler müthiş bir genişleme yaşayacak ve ekonomi hızla gelişecektir. Müdahalelerin uzun vadeli etkilerini görememeyi eleştirmeyi bir yana bırakılırsa, Bastiat'ın ithal mallarla güneş ışığı arasında yaptığı analogi malların bolluğundan rahatsız olmanın anlamsızlığını ortaya koymaktadır. Çünkü, güneş ışığı bedava olan doğal bir kaynaktır ve ithal malların varabileceği son nokta (mümkün olmasa dahi) bedava olarak yerel

piyasaya girmektir. Bu durumda böyle bir “istila”yı olumlu görmemek Bastiat’ının (1996i: 56-60) anlayışında gericilik ve yağmacılıktır.

“Üretim şartlarının eşitlenmesi” isteğiyle kota ve tarife uygulamalarını isteyen görüşü Bastiat (1996j: 28-43), ticarete temelden yapılan bir saldırı sayarak reddeder. Çünkü, ticareti var eden mübadelenin tarafları arasındaki eşitsizliklerdir. Birisi başka birinden, bir mal veya hizmetin üretilmesinde daha iyi şartlara veya daha farklı bir yeteneğe sahiptir ki, iş bölümü ve uzmanlaşma ortaya çıksın ve mübadele her iki taraf için de kazançlı olsun. Ayrıca, “adil ticaret” sloganı altında ticarî kısıtlamaları lüzumlu görmek üretim şartlarını eşitlemez; bu uygulama, yalnızca fiyatları eşitler. Bastiat’ya göre, üretim şartlarını ancak, serbest ticaret eşitler. Dünyanın farklı yerlerine birbirinden çok farklı doğal kaynaklar serpiştirilmiştir. Bunun yanında farklı bölgelerde farklı insan gruplarının geliştirdikleri çeşitli ürün ve hizmetler de vardır. Hal böyle olunca, aradaki uzaklıkları aşmak ve farklı doğal kaynaklardan ve becerilerden en etkin şekilde bambaşka yerlerdeki insanları faydalandırmak sadece mübadeleyle olabilir. Yani ekvatorda yetişen muzdan, Sibiry’a’yı yararlandırmak ve dolayısıyla üretim koşullarını eşitlemek serbest ticaretin ne kadar gelişmiş olduğuyla ilgilidir. Bastiat’ının bu konuyla ilgili olarak değinmediği bir nokta şu ki, koşulların eşitlenmesiyle “adil ticaret” düsturuna gönderme yapanlar, mutlak bir eşitlik anlayışından hareket etmektedir. İnsanların yeteneklerinin, ilgilerinin ya da çalışkanlıklarının farklı olması, bu argümana göre otomatikman değersizleşmektedir. Önemli olan her ticarî durumda tarafların kişisel birikimlerine ve doğuştan gelen yeteneklerine bakılmaksızın mutlak eşitlik adına sıfırdan başlatılmaya zorlanmalarıdır. İnsanoğlunun tarihi ve bilgi birikimini

reddederek sürekli sıfırdan başlama zorunluluğu şüphesiz iyi sonuçlar doğurmayacaktır.³¹

Bu başlık altında ele alınacak son konu ise dış ticaret dengesidir. Bu konunun özü de şu soruya dayanır: Ya biz, bir millettten aldığımız malın değeri kadar malı, o millete satamazsak ne olur? Bastiat, her zamanki açıklığıyla bu soruyu pratik hayattan kopuk bulduğunu ifade eder. Şöyle ki, insanların birinden bir şey alabilmesi için, aynı kişiye ya da başka birine mal satması şarttır. Kişinin üretimi ancak tüketimi kadar olacaktır. Bu ulusal yahut uluslararası ölçekte de böyledir. Tek farklılık daha büyük avantajlarla daha büyük pazarlarda mal alınıp mal satılmasıdır (Bastiat, 1996k: 63-66). Bu açıklamanın ardından Bastiat, bir endişeye daha cevap verme ihtiyacı duyar: Ya yabancılar “biz”den hiçbir şey almamaya karar verirlerse ne olacak? Bu durumda “biz” de dışarıya hiç bir şey satamayız. Yani korumacılık taraftarlarının korkmalarını lüzum yoktur. Serbest ticaret hakkında kurdukları en kötü senaryo, aslında tam da kendilerinin başlangıçta zor kullanarak gelmek istedikleri yeri işaret etmektedir. Öyleyse, serbest ticaret ortamında düşülebilecek en kötü yer korumacıların başlangıçta istedikleri yer ise, insanları korkutmak saçma değil midir? (Bastiat, 1996k: 90-91)

Bastiat’ının bu yalın akıl yürütme ve olayları açıklama yöntemi, devletin para otoritelerinin, dış ticaret dengesini kurabilmek için tüm ekonomik işlemleri kontrol ettiği, tarifelere ve kotalara sarıldığı, döviz ve altın rezervleriyle bağımsızca oynadığı günümüzde yeterli bulunmayarak küçümsenebilir. Bu, tam da piyasanın kendi kendini regüle etme gücüne inanmayanların benimsediği bir yaklaşımdır. Ancak, bir çok ülkede, ekonomik krizlerden kurtulma umuduyla, son bir şans olarak uygulanan “serbest kur” sistemi tam da Bastiat’ının yukarda anlatılan iktisadî mantığına dayanmaktadır.

³¹ Konuyla ilgili daha geniş bir tartışma için bkz., (Rowley, Thorbecke, Wagner, 1995: 63-64).

Dışarıya kapalı bir ada devleti düşünün. Bu adanın piyasasında gönüllerince ticaret yapan sakinler, bir gün adanın iki ayrı devlete bölünmesiyle karşılaşsınlar. Artık adanın ortasından bir sınır geçmektedir ve iki ülkenin para birimleri de farklılaşır. Adanın batı yakasında olan A devleti, doğu yakasında bulunan B devletinden daha gelişmiş bir piyasaya ve refaha sahiptir. A devletinin doğal zenginliğinin bolluğu ve bir kaç maceracı girişimcinin yeni fikirlere olan düşkünlüğü bazı işleri son derece kolaylaştırıcı icatları piyasaya sunmalarına imkân tanımıştır. Buna karşılık B devletinin ucuz işgücüyle yaptığı bazı ürünler A devletinde talep görmektedir. İki devlet arasında başlayacak sınırlandırılmamış ticaretin doğal sınırları olacaktır. Başlangıçta B devletindeki para miktarı hızla A devletine ticaret yoluyla akacaktır. Ancak, B devletinde para miktarının azalması ve A devletinde para miktarının artmasıyla, döviz kuru A devletinin parasını B devletinin parası karşısında değer kaybettirecek ve tekrar bir miktar para B devletine ticaret yoluyla geçecektir. Döviz kurunun serbest olduğu bu durumda iki devlet arasındaki ticaret insanların ihtiyaçlarına ve ürettikleri malların değerine göre bir dengede kalacaktır. Ve üretim şartlarında ve ihtiyaçlarda yaşanacak değişikliğe göre, döviz kuru otomatik olarak ayarlanarak, para değerlerinin gerçek değerlerinden uzaklaşmasına ve dolayısıyla bir ülkenin dış ticaret açığına yakalanmasına izin vermeyecektir.³²

Frederic Bastiat, özellikle, İspanya ve Portekiz gibi ülkelerle bankacılık gibi ticarî işler yürüten bir aileden gelmektedir. Her ne kadar kendisi ticaret hayatını sevmeyerek, bir yandan çiftçilikle meşgul olup, diğer yandan da entelektüel işlerle uğraşmışsa da İspanya ve Portekiz'e giderek bu ülkeleri yakından inceleme fırsatı bulmuştur. Madrid'e yaptığı bir gezide, Bastiat, mecliste Douro³³ nehri üzerinde yapılacak bir kanal hakkında tartışmaya şahit olur. İspanyol korumacılık taraftarları Portekiz'den sel gibi gelecek buğdaydan

³² *Kapitalizm ve Özgürlük* kitabında serbest kur sistemini savunan Milton Friedman'ın temel tezi burada anlatılan modelle paraleldir.

³³ Portekiz ile İspanya arasında akan bir nehir.

korkarak, kanalın yapımına karşı mukavemet gösterdiklerini gözlemlemiştir. Madrid'den sonra Lizbon'a geçen Bastiat (1996l: 92-93), burada da aynı sebepten dolayı kanalın yapımına karşı gelindiğini şaşırarak aktarmaktadır. Bastiat, sel gibi gelen mal bolluğundan endişe etmenin iktisadî açıdan anlamsız olduğunu düşünmektedir. Douro nehri olayında, Bastiat, iki tarafın da birbirleri üzerinden nasıl bir paranoya yarattıklarını anlatır ve onun “safсата” olarak nitelendirdiği korumacılığa olan inancın yaygınlığına dikkat çeker.

Ancak, Bastiat, karşılıklılık meselesinde o dönem için ilginç başka bir iddia daha ortaya atar: Serbest ticarette iktisadî olarak daha geride olan taraf daha kazançlıdır. Her ne kadar bu argüman Ricardo'nun bir ülke her malın üretiminde “mutlak üstün” olsa dahi uluslararası ticaretten kârlı çıkabilir argümanı ile (Hunt, 2005: 164) benzeşse de, Bastiat konuya mutlak üstünlüğü olan tarafın açısından değil de “üstünlüğü” olmayanın açısından bakar ve aynı sonuca farklı bir yolla ulaşır. Bastiat (1996j: 42), konuyu, “değer” ve “fayda” kavramlarının farklılığına işaret ederek açıklamaktadır. Ona göre, mübadelede takas edilen mal ya da hizmetin değerleri eşittir.³⁴ Değerleri eşit olan mal ve hizmetin taraflara sağlayacağı fayda farklı olabilecektir. Örneğin, diğerine göre fakir olan birinin ürettiği buğdayı, kızamık aşısıyla takas etmesi bu alış-verişten fayda açısından daha kârlı çıktığını gösterir. Çünkü buğdaya ulaşması güç olmayan birinin buğdaya olan ihtiyacıyla kızamık aşısı olmasaydı ölümle yüzleşecek olan birinin ihtiyaçları ve aldıkları tatmin bir değildir. Bu argümanın sonucu doğru olsa bile, “değer” ve “fayda” ayrımı ikna edicilikten uzaktır. Bir önceki bölümde ele alındığı gibi Bastiat'ın “değer teorisi” emek-değer kısılacının dışına çıkamamış ve kendisinden sonra gelen marjinal devrimi tahmin edememiştir. Aslında Bastiat'ın anlatmak için zorlandığı şey “marjinal fayda” teorisinden başka bir şey değildir, ama, Bastiat'ın kafası emek-değerle sübjektivizm arasında karışıktır. Marjinal devrimin ilan ettiği düstur şuydu ki, bireyin sahip olduğu mal

³⁴ Sübjektivizm ve değer tartışması bir sonraki bölümde ele alınacaktır.

miktarı ne kadar fazlaysa, bireylerin her bir birime verecekleri değer o kadar azalacaktır (Skousen, 2003:189). Eğer her yerde elde edilebilecek bol miktarda buğday varsa elde edilecek bir birim daha buğday diğerlerine nazaran daha ucuz, yani daha az ihtiyacı tatmin ediyor olacaktır. Her ne kadar Bastiat, kendisinden otuzbir yıl sonra ilan edilecek marjinal teoriyi yakalayamamış olsa da, bireylerin mallara verdikleri sübjektif değeri kavrayarak doğru bir tespitte bulunmayı başarmıştır. Ancak, Bastiat'ın toplam ve marjinal fayda arasındaki fark hakkında bir fikri yoktur (Barry, 2001: 259).

5. Yağma: Kişisel Çıkarın Yanlış Yönlendirilmesi

Genellikle, Bastiat'ın siyaset literatürüne en orijinal katkısının “yağma” (plunder) kavramına yüklediği anlam ve yaptığı yeni açılımlar olduğu kabul edilir. Bastiat'ın düşünce sisteminde mühim bir yeri olan “yağma” kavramı, onun “devlet”e yüklediği anlam incelenirken genişçe ele alınacağı için burada sadece onun korumacılığın hukuk yoluyla nasıl yağmacılığa dönüştürüldüğüyle ilgili görüşleri ele alınacaktır.

Ona göre, insan hayatının devam ettirilmesi ve geliştirilmesi için iki yol vardır: Üretim ve yağma. Yağmayı dört gruba ayıran yazar, onları şu şekilde sıralar: Savaş, kölelik, teokrazi ve tekel (Bastiat, 1996m:130). Savaşı yağmanın en ilkel çeşidi olarak gören Bastiat için tarih, bu yağma çeşidiyle doludur. Köleliği özgürlüğün ve emeğin doğrudan zappedilmesi olarak gördüğü için onu da diğer yağma çeşitleriyle birlikte reddeder. İnançlı bir Katolik olan Bastiat'ın teokraziyi bir yağma çeşidi olarak görmesinin nedeni ise din adamları sınıfının insanları akıl dışı söylemler ve ritüellerle sömürdüklerini düşünmesindendir. Barry'nin

ılımlı rasyonalist olarak isimlendirdiği Bastiat (Berry, 2001: 265),³⁵ akla verdiği önem neticesinde, din adamlarının cennet arazilerini satmak gibi eylemlerini emeğin çocukça ve verimsiz yerlere harcandığı ve insanların kandırıldığı gerekçesiyle aşığılar.³⁶ Bastiat, son olarak bu bölümde üzerinde duracağımız tekeli, toplumun büyük yasası olarak gördüğü hizmete karşılık hizmet yasasının devamını “zor”u sokarak, alınan hizmetle verilen hizmet arasındaki dengenin bozulması olarak ele alır. Toplumun oluşmasında mübadele sistemine merkezî bir rol biçen Bastiat, hukuk yoluyla tekellerin yaratılmasını meşru bir mübadelede bulunması gereken gönüllülük ilkesinin ihlal edilmesi olarak yorumlar. Gönüllülük ilkesini bozan tarafın onu, diğer tarafın normal şartlarda elde edebileceği bir kazançtan mahrum ederek, sömürmektedir.

Şimdi, korumacılığın nasıl bir yağmaya neden olduğu sorununa geçebiliriz. Bastiat’ya göre yağmanın en yaygını ve en tehlikeli olanı hukukun kullanılmasıyla gerçekleştirilenidir. “Yağma toplumda bir grup insanın hayatını kazanma biçimini aldığı anda, (yağmacılar) kendilerine yönetebilecekleri bir sistem ve bu sistemi yücelten ahlâkî bir kod yaratırlar.” (Bastiat, 1996m: 130) Bastiat’nın bahsettiği bu ahlâkî kod, halk nezdinde sömürünün gerekliliğine ve meşruluğuna inancı ifade eder. Öyle ki, halk, -sömürenin halk olmadan var olamayacağını fark etmemeleri bir yana- sahip oldukları şeyleri sömürenin varlığına borçlu olduklarını zanneder. Ona göre, bu ahlâkî kod bir atmosfer gibi insanların çevresini sarar ve fark ettirmeden onların sömürüye itaatini sağlar (Bastiat, 1996m: 145).

³⁵ Atilla Yayla, Frederic Bastiat’ı ilk laissez faireci klasik liberal olarak tanımlar (Yayla, 2000a: 103). Liberalizmin muhafazakârlarından olan Frederich von Hayek’in de laissez fairecileri pozitivist olarak tanımladığını hatırlanırsa (Hayek, 2004: 141-163), Barry’nin Bastiat’ya yönelttiği “ılımlı rasyonalist” ifadesi daha anlaşılır hâle gelir. Devlet müdahalesinden tamamen masun bir piyasanın tüm iktisadî aktörlerin çıkarlarını koruyacağı fikri muhafazakâr klasik liberallerce rasyonalizme kayan bir görüş olarak eleştirilir.

³⁶ Ancak Bastiat, belirtmek gerekirse, asla kurucu rasyonalizme kaymaz. İnsanların tecrübe ve evrimle gelecek aydınlanma sonucunda bu tür sömürülerden kurtulacaklarını düşünür. Ve özellikle dinî inançlara ve ifade özgürlüğüne Millci bir saygı duyar.

Korumacılık konusunda da durum böyledir. Kitleler, korumacılığın faydasına ve gerekliliğine inanmaktadır. Zor kullanılarak, “hizmete karşılık hizmet” ilkesi çiğnenmiştir. “Devlet, hizmet değil, kısıtlama/sınırlama sunar. Halk hizmet almak için değil hizmet almamak/hizmetin kesintiye uğratılması için para öder” (Bastiat, 1996m: 143). Yani, devlet, insan hayatını koruyup onun geliştirilmesi için hizmet vereceğine aksi yönde davranmaktadır. 10 birim parayla alınabilecek bir malı, 15 birime aldırarak, çeşitli iş alanlarında faaliyet göstermeyi belli kişi ve grupların ayrıcalığı yapmak, Bastiat için hırsızlıktan ve emeğin yanlış yönlendirilmesinden başka bir şey değildir. Devlet monopoller kurar ve bunların halkın yararına olduğu imajını yaratır ve belirli çıkar gruplarına kaynak sağlar. Günümüz ekonomistlerinden Anne Krueger’in “rent-seeking” (rant-arayışı) terimiyle anlatmak istediği de Bastiat’ın yağma kavramıyla anlatmak istediğinin bir parçasıdır. Krueger, rent-seeking’i; ticaret yapmak veya üretimde katma değer yaratmak yerine ekonomik alanlardan istismar ve manipülasyonla ekonomik rant sağlayan bireyler, gruplar ya da şirketler tarafından yürütülen bir süreç olarak tanımlıyor (Krueger, 1974: 291-303). Uluslararası ticaret üzerinden bir örnek vermek gerekirse, devletin örneğin, kotalar aracılığıyla giysi ithalatını 100.000 adet giysiyle sınırlandırdığını farz edelim. Bunun sonucunda giysinin birim fiyatı 10 ytl olabilecekken 15 ytl olsun. Şimdi devlet yarattığı sunî problem vasıtasıyla kotaları kullanma hakkını lisanslama yoluyla çeşitli kişi ve kurumlara dağıtacaktır. Bu kişi ve kurumlar 500.000 ytl’lik rantı aralarında paylaşacak, iktidar sahiplerine yakın “rent-seeker” (rant-sağlayıcı)lardır. Tabîî bunun, ne genel itibarıyla ne de rantı kimlerin alacağıyla ilgili olarak âdil ve ahlâkî bir dağıtım olduğu söylenemez. Henry George’un “bebek endüstri” savunusu için sarf ettiği sözleri burada tekrar hatırlamak faydalıdır: “Gerçekten bebek endüstrilerinin devletin sağladığı destek kapma savaşındaki şansları, yavru domuzların tamamen büyümüş domuzlarla yemek kabından yemek yeme mücadelesindeki şanslarından fazla değildir” (George, 2003: 78) Böyle bir politika yerine Bastiat, 500.000 ytl’nin doğrudan yabancılara verilmesini ya da

denize atılmasını tavsiye ederdi (Lal, 2006: 63). Hem böylelikle, ona göre, en azından halk kandırılmamış olurdu. Çünkü, tüm bu politikaların uygulanabilmesi, halkın bu politikaların iyiliğine ve gerekliliklerine inandırılmış olmasına bağlıdır.

“Protectionism, or the Three Aldermen” adlı piyesinde Bastiat (1996n: 230-241), Paris şehrinin tüccarlık ve siyaset yapan üç kişi tarafından korumacılık sistemiyle nasıl sömürüldüğünü anlatarak, teoride anlattıklarının pratik bir görüntüsünü çizmeyi dener. Piyeste anlatılan hikâyede Bastiat, siyasetçilerin halkın cehaletinden -ki bu cehaletin yaratılmasında siyasetçilerin etkin bir rolü vardır- yararlanarak, normal koşullarda piyasadan elde edemeyecekleri ayrıcalıklar için, hukuk yoluyla halkın aleyhine nasıl yasalar çıkardıklarını anlatır. Ve özellikle siyasetçilerle iş adamları arasındaki iş birliğinin sakıncalarına dikkat çeker.

Birinci perde, o dönemin temel ihtiyaçlarından olan kereste, yağ ve domuz eti satan üç siyasetçinin bir araya gelerek satışlarını nasıl artırmaklaştıklarını tartıştıkları sahneyle başlar. Tartışma iş adamlarının kendilerini tekel konumuna yükseltmelerinin hem halkın hem de kendilerinin yararına olacağı kararıyla sonuçlanır. İkinci perdede, siyasetçilerin her birini sırayla meclis kürsüsünden kereste, yağ ve domuz eti ithalinin yasaklanmasını savunurken buluruz. Üçünün de tezleri aynıdır: Paranın dışarıya çıkmasını önlemek, yeni iş alanları açmak, dışarıya bağımlı hâle gelmemek, ücretleri artırmak... Ve çıkması istenen yasalar büyük bir destekle meclisten geçer. Üçüncü perde, korumacı yasaların ardından sözkonusu siyasetçilerden biriyle onun oğlu arasındaki diyalogla açılır. Paris’te genel bir sefalet vardır ve insanlar göç etmeye başlamıştır. Siyasetçinin oğlu da göç etmek niyetindedir ve babasını da yanında götürmek ister. Çünkü babası da aynı sefaletin içindedir. Ama baba bağlı olduğu şehri terk etmek istemez ve ona Paris’in nasıl bu hâle geldiğini anlatır:

“Bu aslında çok basit bir hikâye. Paris’te üç yeni iş kolunu kurmak ve böylece çalışan sınıfların iş imkânlarını yükseltmek için, bu adamlar (üç siyasetçi) odun, yağ ve et ithalatını yasakladı. Bu malları kendi vatandaşlarına sağlama hakkını haksız yere üstlendiler. İlk bunların fiyatları olağanüstü yükseldi. Kimse bunları karşılayacak kadar kazanamıyordu ve bunların birazını alabilecek olan küçük bir grup ise başka bir şey alamayacak duruma gelmişti. Bu durum Paris’teki tüm endüstrilerin sonunu getirdi ve eyaletler (provinces) artık pazarımıza kendi ürünlerini sokmayınca bu durum hızlandı. Yoksulluk, ölüm ve göç Paris’in nüfusun azalttı” (Bastiat, 1996n: 237).

Son sahnede, oğluyla konuşan siyasetçi yaptığını telafi etmeye, yani halkı korumacılığın kötülüğüne ikna etmeye çalışır. Karşısında korumacılık yasalarını kabul ettirirken işbirliği yaptığı eski arkadaşı vardır. İkisi de halkın önünde tezlerini savunurlar. İlk siyasetçi Paris’in durumunun nasıl korumacılık önlemleriyle bu hâle geldiğini anlatır. İkinci siyasetçiye, halkın duygularını coşkuya getirerek korumacılığı savunmaya devam eder ve şu sözlerle konuşmasını tamamlar:

“Kendi payıma şunu hatırlatmak isterim ki, fakir çiftçi ve domuz bakıcısı günlük ekmeğinden mahrum edilecek, teorisyenlere kurban edilecekse kamusal düzenin daha fazla anlamı kalabileceğini sanmıyorum. İşçiler bu adama hiç güvenmeyin. Bu adam haindir, Normandiya’nın ajanıdır. Oraya onların emirlerini almaya gider. O bir hain, asılmalı (Bastiat, 1996n: 241)!”

Bu sözle tartışma nihayete erer. Halk son söylenenlere önce tepkisiz kalır ve sonra hep bir ağızdan devam eder: Kimseyi asmayalım ve herkesi özgür bırakalım.

Çokça atıfta bulunulduğu gibi Adam Smith de iş adamlarının halk aleyhine hileli işbirliği yapabileceklerine dikkat çekmiştir (Bucholz, 2005: 61). Ancak, Bastiat’da bu vurgu çok daha kuvvetlidir. İnsanî ilişkilerin temel

güdüleyicilerinden biri olan kişisel çıkar duygusunun, siyasî alanda serbest bırakıldığında, yani devletin temel fonksiyonlarının dışında hareket ettiğinde, sosyal doku tahrip edilerek yağmaya sebep olunur. Yukarıdaki örneğe geniş yer verilmesinin sebebi, Bastiat'ın bu konuyla ilgili görüşlerini aktaran tipik bir örnek olmasıdır. Siyasetçilerin toplumun geneline yayılmış cehaleti kullanarak hukuk yoluyla onları sömürmeleri yalın bir şekilde ifade edilir. Bunun yanında Bastiat'ın yağmanın doğasına ilişkin bazı görüşleri de dolaylı olarak iletilir. Hikâyenin sonunda korumacılığın kaldırılmasına karar verilmesi, yağmanın sonlanmasına karar verilmesidir. Bu süreçte iki önemli gelişme yaşanmıştır. Birincisi yağmanın giderek zenginliği yok etmesidir. İkincisi ise halkın yağmanın zararları konusunda bilgilendirilerek, Bastiat'ın (1996m: 139) “ilerlemeci bir bilinçlenme” dediği durumun gerçekleşmesidir. Hikâyede, korumacılık yasalarının kabul edilmesinin ardından yirmi yıl sonra Paris'in içine düştüğü ekonomik kriz ve bunun ardından halkı bulundukları durumdan kurtarmak için girişilen bilgilendirme/bilinçlendirme çabası, Bastiat'ın yağmanın kendisini yok eden doğasına ve optimistik evrimsel ilerleme anlayışına olan inancı sembolize ederler.

Gelecek önceden belirlenemeyeceği için iyimserliğin bir görev olarak algılanması gerektiğine inanan Poper (Llosa, 2003: 148) gibi Bastiat da, hem zamanın kötü koşullarına hem de Malthus ve Ricardo gibi gelecek hakkında karamsar teoriler üreten iktisatçılara rağmen her zaman iyimserliğini koruyan bir düşünür olmuştur. Ancak, onun bu özelliği, Bastiat'ın döneminde ve özellikle Fransa'da gelişen evrensel oy hakkı ve demokrasi hakkındaki karamsar düşüncelerini engelleyememiştir. Çünkü Bastiat görmüştür ki, korumacılık politikalarında açık bir şekilde olduğu gibi, halk, politikacılar tarafından kolaylıkla kandırılarak sömürülebilmekte ve özgürlük tehlikeye girebilmektedir. Bryan Caplan ve Edward Stringham'ın yazdıkları “Mises, Bastiat, Public Opinion, and Public Choice” (Caplan ve Stringham, 2005: 79-105), adlı makalede, yazarlar

Bastiat ile Mises'in fikirlerini karşılaştırarak ikisinin de Kamu Tercihi Okulu'nun iddialarının tersine bulgular ileri sürdüklerini göstermektedirler. Caplan ve Stringham'a göre, Kamu Tercihi Okulu'nun iddia ettiği gibi demokrasinin başarısızlığı halk tercihlerinin siyasete yansıtılmamasında değil bilakis halkın yanılgılarının siyasete aktarılmasında yatmaktadır. Bastiat, demokrasinin liberal ilkelerle sınırlanmaması hâlinde çoğunluğun azınlığa baskı kuracağı yolundaki eleştiriye (Yayla, 1999: 59-66) daha radikal bir yorumla liberal olmayan bir demokrasinin uzun vadede bir sömürü sistemine dönüşeceğini iddia etmiş olur.

6. Teori ve Uygulama: İktisatta Hiçbir Mutlak İlke Yok mu?

Serbest ticaret karşıtlarının Bastiat'ya en sık yönelttikleri suçlamalardan biri de onun gerçeklerle ilişkisi olmayan teorilerle uğraşarak halkı yanıltmaya çalıştığıdır. Bastiat'nın muhalifleri "bu teorisyene inanmayın" sözünü sıkça ona karşı kullanmışlardır. Bastiat'nın aktardıklarından, onun muhalifleri, "iktisatta kesin ilkeler/yasalar yoktur ve her durum kendi içinde ele alınarak devletin müdahale etmesine muhtaçtır" görüşünü sıklıkla savunmuşlardır. Bastiat, tüm bunlara karşı çıkarak hem teorinin gerekliliğini hem de iktisadî ilkelerin varlığını savunur. Hatta, daha da ileri giderek, korumacıların da kelimenin pejoratif anlamıyla teorisyen olduklarını, üstelik, bazı zorlama/yapay kısıtlamalara dayandıkları için pratik hayatla tamamen çeliştiklerini ileri sürer.

Bastiat'ya göre, iktisadın temel ilkesi, özel mülkiyetin ve sözleşme özgürlüğünün korunduğu bir ortamda mübadele serbestisinin her zaman insanların ve toplumların yararına olacağı ve onların yaşam şartlarını iyileştireceğidir. "Serbest mübadele ilkesi" sadece iktisadın değil, toplumu kuran temellerin de en önemlisidir (Bastiat, 1997: 56). Bastiat bu ilkenin ve onun etrafında geliştirdiği teorinin gerçeğin açıklanmaya çalışılmasından başka bir şey

olmadığını söyler. “İnsanların kendini koruma ve ilerlemeyi arzulama güdüleriyle motive edildiklerini keşfettik...” (Bastiat: 1996o: 83). Ona göre her insanın serbest bırakıldığında gönüllü olarak yaptığı şey daha avantajlı bulduğu bir şeyi veya değerini üretmek, mübadele etmektir. Yani aslında her insan mükemmel bir iktisatçıdır. “Herkes bu bilimden (iktisattan) bilgiyi deneyim yoluyla edinir; veya denilebilir ki, bilimin (iktisadın) kendisi bu deneyimin incelenmesi ve metodolojik olarak yorumlanmasıdır” (Bastiat: 1996o: 84). İktisadın konusunu insan olarak belirleyen Bastiat’ın Mises’in praxlogy’sine benzer bir görüşü savunduğu açıktır.³⁷ Human Action’da Mises’in anlattıklarında ve Bastiat’ın Economic Harmonies’de iktisadın konusunu insan olarak saptadığında, ortaya konan ilke aynıdır. Bastiat benimsediği ilkelerin, tüm insanların özgür eylemlerine ve insanlığın evrensel deneyimine dayandığını, ancak, korumacılık taraftarlarının iddia ettikleri ilkelerin ise ayrıcalıklı grupların adil olmayan kazançlarına dayandığını belirtir. Bastiat’ya göre serbest ticaret savunucularının öne sürdükleri temel iddia şudur: “Kendimiz yaptığımızda daha pahalıya ürettiğimiz bir şeyi başkasından almak daha iyidir.” Buna karşılık korumacılık taraftarlarının iddiaları şudur: “Bir şeyi başkasından almak daha ucuz olsa bile, onu kendimizin üretmesi daha iyidir” (Bastiat: 1996o: 83). Bastiat, bu iki önermeyi sıraladıktan sonra, “Siz pratik olan değilsiniz. Dünyada sizin ilkenize göre hareket eden tek bir insan dahi gösteremezsiniz” (1996o: 83) diyerek korumacılık taraftarlarına meydan okur:

“Gidin bakın tarlalara, pazarlara, kendi evinize... Çiftçi kendi elbisesini yapmak için çaba harcıyor mu; ev kadını daha ucuza gelecekse ekmeğini dışardan almıyor mu? Tüm ekonomi iş bölümü ve uzmanlaşmaya dayanmıyor mu? Eğer zaman ve emek tasarruf edecekse herkes doğrudan üretimi durdurarak dolaylı yoldan ihtiyaçlarını karşılamıyor mu?” (Bastiat, 1996o: 83)

³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz., (Bramollé, 2001: 361-372).

Dolayısıyla, ona göre, korumacılık taraftarlarının tezleri insan davranışının doğasıyla ve insanî gelişimin ilkeleriyle çelişir. Ve sırf bu çelişki yüzünden, onlar, insanların temel haklarını koruyarak, özgür bir ortam yaratmayı tercih etmek yerine, tercihin ve mübadele özgürlüğünün kısıtlandığı, zora dayalı, yapay bir sistem kurmaya mecburdurlar.

Bastiat, serbest mübadele sistemin iyi çalışmasının örneği olarak, Paris şehrinde yaşayan bir milyon sakinin her gün tüm ihtiyaçlarının ne eksik ne fazla karşılanmasını verir. Smithyen bir bakışla Bastiat, hiçbir regülasyona ihtiyaç duymaksızın Paris'teki piyasanın tüm ihtiyaçlara cevap verebilmesini “kişisel çıkar”a bağlar. İnsanların her gün ertesi günden şüphe duymadan ve endişeye kapılmadan, dehşete düşmeden rahat rahat uyuyabilmelerinin sebebi kişisel çıkarın güdülediği piyasa düzenidir. Bastiat'ya göre kişisel çıkar, Allah'ın her insanın kalbine koyduğu, insanlığın sonsuz ilerlemesini sağlayan ve eğer serbest bırakılırsa her engeli aşan içsel/insana mündemiç olan bir ışıktır (Bastiat, 1996ö: 98). Bastiat'nın bu iddialarına hemen verilecek cevap şu olabilir: “Toplumsal bir kısmı Bastiat'nın anlattığı koşullarda yaşıyor olabilir ama azımsanamayacak büyüklükteki bir insan grubu da yarınından ve geleceğinden ümitsiz, sefil bir hayat yaşamaktadır.” Böyle bir cevabın düştüğü iki yanılgı vardır. İlki, sefalet ve ümitsizliği serbest piyasa bağlamanın yanlışlığı; ikincisi, serbest piyasa sisteminin alternatifinin yaratacağı sonuçları baştan iyi kabul etme hatası. O dönemde, Bastiat'nın serbest piyasa üzerine yazmasının nedeni zaten serbest piyasanın olmayışı ve dolayısıyla Bastiat'nın etrafında gördüğü sefalet ve sosyal bozukluklarının kaynağını devlet müdahalesine bağlamasıdır. Serbest piyasanın alternatifi ise merkezi planlamadır. Günümüzde elde bulunan bilgiler ve Bastiat'nın ölümünden sonra yaşanacak olan tarihî deneyimler merkezî planlamanın serbest piyasa karşısındaki başarısızlığını açıkça ortaya serer. Günümüzdeki gibi merkezî planlamanın milyonlarca insanı büyük çaplı sefalet ve ölüme sürüklediği gerçeğinin bilgisine sahip olmamasına karşın,

Bastiat, yaşadığı dönemde merkezî planlamanın sefaleti ve acıyı inanılmaz derecede artıracağını öngörebilmiştir. Bastiat (1996ö: 98) bu öngörüsünü şu sözlerle ifade eder:

“Eğer kabinedeki bakanlardan bazıları bu güç yerine, kendilerinin icat ettiği bir buluşu yerleştirmeye çalışırlarsa, onların ne kadar üstün yaradılışlı olduklarını varsayarsak sayalım, eğer onlar kendi üstün direktifleriyle bu muazzam mekanizmaya hâkim olmaya, kimin nerede, nasıl ve hangi koşullarda bütün üretilen, transfer edilen, mübadele edilen ve tüketilen şeyleri belirlemeyi kontrolleri altına almayı önerirlerse durumunuz ne hâle gelirdi? Duvarlarımızın arkasında, sizin sıcak kalpli yardımseverliğinizin önleyebileceğinden daha fazla acı, sefalet, umutsuzluk ve belki açlık vardır, muhtemelen bu doğrudur, ama şunun kesinlikle olacağını söylemeye cüret edebilirim ki, devletin bu yapay müdahalesi bu acıyı çok büyük bir derecede çoğaltacak ve şu an sadece küçük bir grup vatandaşımızı etkileyen hastalıklar hepimizin arasına yayılacaktır.”

Bastiat'nın bu yorumu Mises'in sosyalizm eleştirisiyle çakışır. *Sosyalizm: Bir Ekonomik ve Sosyolojik Analiz* adlı eserinde merkezî planlama piyasada oluşan fiyat mekanizmasından mahrum olduğu için sosyalizmin iktisadî hesaplama yapamayacağı ve bu yüzden çökmeye mahkûm olduğu görüşü Bastiat'nın yukarda alıntılanan paragrafının temel mesajıyla aynıdır (Mises, 2007: 405). Merkezî planlama sefalet ve acıya yapılan açık bir çağrıdır. Ayrıca, piyasadaki bilgi akışının ve muazzam bilgi birikiminin merkezî bir otoritenin ya da bir insanın hesaplama kapasitesinin çok üzerinde olduğunu söyleyen Hayek'te (2003: 3-12) de Bastiat'nın izlerini bulabiliriz.

Bastiat'nın fikirleri buraya kadar takip edildikten sonra bir bölgeye has serbest piyasa ilişkilerinin uluslararası ticarete de uygun olup olmadığı sorulabilir. Bastiat'nın bu soruya vereceği cevap “evet” olacaktır. Ona göre, iki kişi arasındaki mübadele ilişkilerini düzenleyen kurallar bir ülkenin piyasasını ve

dolayısıyla uluslararası ticareti de düzenler. Bastiat (1996ö: 98), bu düşüncesini en sarîh bir şekilde şu sözlerle açıklar:

“Eğer yerel ticarî ilişkilerimizde bu ilkeye inanıyorsak neden aynı ilkeye daha az sayıda olan, daha az hassas olan ve daha az karmaşık olan uluslararası ticarî ilişkilerimizde inanmayalım? Eğer yerel hükümetin Paris’in sanayisini regüle etmesine, fırsatlarımızı, kazançlarımızı, zararlarımızı dengelemesine, nakit paramızın akışıyla ya da üretim koşullarının yerel ticarete eşitlenmesiyle ilgilenmesine gerek yoksa, neden gümrük müdürlüklerinin mali görevlerini ayırmaya ve dış ticaretimiz üzerine onlara korumacı bir fonksiyon yüklemeye ihtiyacımız olsun?”

Bastiat’ya göre, eğer bir önermenin doğru olup olmadığı sınanmak istenirse, o önermeyi olabilecek en uç sınıra kadar zorlayarak hâlâ geçerli olup olmadığını test etmek gereklidir. Korumacılık taraftarlarının ilkeleri durumlara göre yorumlamak/uygulamak yerine her duruma yeni bir politika önerilebileceğini iddia etmeleri Bastiat’ya göre yanlıştır. Klasikleşen “Negative Railroads” adlı eserinde, Bastiat (1996p: 94-95), korumacılık taraftarlarının yanlış akıl yürütme tekniklerini kendi yöntemiyle açığa vurur. M. Simiot adlı bir milletvekili ve gazeteci, Paris-İspanya treni için ilginç bir teklifte bulunur. Ona göre, eğer sözkonusu tren yolculuk esnasında Bordeaux’da mola vermeye zorlanırsa, bu, oradaki hamallara, tüccarlara, otel sahiplerine kâr ettirerek bölge ticareti için ek kaynak yaratacaktır. Bastiat’ya göre, eğer teklif edilen genel-geçer bir ilkeyse o zaman bu ilkeyi trenin geçtiği her şehirde uygulamak gerekir. Öyle ya, eğer Bordeaux’nun bu ilkeden kârı kamusal iyilikle uyuşuyorsa neden aynı ilkeden Poitiers, Tours, Orléans ve diğer ara noktadaki şehirler yararlanmasın?

Bastiat’nın takındığı tavır, genel ve herkese uygulanabilecek iktisadî ilkeleri bulmaya çalışmaktır. Eğer önerilen ilke genele ve tüm durumlara uygulanamıyorsa o zaman orada diğerleri pahasına bir ayrıcalık, yani sömürü

vardır. Trenlerin, Bordeaux'da keyfi bir şekilde molaya zorlamak yolcuları üreticilerin lehine sömürmek demektir. Bu bakımdan tren yolu molalarıyla ithalat kısıtlamalarını savunanlar aynı mantıksal hataya düşerler. Soyut ve herkese uygulanabilecek ilkeler yerine duruma göre değişen ve bir grup insanın çıkarını diğerlerinininki pahasına haksızca koruyan politikaları savunurlar. İthalat kısıtlamalarında da ana hedef yerli üreticiyi korumaktır. Bu politikadan yüksek fiyatlar ve kıtlık nedeniyle en çok fakirlerin zarar göreceği göz ardı edilir. Oysa kişisel çıkar ve serbest mübadele ilkesi iki insan arasındaki ilişkiden global ticarete kadar geçerlidir ve sıfır toplamı bir oyun değil herkesin kazançlı çıktığı bir sistemi önerir.

7. Ulusal Hâkimiyet, Serbest Ticaret ve Savaş

Bastiat'ın yazılarından anlaşıldığı üzere, günümüzde olduğu gibi bundan yaklaşık yüz elli yıl önce de serbest ticaret taraftarları yabancı devletlerin sözcüsü ya da kapitalistlerin uşağı, hatta vatan haini olarak suçlanabiliyordu. Korumacılıktan beslenen bu milliyetçi retoriğe Bastiat'ın verdiği cevaplar güncelliğini yüz elli yıl öncesindeki gibi korumaktadır. Milletler arasındaki ilişkilerin çatışmaya dayandığı, yani iki ülkenin ticari bir ilişkiden birlikte kazançla çıkamayacağı ve her milletin kolektif bir bütün olarak diğer milletlere komplo planları içinde olduğu düşüncesi bu retoriğin temel kabulleridir. Merkantilizmle felsefi bağları kolayca fark edilen bu retoriğin temel yanılgıları da yine bir çeşit merkantilizm eleştirisidir. Ancak, durum milliyetçiliğin devreye girmesiyle daha da siyasileşir. Artık, kendi milletini dünyadan tamamen izole etmeye çalışan, farklı fikirdeki insanlara "içimizdeki hainler" gözüyle baktıran ve kadir-i mutlak bir güce talip bir devlet tasavvuru vardır. Böyle bir anlayışla parçalara bölünmüş dünyada, güç savaşlarının ve kitlelerin hayatlarının yüce değerler etrafında gözden çıkarılmasının önü açıktır.

İşte, Bastiat (1997: 481), böyle bir devlet ve dünya tasavvurunu sorgulamaktadır. O, genel anlamda savaşı yağmanın en ilkel hâli olarak görür. Hayatının devam ettirilmesi ve hayat şartlarının daha da iyileştirmesinin iki yolu olan üretim ve yağma, ona göre, aynı insanî özellikten kaynaklanır: Kişisel çıkar (Bastiat, 1997: 486). Üreterek hayatı devam ettirmek özgür bir toplum için elzemdır ve yağmacılık sistemi yıkılmaya mahkûmdur. Rand'ın da dediği gibi “Üretmek için hür olan insanlar, yağmalamak için hiç bir saike (teşvike) sahip değildir” (Rand, 1999: 439). Daha önce de değinildiği gibi Bastiat'da kişisel çıkarın yanlış yönlendirilmesi hukukun esas fonksiyonundan sapıtırılması sonucu doğar. Bu ilkeyi savaş hallerine de uygulayan Bastiat, savaşı -meşru müdafaa dışındakileri- milletlerin diğer milletleri yağmalama istekleri olarak görür. Ve bu açıdan, savaşın sona erdirilmesini üretim dürtüsünün yağmalama dürtüsüne üstün gelmesine bağlar (Bastiat, 1997: 486). Bu genel çerçeveyi çizen Bastiat, daha sonra sorunun iktisadî alandaki uzantılarını inceleyerek, teorisini geliştirir.

Bastiat'nın savaş, ticaret, ulusal hâkimiyet kavramları arasında kurduğu bağlantıyı açıklamaya şu soruyla başlayabiliriz: “Bir ülkenin diğer ülkeye olan endüstriyel üstünlüğü, o ülkenin diğer ülke üzerindeki siyasî hâkimiyetine dönüşür mü?” Metaforların yardımıyla olgular arasındaki benzerliklerin nasıl çarpıtıldığından bahsedilmişti. Burada da ticaretle savaş veya siyasî istismar arasında yanlış bir analogi yapılmaktadır. Bastiat (1996r: 266), bunu “bu iki eylemin (savaş ve ticaret) doğaları birbirine aykırıysa nasıl olur da sonuçları özdeş olabilir?” sorusuyla dile getirir. Bahsedildiği üzere Bastiat'ya göre savaş, hak gaspının ve emek sömürsünün en ilkel yoludur. Serbest ticaret ise insan emeğinden tasarruf sağlayarak, zenginliği artıran temel faaliyettir. “Endüstriyel hâkimiyet” tezini savunanlar için varılacak temel sonuç korumacılık, yani “enerjinin israf edilmesi”yken; serbest ticaret “enerji tasarrufudur”. Bu yüzden de “Savaşta, güçlü güçsüzü yener; iş hayatında güçlü zayıfın gücünü kuvvetlendirir” (1996r:269). Yani, Bastiat, “yok edilen emek” ile “tasarruf edilen” emek

arasındaki ayırma dikkat çekerek, yanlış yönlendirilmeye karşı uyarır. Sonuçta, onun için görece endüstriyel üstünlüğe sahip bir milletin diğer bir millet üzerinde baskı kurması imkânsızdır. Çünkü, daha ucuza mal satarak ancak o ülkenin gücüne güç katabilirsiniz; o ülkenin halkını baskı altına alarak zarar verilmek isteniyorsa, ticaret değil ticarî izolasyon uygulanmalıdır. Günümüzde totaliter devletlere uygulanan yaptırım şekli de buna dayanır.³⁸ Serbest ticaretin aksi barışçıl, evrensel ve kalıcı uluslararası işbirliğine karşı ifadelerdir.

Tabii, Bastait'nın bu tezine tam karşıt ve tarihte uygulanma şansı bulmuş bir görüş olarak Lenin'in fikirlerini ele alabiliriz. Emperyalizmi kapitalizmin en yüksek aşaması olarak gören Lenin, emekçilerin sömürsü üzerine kurulmuş olan kapitalizmin serbest rekabetinin, uluslararası mutlak egemenliğe sahip tekeller yaratacağını ileri sürmüştür (Lenin, 2005: 118). Ayrıca kapitalist ekonominin kronik bir şekilde üretim fazlası vereceği bunun da yeni piyasa arayışını ve yeni çatışmaları körükleyeceği iddiası hem Lenin hem tarafından hem de diğer bazı Marksistler tarafından sıklıkla ileri sürülmüştür. Kapitalizmin tekeller yaratarak gücü birkaç büyük sermayedarın elinde toplayacağı argümanını tarih yalanlamaktadır. Liberal teorinin piyasanın gücü milyonlarca insana dağıtarak gücü sınırlandırdığı argümanı gerçeklere daha yakın gözükmektedir. Bir devlet adamı olarak totaliter bir yönetim kuran Lenin piyasayla temel hak ve özgürlüklerle sınırlandırılmamış siyaset arenasının özelliklerini birbirine karıştırıyor gözükmektedir. Liberal anlamda sınırlandırılmamış bir devlet, sıradan vatandaşın görüşleri ve hayat tarzları yok sayılarak ideal bir düzen kurmak adına kolayca totaliterizme kayabilir (Berlin, 1999: 479-492). Siyasî gücün tekelleştirilmesi insanların köleleştirilmesi demektir. Teoride imkânsız olmasa bile pratikte –teknik bir takım tekelleri ayırt

³⁸ Ancak işe yaramayan bir durumdur. Çünkü diktatörün gücünden bir şey eksilmezken sistematik yoksulluk perçinlenerek diktatörün demagoji yapmasına yardım edilmiş olunur. ABD'nin Irak'a uyguladığı ambargo politikası bu anlatılanlara örnek olarak verilebilir. Şüphesiz, Saddam Hüseyin Amerikan ambargosundan hiç bir kişisel yara almamışken Iraklı sıradan vatandaşlar çok zor bir duruma düşmüşlerdir. Bu ambargo Saddam'a politik bir malzeme olmaktan öteye bir işe yaramamıştır.

edersek– piyasa ekonomilerinde tekellerin oluştuğu görülmemektedir. Bunun sebebi bir örnekle açıklanabilir. Örneğin, Mercedes otomobil markasının rakiplerini tamamen geride bırakarak bu sektörde tekel olduğunu düşünelim. Mercedes’in bir piyasa ekonomisinde bunu başarmasının tek yolu vardır: Müşterilerinin isteklerini diğerlerinden çok daha iyi bir şekilde karşılamak; daha ucuza, daha kaliteli ve her zevk ve bütçeye uygun araba üretmek. Böyle inanılmaz bir başarıyı Mercedes’in yakaladığı varsayılsa bile, Mercedes’in büyük bir dezavantajı vardır: Tekel h lini koruyabilmek için müşterilerinin memnuniyetini sürekli olarak sağlamak. Yoksa aniden hiç beklemediği bir rakip tarafından tekel pozisyonundan indirilebilir. Tıpkı dünya devi IBM’in, bir garajda üniversiteden terk bir genç tarafından kurulmuş Microsoft tarafından sektördeki liderliğinden indirildiği gibi. Çünkü bir firma ne kadar iyi ürünler üretmiş olursa olsun, müşteriler için yeni ama nispi olarak daha iyi bir mal her zaman tercihe şayandır. Ve müşteriler, alış-verişte kişisel bağ, dostluk gibi düşüncelerle hareket etmezler (Mises, 2000: 21). Kısaca piyasada müşteriler “kraldırlar” ve sınırlandırılmamış devletlerin zorba güçleri altında bastırılmış insanlara benzemezler. İkinci eleştiriye de Say’ın piyasalar kanunuyla cevaplamak mümkün. Hayek’in deyimiyle bir sinir sistemi gibi işleyen fiyat mekanizmasının tam anlamıyla çalıştığı bir ekonomide mal fazlalıkları geçici durumların ötesine geçemez (Skosen, 2003: 60). Lambsdorff (2003: 117), bu teze ayrıca empirik bir cevap verir. Koloniciliğin en gelişkin döneminde Avrupalı yükselen sermaye ve büyüyen dış satımlar kolonilere değil de tekelleşmiş ve doymuş varsayılan eski pazarlara Avrupa, Amerika ve Avustralya’ya yapılıyordu.

Bu karşıt görüşlerin tartışılmasından sonra, Bastiat’nın merkantilist retorikten ticaret üzerine çıkarttığı iki önermeyle konuya devam edilebilir. Bunlardan ilki şöyledir: Hükümet, tüketicileri yerli endüstrilerin iyiliğine olacak şekilde zorlamalıdır. İkincisi; hükümet, egemenliğinde olan yabancı tüketicileri yerli sanayiye güçlendirecek şekilde zorlamalıdır. Bu iki önerme kolonyal sistemin

mantığını ve gerekçesini içinde barındırmaktadır (Bastiat, 1996s: 87). Dolayısıyla, Bastiat'ya göre korumacılıkla kolonyalizm aynı temele dayanır. Bu anlayışa göre, genel refah, tekele ya da yerli halkın sömürüsüne yahut da işgale ya da yabancı sömürüye dayanır.

Bastiat (1996s, 88) bu sonuca vardığında, korumacılığın genel refah teorileriyle ilgili iki önemli uyumsuzluk alanı ortaya çıkıyor: İlki adalet; ikincisi ise uluslararası barış. Bastiat, adalet kavramını mikro ölçekte ele alır ve temelde özel mülkiyet hakkının gasp edilmesiyle zora düşen insanların durumunu öne çıkartır. Bastiat, adalet kavramını dramatize etmek için örnek olarak, kendine, soğukta giyecek doğru dürüst bir şeyi olmayan ve masasında yiyeceği kıt olan bir aileyi alıyor. Yaşadıkları yerdeki dağın hemen arkasındaki yerde ihtiyaçları çok daha ucuz bir şekilde karşılanabilecekken, orası Fransa olmadığı için yoksulluğa mahkum olan bir aileyi ele alan Bastiat, ailenin bu duruma düşürülmesinin adil olup olmadığını sorar. Burada Bastiat'ya yöneltilebilecek bir soru, serbest ticaret sonrası kapatılacak iş yerlerinden çıkartılacak işçilerin durumları olabilir. "To Artisans and Workmen" adlı yazısında Bastiat (1996s: 173-181), bu sorunu geçici bir dönem olarak görür ve daha geniş iş olanakları ve daha iyi bir hayat için katlanılması gereken küçük bir maliyet olarak düşünür. Ancak, yaşanabilecek, kötü durumlar için devletin bu kişilere sosyal yardımda bulunmasını kabul eder. Korumacı sistemin kaybettirdiklerinin yanında bu geçici durum için ödenecek sosyal yardımların pek önemli olmayacağı kanaatindedir. Sonuçta, Bastiat'a göre, korumacıların öngördüğü genel refah ilkesi adaletle gelişmektedir.

İthalat yapmanın yararlı, ihracat yapmanın zararlı olması, uluslararası ticaretin sıfır toplamı bir oyun olmasına bağlıdır. Öyleyse denilebilir ki, insanların kendilerini daha iyiye yönlendirmeleri doğal bir güdüyse, düşmanlık/çatışma ve savaş insanların doğasında vardır. Yani, bu önermeye göre milletler arasındaki

ilişkiler, her zaman güçlünün güçsüzü ezdiği bir savaşa benzeyecektir. Sonuç olarak, korumacılık sisteminin genel refah anlayışı, uluslararası barışla gelişmektedir.

Teorisini sosyal dünyada ahengin varlığı üzerine kurmuş biri için savaşlarla ve birbirine düşman milletlerle dolu bir dünya tasavvuru elbette kabul edilebilecek bir şey değildir. Kendini savunma dışında şiddet kullanımını yasaklayan ve bu durum dışında şiddetin gereksizliğine inanan liberteryen ilkeye³⁹ sıkı sıkıya bağlı olan Bastiat için, sorunun asıl kaynağı sosyal düzeni müdahaleleriyle alt üst eden devlettir. Devlet müdahalesinin sosyal düzene en çok zarar veren şekliyse korumacılık sistemidir.

Ticarî hayatta insanlar birbirlerine bağlıdır. Bu temel bir ilkedir. Bir insanın sırf farklı bir millete mensup diye düşman olduğunu varsaymak tamamen paranoyak bir tavidir. Bir insanın diğer bir insana, bir şehrin başka bir şehre, bir ülkenin binlerce mil ötedeki başka bir ülkeye bazı yönlerden bağımlı olması kaçınılmazdır. Aksi hâlde, bu paranoyak ilkeyi farklı farklı bölgeler arasında, hatta şehirler arasına ve nihayetinde de insanlar arasında uygulamak gereklidir. Bunun anlamı ticaretin yok edilerek herkesin kendi başına yeterli olabildiği bir dünyayı arzulamaktır. Bu çatışmacı, atomistik insan algılayışı, medeniyetin ve insanlığın artık ortak olmuş kazanımlarını inkâr etmek demektir. Uluslararası ticarete getirilen eleştirilerin büyük kısmı bu çerçevede değerlendirilebilir. Bugün hiçbir medenî ülke kendi kendine yeterli değildir. Günümüzde iş bölümü ve uzmanlaşma milli devletlerin sınırlarını aşmıştır, bu süreci geriye çevirmek milyonlarca insanın hayatını ve refahını tehlikeye atacaktır.

³⁹ Daha geniş bilgi için bkz., (Rothbard, 2006: 5-16; Erdoğan, 2003: 7-13).

Bastiat, doğal uluslararası ilişkileri kesmenin bir ülkeyi bağımsızlığa kavuşturamayacağına değil, onun tamamen dünyadan tecrit edilmesine/izole edilmesine neden olacağını belirtir. Ve ekler, savaş beklentisiyle kendini dünyadan tecrit etmek savaşın başlangıcının ta kendisidir. “Bu (izolasyon) savaşı, daha ucuz, daha az külfetli ve sonuçta daha az itici kılar” (Bastiat, 1996t: 99). Çünkü izole edilmiş millet doğal olarak aynı zamanda fakir de kalacaktır. Ticarî izolasyon beraberinde otoriter bir yönetimi getirecek ve insanları saran cehalet perdesi sefaletin asıl sebeplerini gizleyerek, insanların dikkatini çevrelerini sardıkları varsayılan düşmanlara çevirecektir. Böyle bir ortamda insanları, dış güçler tarafından haksızlığa uğratıldıklarına inandırmak ve savaşın temellerini hazırlamak elbette daha kolaydır. Böyle karmaşık bir konuya veciz ifadelerle açıklık getiren Bastiat (199t: 99), savaşın nasıl yok edilebileceğini şu sözlerle anlatır:

“Eğer milletler sürekli olarak dünya pazarlarında yer alırsa; eğer uluslararası ilişkiler bolluk ve kıtlığın bir arada oluşuyla acı çeken insanlar nedeniyle bozulmazsa; işte o zaman oları iflas ettirecek güçlü donanmalara ya da dibe vurduracak büyük ordulara daha fazla ihtiyaç olmayacak, politikacılar kişisel kaprislerle savaş çıkırtkanlığı yapmayacak; ve savaş, maddî imkân, kaynak, motivasyon, bahane ve popüler destek bulamadığından yok olacaktır.”

Sonuçta Bastiat, ulusal bağımsızlıkla uluslararası barışın gerçekleştirilmesini kişisel çıkara dayalı serbest mübadele ilkesinde bulur. Ancak belirtmek gerekir ki, Bastiat, ulusal bağımsızlığı günümüzdeki bazı militarist çevrelerin anladığı gibi her türlü uluslararası siyasî üst kurulların ya da evrensel insan hakları ilkelerinin müdahalesinden muaf tutulmak olarak değil de, bir milletin başka bir millet tarafından siyasî istismara maruz kalmaması ve iktisadî olarak sömürülmemesi anlamında kullanmaktadır. Uluslararası barış konusundaysa milletleri bireylere benzeten Bastiat, milletlerin uluslararası piyasada kendi çıkarlarını ararken karşılarındakine en iyi hizmeti vererek

durumlarını en iyi seviyeye çıkarmaya çalışmaları gerektiğini vurgular. Bunun dışındaki anlayışlar izolasyonu, yağmayı ve savaşı körüklemekten başka bir şey yapmayacaktır.

Bastiat'ın söylediği varsayılan bir söz vardır: "Malların geçmediği sınırlardan askerler geçer". Bu söz Bastiat'ın serbest ticaretle barışçıl hayat arasında sıkı bir bağ kurduğunu gösterse de onun serbest ticareti barışın temel ve tek kaynağı olarak gördüğünü söylemez. Serbest ticaret özgür bir toplum için önemlidir ve mutlak barışçıl bir dünyada ancak Bastiat'ın anladığı şekilde özgürlüğün hüküm sürmesine bağlıdır. (Richard Ebeling, 2006) Özgürlük eğer iki kişi arasında barışçıl bir ortam yaratıyorsa bunun geniş ölçekte milletler arasındaki ilişkilerde de geçerli olması gerekir. Robinson Curose ile Cuma arasındaki basit iş bölümüne dayalı mübadele ile uluslararası uzmanlaşma ve ticarete dayalı bağımlılık ve dayanışma aynı ilkeye dayanır: Gönüllülüğe dayalı serbest mübadele. Mises'in (2004: 84) "Free Trade as a Peace Policy" başlıklı makalesinde yazdıkları burada anılmaya değerdir:

"Liberalizmin iç politikasıyla dış politikası aynı amacı taşır: Barış. Milletlerin kendi aralarında oldukları gibi kendi içlerinde de barışçıl iş birliğini hedefler. Liberal düşüncenin başlangıç noktası insanî ilişkilerin değer ve önemini kabul etmektir ve liberalizmin tüm siyasa ve programı insan ırkının üyeleri arasındaki karşılıklı işbirliği durumunun varlığını korumak ve daha ileriye götürmek amacına hizmet için tasarlanmıştır. Liberalizmin tasavvur ettiği varılacak son ideal, ihtilafsız ve barışçıl gerçekleşen, insanlığın mükemmel işbirliğidir. Liberalizm, her zaman, insanlığı sadece bazı kısımlarıyla değil onu bir bütün olarak ele alır. Liberalizm sınırlı gruplarla yetinmez; bir köyün, bölgenin milletin veya kıtanın sınırında durmaz. Onun felsefesi kozmopolitan ve ekümeniktir: Tüm insanları ve bütün dünyayı kapsar. Bu anlamda liberalizm hümanizmdir; ve bir liberal bir dünya vatandaşıdır, bir kozmopolittir."

Bastiat daha bir gençken kitlesel savaşların başlangıcı sayılan Napoleon savaşlarını görmüş ve toplumsal çatışmayı körükleyen iki önemli Fransız devrimine bir şekilde müdahil olmuştur. Savaşın, toplumsal çatışmanın ve milliyetçi nefretin nasıl bir şey olduğu hakkında kendi tecrübeleriyle fikir edinmiştir. Bastiat, böyle çalkantılı dönemler yaşayarak, çözümü Hobbesçu Leviathan'da değil –hatta, çatışmanın kaynağını Leviathan'da gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır- bireysel özgürlükte bulmuştur. Siyasî baskı yerine özgürlükten yana olmak felsefî olarak önemli bir tercihtir. Ama Bastiat, sadece basit bir tercihte bulunmakla yetinmeyip, barışçıl bir toplum hakkındaki düşüncelerini sistematik hâle getirmeyi denemiştir. Klasik liberal gelenekte savaşın gayri-medenileştirici olduğu düşüncesini devam ettirmesi (Yayla, 2003: 15-20) ve serbest ticaret ile özgür bir toplum arasında kurduğu bağ günümüzün liberteryen ilkelerine önemli bir katkı olduğu için, burada bu fikirlere genişçe yer verilmiştir.

8. İki Farklı Serbest Ticaret Savunusu: Faydacılık ve Ahlâkîlik

Carl Menger, “İnsanlar Neden Ticaret Yapar?” adlı makalesinde, tüm ekonomik fenomenlerin sebebinin ihtiyaçları karşılama çabası olduğunu ve bu çabanın adına da mübadele dendiğini yazmıştır. Bu klasik çalışmada, ticaret yapmanın temel koşullarını belirten Menger (2004: 258), tüm mübadele taraflarının, bu işlemle mübadele öncesine göre durumlarını daha yüksek bir seviyeye çıkartırlarsa ancak ticaretin gerçekleşebileceğini açıklamıştır. Bastiat'ın geliştirdiği serbest ticaret savunusuna bakıldığında onun, Menger ile aynı yönde düşündüğü açıktır.

Bastiat'ın eserlerinin büyük çoğunluğunda, onun hep tüketicinin gözüyle olaylara ve teorilere bakması, ticareti sağladığı fayda açısından sıkça ele

almasını gerektirmiştir. Bastiat'ın böyle bir tutum belirlemesinin iki nedeni olabilir. İlkin, ona göre, insanlar bazı konularda çevrelerini saran cehalet atmosferinin farkında değildir ve onları bu cehaletten kurtarmak ancak onların gözüyle, onların tarafından olaylara bakarak, serbest ticaretin (genelde piyasanın) nasıl onların yararına olduğunu ispat etmekten geçer. İkincisi, Bastiat, iktisadî olayları sadece üreticinin açısından ele almayı, yanlış ve eksik sonuçlara varılacağı için reddeder. İktisadî olguları bütünüyle ele almak için tüketici açısından olayları değerlendirmek şarttır. Sonuçta üretimin amacı tüketimdir ve iktisadî konulara tüketim ve tüketici açısından bakmak en doğru yoldur.

Bir iktisatçı olarak Bastiat'ın alternatif maliyetlerle düşünmesi ya da fayda-maliyet analizleri yapması doğaldır. Ancak, serbest ticaretin bu faydacı savunusunun altında, Bastiat'ın faydacılıktan daha üstün tuttuğu ahlâkî bir savunu vardır. Bastiat'da özgür bir toplum ancak özel mülkiyet ve gönüllü ilişkiler ağı üzerine kurulabilir. Ona göre, özel mülkiyete ve gönüllü ilişkilere yapılan en büyük ve en “sinsi” saldırılarsa korumacılık sistemi taraftarlığıyla yapılanlardır.

Bastiat'ın serbest ticaret üzerine yazdığı eserlerdeki özel mülkiyet ve doğal düzen savunusun yanında bu görüşü destekleyecek iki önemli kaynak daha var. İlki, 1846 yılında Bastiat ve arkadaşları Paris'te Serbest Ticaret Derneği'ni kurduklarında yayınladıkları beyannamedeki, Bastiat'ya ait olan şu sözlerdir (Russell, 1969: 86):

“Ticaret özgürlüğü, doğal bir haktır; tıpkı özel mülkiyet edinmek gibi. Bir malı üreten ya da elde eden herkes, onu anında kendi için kullanma opsiyonuna sahip olduğu gibi onu, dünya üzerinde bulunan herhangi birinin teklif ettiği bir mal yahut hizmetle takas etme opsiyonuna da sahiptir.”

Bu sözlerde Bastiat, faydacı bir argümana hiç girmeyerek, ticareti özel mülkiyeti kullanmanın bir uzantısı olarak gördüğünü açıklamaktadır. Bu konudaki diğer kaynakla, Bastiat'ın (2006) "Protectionism and Communism" adlı makalesidir. 1848 Devrimi'nden sonra yükselen komünist "tehlike"ye karşı, dönemin başbakanı Thiers'e itâfen yazılan makale, korumacılığın varacağı nihai sonu komünizm olarak gösterir. Bastiat'ya göre, korumacılık sistemi komünizmin başlangıcıdır; üstelik onun en "tehlikeli" türüdür. Bastiat'ın bu makaledeki temel tezi, korumacılık sisteminin hızla üretim sektörlerinin her alanına yayılıp, özel mülkiyeti ve gönüllü ilişkileri fark ettirmeden zayıflatarak, merkezî otoritenin insanî ilişkileri kontrol ettiği yapay, otoriter bir sisteme dönüşeceği'dir. Milton Friedman (1986: 98), "Birçok deneyime dayanarak denilebilir ki, bir piyasa ekonomisini otoriter bir ekonomik topluma dönüştürmenin en etkili yolu, döviz üzerine doğrudan kontroller koymakla başlar" diyerek Bastiat ile aynı yöne işaret eder. Bu görüşe göre, korumacılık, özel mülkiyete ve kişisel inisiyative karşı hızla genişleyen bir sistemdir. Yani korumacılık politikaları münferit birbirinden bağımsız olaylar olarak ele alınamaz. Bir sektörde uygulanan kısıtlamalar diğer sektörlerle hızla sıçrayacaktır. Bunun iki sebebi vardır. İlki, Bastiat'ın yağmanın genel esaslarından saydığı ilkeye dayanır. Siyasî yollarla elde edilen ayrıcalıklar başka kişilerinde yasama sürecine katılmalarıyla kolaylıkla sosyo-ekonomik hayata yayılma eğilimi gösterir. İkinci sebep, Bastiat'ın (1996u: 189-197), "Robery by Subsidy" başlıklı makalesinde açıklanır. Korumacılığın başka bir türü olan sübvansiyonların yaratacakları eşitsizlikleri gidermek amacıyla sürekli olarak başka alanlara sübvansiyon verilmek zorunda kalınacaktır. Örneğin, gemi imalatçısı demir tüccarına verilen sübvansiyon ve koruma nedeniyle rekabet gücünü yitirdiği için bunun karşılığında kendisine sübvansiyon isteyecektir. Gemi imalatçısına verilen sübvansiyon başka bir sektörü etkileyecek ve dengenin sağlanması için yeni sübvansiyonlar, yeni yasaklar lâzım gelecektir. Sonuçta, korumacılık sistemi fiyat kontrolleri ve vergilerle kurulmuş olacaktır. Korumacılık sisteminden

korkmak için Bastiat, yeterli nedene sahip olduğuna inanır. Dolayısıyla ona göre, korumacılık sisteminin varacağı yer, özel mülkiyetin kaldırılarak merkezî idarenin sosyal ilişkileri belirleyip, düzenlediği komünist sistemle aynıdır.

Toplumsal varoluşun temeline mübadeleyi koyan bir filozof, elbette ki, serbest ticareti özgür bir toplum için vazgeçilmez bulacak ve onu var gücüyle savunacaktır. O, serbest ticareti daha geniş özgürlüklerin mümkün olabilmesi için istemektedir. Serbest ticaret genel özgürlük savunusunun bir parçasıdır sadece. Dolayısıyla, denilebilir ki, Bastiat'ın serbest ticaret savunusu faydacı olmaktan çok ahlâkî kaygılar taşır.

3. BÖLÜM

FREDERİC BASTİAT: SOSYAL AHENK TEORİSYENİ

Yirminci yüzyılın en önemli özelliklerinden biri ideal toplum tasarımlarının siyaset yoluyla hayata geçirilmesi gayretleriyle şekillendirilmesiydi. Kendilerini toplumu oluşturan bireylerden çok daha üstün bulan düşünürler, onları anlayamayan sıradan insanları küçümsediler. Her biri bir toplum tasarımı ve toplumsal sorunların nedenlerine ilişkin kesin yargılara sahipti. Hatta, aralarında, üstün kehanet gücüyle tarihsel gelişim evrelerini keşfettiğini söyleyerek, insanlığın geleceğini önceden bildiğine inananlar bile oldu.

Eğer ideal toplumun ne olduğunu biliyor ve geleceği de önceden görebiliyorsanız, ihtiyacınız olan tek şey bu fikirleri gerçekleştirmenizi sağlayacak güçtür. İnsanlığın binlerce yıldır yanlış yolda olduğunu bilme inancından kaynaklanan ölümcül tutku, kamusal otoritenin sınır tanımadan yönetme arzusuyla birleştiğinde filozoflar aradıkları güce kavuştular. Yirminci yüzyıl bu tarz ütöpik serüvenlere bu şekilde tanıklık etmiştir. Ancak, bu serüvenlerin kahramanlarının insan olduğunu bilmek, insanlık adına büyük bir endişenin de kaynağıdır. Bu ütopyalarda ölen masum insanların sayısının yüz milyona dayanması, “bu sefer olmadı ama bir başka yerde bir başka sefere” kolaycılığıyla ütopyalarını düzlüğe çıkaranları şiddetle reddederek, ideal toplum arayışının kökenindeki fikrî kabullere inmeyi gerektirmektedir.

Mükemmel toplum fikri ilk sistematik ifadesini Platon’da bulmuş olsa da, bu fikirlerin popülarize edilerek ve çeşitlendirilerek siyasî hayatı etkilemeye başlaması 18. ve 19. yüzyıla denk gelir. Bu dönemde özellikle ütöpist

sosyalistler kendi hayal güçlerinin ve tasarımlarının sonucu olan ütopyalarını birbirini ardına açıkladılar. Kimisi bu ütopyaların gerçek hayattaki şanslarını büyük paralar ve emekler harcayarak denedi. Ama sonuç çeşitli sebepler yüzünden başarısızlıktı. Birbirlerinden çok farklı oyuncular ve mekânları olsa da tüm bu ütopyaların birleştiği bazı noktalar vardı. Hepsi de negatif özgürlük anlayışını reddederek, insan eylemlerini ve özel mülkiyeti “gerçek” dedikleri bir özgürlük türüyle değiştirmeyi teklif etmişlerdi. Kendilerine sıradan insandan çok daha üstün bir rol biçen ütöplastler, insanlığa çatışmanın, sömürünün olmadığı, kişisel çıkarın yok edilerek dayanışma içinde sürekli toplumsal ilerlemenin yaşandığı, kısaca, mükemmel bir hayat vaat ettiler. Çünkü, toplumsal ahengi, mükemmel topluma eş gördüler.

Hayata geçirilmede başarısız görünen bu ütopyaların tam olarak başarısız olduğu sanısı aslında sadece bir yanılsamadan ibarettir. Günümüzün modern insanının hayatının büyük bir bölümünün üstün bir otorite tarafından kontrol edildiği ve bunda da yadırganacak hiçbir şeyin olmadığına genel kanaat olduğu fark edilirse, ütöplastlerin hiç de yüzde yüz başarısız olmadığı söylenebilir.

Elbette, günümüz, tamamıyla bu ütöplastlerin tasarımlarıyla şekillenmiş değildir. Ütöplastlerin tam anlamıyla başarılı olamamalarının ilk sebebi ütöplastlerin insan doğasının temel özelliklerini ve toplumsal yapının dinamiklerini kavramadaki yetersizlikleriydi. İkincisi, daha 17. yüzyıldan itibaren negatif özgürlüğü, doğal hukuku, kendiliğinden doğan düzeni savunan, ve ütöplastlere meydan okuyan filozofların bulunmasıdır. John Locke, David Hume, Adam Smith gibi büyük filozofların sosyal ve siyasal teoriye yaptıkları muazzam katkılar siyasî ve iktisadî sistemleri derinden etkilemiştir. Bireysel özgürlüklerden, tecrübî ilerlemeden, gelenek ve mülkiyetin hayatî öneminden, insan aklının kavrayış kapasitesinin ötesindeki sosyal yapılardan bahseden bu filozoflar ütöplastlerin tam karşısında mevzilenmişlerdir.

İşte bu ikinci geleneğin içinde yer alan ancak, sosyal teoriye yaptığı katkılar yanında ismi pek duyulmamış olan Frederic Bastiat, 19. yüzyılın ikinci yarısının hemen başında hem de Fransa'da, Fransız ütöplastlerine karşı toplumsal ahengin çok farklı bir açıklamasını yaptı. O toplumsal uyum ve ilerlemeyi bireysel kararlarda ve eylemlerde buldu. Onun tasvir ettiğı insan mükemmele ulaşmış bir otoritenin itaatinde değildi. Bilakis, kendisi hakkında karar alan, kararlarna dayanarak eylemde bulunan, bu eylemin sonuçlarına katlanan ve tecrübelerinden ders alan bir insandı. Bastiat, mükemmelliğın mükemmelleşmeyi dışarıda bıraktığının farkındaydı. Mükemmel bir hayatta daha fazla ilerleme olmayacağı, yeni bir şeyin yaşanmayacağı yani, düşülecek hataların, çıkartılacak derslerin bulunmayacağı kesindi. Bu anlamdaki mükemmel bir hayatın insanı insanlığından çıkartacağına inanan Bastiat, ahengin toplumsallığın doğasında zaten var olduğunu düşündü. Daha iyi bir hayat arzusu toplumsallığı kaçınılmaz kılacak ve toplumsallığı kuran mübadele sistemi insanların karşılıklı çıkarlarını en iyi şekilde karşılayacaktı. Sosyal hayatta zor kullanmaya sadece özgürlüklerin korunması için başvurulabilirdi. Ve sosyal ahenk, bireysel çıkarların çatışma hâlinde olmadan toplumun birlikte ilerlemesiydi. Ona göre, sosyal ahenkte mükemmelleşme ve kötölük/hata yan yanaydı ve insanlığa tüm acılarını dineceğini vaat etmek ve mükemmel bir hayat teklif etmek onlara söylenebilecek en büyük yalandı.

En önemli eserinin adını *İktisadî Ahenkler* koyan Bastiat'nın, klasik liberal gelenek içinde, toplumsal ahenk fikrini öncüllerinden daha ileri bir noktaya taşıdığı ve en açık şekilde savunduğı için önemli bir yeri vardır. Onun sisteminde işçilerle-patronlar, kredi verenlerle-borçlananlar ya da genel olarak insanların kişisel çıkarları arasında bir çatışma yoktur. Bireylerin yağmaya konu olmayan özgür eylemleri toplumu bütün olarak ilerlemeye yönlendirir.

Bu bölümde Bastiat'nın görüşleri etkilendiği filozofların fikirleriyle birlikte ele alınacak ve karşıt fikirler konuyla paralel bir şekilde tartışılacaktır. Böyle bir çaba, yukarda anlatılan iki ana felsefe arasındaki zıtlıkları ve bu akımların günümüze olan yansımalarını beraber ele almayı gerektireceği için ayrıca önemlidir. Bastiat'nın sosyal ahenk fikri iki ana kısımda incelenecektir.

1. Birey ve Toplum

Liberal filozoflar, sıklıkla, “atomistik birey” anlayışını kabul ettikleri ve bu yüzden insanın ve toplumun gerçek tabiatını kavrayamadıkları iddiasıyla suçlanırlar. Oysa David Hume, Adam Smith gibi mesailerinin çoğunu ahlâkî problemlere ve toplumsal ilişkilerin nasıl işlediği ve geliştiğine ayıran filozofların geleneğini takip eden klasik liberaller bu eleştiriye çoğu zaman anlamsız bulurlar. Klasik liberallerin bu eleştiriye yanıtlarının iki yönü vardır. Birincisi liberaller, bireyi en temel ahlâkî birim olarak ele alırlar. Bireyin hür iradesiyle yaptığı seçimler ve onun doğuştan gelen hakları hiçbir üstün, kolektif varlık veya değer tarafından ikincil plana itilemez. İkinci olarak liberaller metodolojik bireyciliği savunurlar. Sosyal olayların ve olguların bireysel tercihlerden ve bireyden bağımsız olarak açıklanamayacağını savunurlar. Dolayısıyla toplum, bireysel tercih ve ihtiyaçların harekete geçirdiği ilişkilerin doğrudan ve dolaylı sonuçlarından meydana gelen soyut bir varlıktır (Erdoğan, 1998: 145).

Bastiat, toplumsal meselelerin açıklanmasında Hume ve Smith çizgisini takip eder. Empirist geleneğin kurucularından olan Hume'a göre, insanın bilgiye ulaşma yolu saf akla değil deneyime dayanır. Hume'un empirist bilgi epistemolojisi rasyonalist geleneği reddetmiş ve geleneklerin toplumsal hayatta oynadığı rolün önemine vurgu yaparak tecrübeye dayalı ilerleme fikrini sistematikleştirmiştir (Yayla, 2002: 52-71). Hume'un yakın arkadaşı ve bir

anlamda da öğrencisi olan Smith, Hume'un anti-rasyonalist geleneğini iktisadî meselelere uyarlamıştır. Piyasanın işleyişini sistematik bir şekilde açıklayan Smith, insan aklının ve onun tasarım gücünün ötesinde oluşan büyük bir sosyal kuruma, piyasaya işaret etmiştir. Ona göre, piyasa binlerce yıllık insanî deneyimin oluşturduğu kendiliğinden doğan bir düzendir. Zaman içinde oluşmuş kurallar tarafından yönetilen bu düzen herhangi spesifik bir amaca ya da spesifik bir gruba hizmet etmez. Piyasada herkes kendi çıkarının peşinde koşarken farkında olmadan/arzulamadan ama kaçınılmaz olarak başkalarının çıkarına hizmet eder.

1. 1. Doğa Durumu, Toplumsallık ve Mübadele

Bastiat için insan bir anlamda sosyal hayvandır.⁴⁰ İnsan varlığını toplumsal hayatın dışında sürdüremez. İnsanın hayatını devam ettirebilmesi ve hayat standartlarını geliştirebilmesi onun başka insanlarla bir araya gelmesine, yani sosyalleşmesine bağlıdır. Bu yüzden, insanların daha iyi, daha korunaklı bir hayat için bir sözleşme sonucu bir araya geldikleri fikri Bastiat için anlamsızdır. Her ne kadar Locke, sınırlı bir devlet savunusu için sadece hipotetik bir durumdan teknik bir şekilde faydalanmış olsa da, Bastiat buna ihtiyaç duymayarak hem sosyalleşmeyi hem de sınırlı devlet savunusunu insan doğasında hazır hâlde bulur.

Bastiat'ya göre en önemli sosyalleşme aracı mübadeledir. İnsanı zeki bir varlık olarak kabul eden Bastiat, insanların bir araya gelerek birbirleri için çalışmalarının faydasını hemen fark edeceklerini düşünür. Ona göre mübadele insanî bir eğilimdir ve genel anlamda iktisadın konusunu teşkil eder. Bastiat'ın bu yaklaşımı zamanın iktisat teorisindeki iki farklı yaklaşımı açığa çıkarır. Adam

⁴⁰ Aristoteles çalıştığı bilinen Bastiat'ın bu fikri Aristoteles'den etkilenecek yazmış olması muhtemeldir.

Smith 1776'da *Milletlerin Zenginliği*'ni yazdığında amacı ve iddiası zenginliğin nasıl yaratılacağını göstermektir. Bugün de bu yaklaşım kıt kaynakların etkin kullanımı olarak mikro iktisatta kullanılmaktadır. Ancak Smith'den önce başlayan ve Smith'den sonra da devam eden başka bir iktisat geleneği daha vardır. Mübadele sistemini iktisadın temeline koyan bu yaklaşım fizyokratlardan beri bilinmekle birlikte Archbishop Whatley bu ekolün kurucusu sayılır (Kirzner, 2007). İktisadı zenginliğin bilimi yerine mübadelenin bilimi olarak açıklayan bu yaklaşım insanın eylemi ve tercihleri üzerine yoğunlaşır. Bastiat'ın öncüllerinden olan Tracy şöyle diyebilmiştir: "Toplum tamamen ve yalnızca sürekli bir mübadele serisidir... ticaret tüm toplumdur" (Kirzner, 2007).

Smith mübadelenin önemini anlayarak insanın mübadele etmeye eğilimli olduğunu belirtmişse de sistemini bunun üzerine kurmamıştır. Ancak Bastiat, ağırlıklı olarak Fransızların geliştirdiği bu yaklaşımı benimsemiştir. Bu gelenekten habersiz olmak veya onu anlamamak Bastiat'ın bu yaklaşımını kolayca yanlış bulmaya neden olabilir (Savaş, 2006: 366). Ekonomiye bir mübadele sistemi olarak görmenin önemi mübadele eyleminin kendisinin değil de onun daha geniş sonuçlarından kaynaklanır. Piyasa insan ihtiyaçlarının endirekt tatminini sağlayan bir kurum değil, tersine insanların daha yüksek bir seviyede ihtiyaçlarını tatmin etmek için işbirliği yaptıkları bir kurumdur. Bu yaklaşımı Avusturya İktisat Okuluna bağlı iktisatçılar devam ettirmiş ve Mises, *Human Action*'da onu zirveye çıkarmıştır.

Mübadelenin karşısında sosyal hayattan tecrit edilmiş bir şekilde yaşamak yer alır, ki bu durum insanca yaşamak fikriyle çelişir. Tecrit edilmiş şekilde yaşayan bir insan tüm ihtiyaçlarını kendi emeğiyle karşılamaya çalışır. Bunun anlamı ise insanın en temel ihtiyaçlarının bile karşılamakta aciz olduğu bir barbarlıktır. Böylece, Bastiat sosyalleşmeden bağımsız bir insanın ve mübadeleden bağımsız bir toplumun olamayacağını ileri sürer. Buradan

hareketle Bastiat (1997: 60), toplumsal durumun insanlığın doğa durumu olduğunu belirterek, Rousseau sözleşmecî filozofların tabiatla yalnız ve özgür yaşayan insan tiplerini reddeder:

“Çabuk bir ölüm korkusu altında birbirimiz için çalışmaya mecburuz. Eğer bu doğruysa, toplum bizim doğa durumumuzdur, hem de içinde yaşayabileceğimiz tek durumdur.”

Dilin gelişimini tezinin doğruluğuna örnek gösteren Bastiat, insanlar arası iletişimi sağlayan dilin toplum hayatı dışında gelişemeyeceğini ve dili geliştirmeden insanın düşünemeyeceğini ve sonuçta düşünemeyen bir varlığın insan olamayacağını vurgular.

1. 2. Kişisel Çıkar, Özel Mülkiyet ve İş Bölümü

Bastiat'ya göre (1997: 520), toplumsallığın oluşumunu teşvik eden güç (motive force) kişisel çıkarıdır. Kişisel çıkar insanın öylesine güçlü bir karakteridir ki, yok edilemez ve çalışması engellenemez. Kişisel çıkar, insanı kötülükten/zarardan uzak tutup iyiliğe/faydaya yönelten insanî enerjinin temel taşıdır. Bastiat'ın bireyci yaklaşımı kendisini en çok burada açığa çıkarır. Bastiat teorilerinin önkabullerini insan doğasından çıkarttığı arzulara ve motivasyonlara dayandırır (Stolyarov II, 2007). Bu önkabüllerin en başında da insanın kendini koruma/kişisel çıkarını takip etme güdüsü yer alır. Ona göre, insan acıdan kaçarak mutluluğu arayan bir varlıktır. Bu ifade ilk sistematik açıklamasını Jeremy Benatham'da bulmuşsa da Bastiat'ın fikirleri Benetham'dan hayli farklıdır. Bastiat, Smith çizgisinden giderek faydanın kişisel çıkarı takip etmenin tesadüfî bir sonucu olduğunu düşünür ve “kişisel çıkarı” insan tabiatıyla ilgili bir tespit olarak görür. Ancak Benatham, bu kabülden sonra

hazların ölçülebilir olduğunu kabul ederek rasyonel akla dayalı bir toplum tasarımı kurmayı önerir. Ona göre hukuk, devlet, mülkiyet faydalı oldukları için rasyonel insan tarafından üretilmişlerdir (Yayla, 2000a: 90). Ancak, Bastiat'ın felsefesi tüm bunların reddi üzerine kuruludur. Bu hususla ilgili başka bir ayrıntı da şudur: Bastiat, tüm alturistik duyguları Ayn Rand gibi reddeden filozofların aksine, toplumsal hayatta alturistik duyguların da rol alabileceğini düşünür. Ancak, iktisadın konusu alturistik güdüler değil kişisel çikardır.⁴¹

Bireycilik teriminin Saint-Simoncular tarafından savundukları örgütlü toplumun (sosyalizmin) karşıtını tanımlamak için kullanıldığı (Yayla, 2000b: 96) düşünülürse Bastiat'ın kişisel çıkar üzerindeki vurgusu daha kolay anlaşılır. Bastiat'ya göre örgütlü toplum söylemi, “sosyal”, “fedakârlık”, “kardeşlik” gibi kelimelerin manipüle edilerek, ayrıcalıklı bir grubun çıkarlarının “kamusal iyi” adı altında toplumun geneline dayatılmasıdır. Bastiat'ın özellikle korumacılık karşıtı yazılarının temel tezini bu argüman oluşturur. Bu tez her bireyin insan olarak birer amaç olmaktan çıkartılarak birer araç-nesne konumuna indirgenmesidir (Erdoğan, 2000: 20).

Bastiat, ayrıca, kişisel çıkar yorumuyla iktisadî etkinlik açısından özel iktisadî faaliyetlerin neden devlet faaliyetlerinden daha üstün olduğunu açıklar. “The Seen and the Unseen” (Bastiat, 2005) adlı makalesinde iktisadî faaliyetlerin hemen ortaya çıkan birincil sonuçlarının yanında uzun vadede ortaya çıkan ikincil sonuçlarının da olduğunu berrak bir şekilde açıklayan Bastiat, iktisatta önemli olanın uzun vadede ortaya çıkan bu ikincil sonuçları olduğunu belirtir. Bastiat, insanların kişisel çıkarlarının peşinden gitmesinin engellendiği, merkezden yönetilen ekonomilerin bu ikincil etkileri göremeyerek sefalet ve yozlaşmaya sürüklenecekleri görüşündedir. Kişisel çıkarının peşinde koşarken

⁴¹ Elbette Bastiat bu iki tür güdünün birbirinden kolay bir şekilde ayrılacağını düşünüyor değildi ama teori kurmak için basitleştirme ve soyutlama bunu gerektiriyordu.

kararlarının sonuçlarına katlanan birey, deneyim ve akıl yürütmeyle/ileriye görebilme yetenekleriyle eylemlerinin yalnızca ilk etkilerini değil ikincil ve gerçek sonuçlarını da hesaba katarak iktisadî etkinliğin itici gücü olur. Yirminci yüzyılın en önemli Bastiat yorumlayıcısı sayılan Henry Hazlitt (2006: 120) de kısa vadeli çıkarlarla uzun vadeli çıkarlar arasında bir ayırım yaparak, bireylerin kısa vadeli çıkarlarının uzun vadeli çıkarlarının önüne koyulmasını eleştirir ve şöyle der (Hazlitt, 2007: 120):

“Bencil duygular bizi sadece geçici çıkarların ya da sığ dürtülerin veya hırsların etkisi altında değil, uzun vadeli gerçek çıkarlarımıza göre davranmaya teşvik eder.”

İnsanlar kişisel çıkarlarının peşinden gittiklerine ve ihtiyaçlar en iyi şekilde toplum hâlinde karşılandığına göre kişisel çıkar toplumsallaşmayla uyumludur. Bastiat (1997: 61), bu durumu şu sözlerle açıklar: “Tecrit edilme hâlinde/durumunda, ihtiyaçlarımız üretici kapasitemizi aşar. Toplum hâlinde ise üretici kapasitemiz ihtiyaçlarımızı aşar.”

Bu iddialı sözlerin açıklaması mübadelenin yarattığı karmaşık işbölümü sisteminde yatar. Bastiat, açık bir şekilde toplumsal varoluşun sebebini üretici kapasitenin artışında bulur. Bu üretim kapasitesinin artışında kişisel çıkarın rolü büyüktür. Mübadele sonucunda insanlar güçlerini birleştirir ve iş alanlarını çeşitlendirirler, yani iş bölümünü yaratırlar. İşbölümünün ortaya çıkması üretkenliği büyük ölçüde artırır ve boşta kalan emeğin başka alanlara kaymasını sağlayarak yeni ihtiyaçların tatmin edilmesini sağlar. Bastiat (1997: 79) şöyle devam eder:

“Mübadele insanlara üretici kapasitelerini kullanmalarına, sermayelerini iktisatlı harcamalarına, doğanın bedava kaynaklarından daha etkin yararlanmaya, bedava faydanın oranını zahmetli faydaya göre artırmayı yani sonuca nazaran

kullanılan emeğin oranını düşürmeye, daha acil ve daha temel ihtiyaçlarını karşılayan iş dünyasında giderek daha fazla enerji tasarruf etmeye ve onları daha üst bir seviyede ihtiyaçların tatmini için kullanmaya imkân sağlar.”

Yani mübadele sistemi kişisel çıkara hizmet eder. Smithyen “görünmez el” teorisinin Bastiat’ının fikirlerinde aynen yaşadığı görülmektedir. Bastiat, işbölümünün üretkenliğini ve toplumsal hayatta oynadığı rolü anlatmak için basit bir marangozun hayatından bir kesitiyi ayrıntılarıyla ele alır. Marangoz müşterilerine tek bir alanda hizmet vermesine karşılık, her gün sofrasında hazır bulduğu yiyecekleri, üzerine giydiği elbiseleri, yaşadığı evini, kullandığı aletleri, okuduğu gazeteyi... piyasadan temin eder. Bu hizmetler piyasada kendisine sunulmak üzere her gün zaten hazır bulunmaktadır. Marangoz, tek başına bu hizmetlerden sadece bir tanesini yapmaya çalışsa -belki tüm hayatını bu işe verse- piyasada elde ettiği bu hizmetin aynısını üretemeyecektir, ama sadece ağaç işlemeciliğinde ustalaşarak ve sadece bu hizmeti vererek diğer tüm ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir. Dolayısıyla, Bastiat’ya göre, toplum hâlinde bir kişinin zenginliği diğerlerine faydalıyken, tecrit hâlinde birinin zenginliği diğerlerinin pahasına gerçekleşir. Çünkü toplumsal hayat insanları birbirleri ile işbirliğine zorlarken, doğa durumu kıt kaynaklar için savaştan Hobbescu bir tablo çizer.

Bastiat, Smith’i işbölümü sisteminin maddî üretkenliğe yaptığı katkıyı göstermesi açısından çok etkileyici bulsa da, Smith’in açıklamasının işbölümünün ardındaki felsefeyi açıklamayarak onun faydasını minimize ettiğini düşünür. İşbölümü özgürlük ve toplumsal ahenk için çok önemlidir. Kaynaklar ve insanî özellikler eşit dağıtılmamıştır. Ve doğada çeşitlilik esastır. Birisi müzikte yetenekliyken diğerinin terziliğe kabiliyeti vardır. Bir bölge buğday yetiştirmeye çok müsaitken, başka bir yer tamamen kurak olabilir. Bastiat’ya göre ancak mübadele ve işbölümüyle bu farklılıklar tüm insanlığın ilerlemesi ve

herkesin kendinde eksik olanı tamamlaması için kullanılabilir. Yani iş bölümü sadece üretim kapasitesinin artırılmasının değil, ona ilaveten insanlar arasındaki farklılıkları eşitlemeye yönelik toplumsallaşmanın ve kişisel çıkarları uyumlulaştırmanın da önemli bir parçasıdır (Yayla, 2000a: 135).

İnsanın toplumdaki diğer bireylere hizmet sunarak kişisel çıkarının peşinden koşması doğal olarak özel mülkiyetin tanınmasını ve korunmasını zorunlu kılmaktadır. Çünkü kişinin kendi mülkiyeti olmadan kişisel çıkarını tatmin etmeye çalışması ya da başkalarının ihtiyaçlarını gidermek için teşebbüste bulunması imkânsızdır. Bastiat (1997: 220), özel mülkiyeti şu şekilde açıklamıştır:

“Özel mülkiyet kişinin kendi emeğinin meyvelerinden faydalanma veya onlardan yalnızca aynı değerdeki başka bir emek karşılığında vazgeçme/feragat etme hakkıdır.”

Görüldüğü gibi Bastiat, Lockecu bir çizgi izleyerek, emek sarf ederek maddeleri sahiplenmeyi özel mülkiyet edinmenin temeline koyar.⁴² Ona göre, insan kendi emeğinin ürününe sahip olmalıdır. Eğer belirli kişiler sundukları hizmetlerin karşılığını alamıyorlar ve belirli kişiler de yararlandıkları hizmetlerin karşılığını ödemiyorlarsa bunun kölelik ilişkisi olduğu açıktır. Özel mülkiyetin ilgasını istemek köleliği yüceltmektir (1997: 206). Bastiat, özel mülkiyet kavramını kendi sisteminin merkezine yerleştirir (Dorn, 2001: 33) ve çoğu zaman özel mülkiyeti özgürlükle aynı anlamda kullanır. İnsanın yeteneklerini dilediği gibi kullanarak geliştirebilmesi ve kendi hayatları üzerinde tercih hakkına sahip olabilmesi doğal kaynaklar üzerinde sahiplik edinmelerine bağlıdır ve bundan daha tabîî bir şey olamaz.

⁴² Görünürde, Bastiat, Locke’un sadece emek harcayarak mülk edinme ilkesini almıştır. Ancak, Bastiat’ın değer teorisinin incelenmesi, onun mülk edinmek için diğerlerine de yetecek kadar doğal kaynağın kalması şartını da benimsediğini ortaya koyar.

“(İnsan) Kelimenin gerçek anlamıyla bir mülk edincisi (propreitor) olarak doğar, çünkü o yaşaması için tatmin edilmesi zorunlu olan ihtiyaçlarıyla doğar ve kaçınılmaz olarak bu ihtiyaçlarını tatmin etmek için tasarlanmış organlar ve yetenekleriyle doğar. Yetenekler insanın sadece uzantılarıdır; ve mülkiyet de bu yeteneklerin uzantısından başka bir şey değildir. Bir insanı yeteneklerinden ayırmak onun ölümüne yol açar; bir insanı yeteneklerinin ürünlerinden uzaklaştırmak da onun ölümüne neden olur.” (Bastiat, 2007)

Bu satırlarda Bastiat açık bir şekilde özel mülkiyeti devredilemez doğal bir insan hakkı olarak tanımlamaktadır. Mülkiyet kavramsallaştırması faydacılıktan ziyade ahlâkî bir temele dayanır. Neden serbest ticarete taraftar olduğuna dair bir soruya Bastiat şu cevabı verir: “Neden mi? Çünkü benim gözümde serbest ticaret hiç bir zaman gümrük işleriyle ilgili olmadı; ama hakla, adaletle, düzenle, mülkiyetle ilgiliydi. Çünkü her ne şekilde ifade edilirse edilsin ayrıcalık mülkiyet haklarının inkârı ya da küçük görülmesidir...” (Bastiat, 2007)

Bastiat’ın komünizmi reddetme sebeplerinin başında komünizmin özel mülkiyeti kaldırarak özgürlüğü tamamen yok edeceği düşüncesi yatar (Bastiat, 1997: 220). Sonuçta Bastiat’ın düşüncesindeki tutarlılık ve açıklık ortadadır. Kişisel çıkar, özel mülkiyet ve işbölümü bir birine bağlı ve bir birini tamamlayan öğelerdir.

1. 3. Bastiat’ın Emek-Değer Teorisine İtirazı

Fikirler çizgisini klasik liberal gelenek içinde buraya kadar takip ettikten sonra diğer görüşlerini aktarabilmek için Bastiat’ın emek-değer teorisine getirdiği eleştirileri incelemek gereklidir. Emek-değer teorisini ilk ortaya Smith atmışsa da bu teori Ricardo tarafından daha da geliştirilmiştir. Ricardo değerın malların özünde bulunduğunu ve değerin üretime katkıda bulunan işgücü

saatleriyle ölçülebileceğini düşünmekteydi. Ricardo ve Mill, iktisadî analizlerinde bireyler yerine grupları ele alarak, gruplar arasındaki çatışmanın kaçınılmaz olduğunu savunmaktaydılar. Önemli klasik iktisatçıların bu tür açıklamaları özellikle sosyalistler tarafından çabucak benimsendi. Proudhon, tüm doğal kaynakların kendiliğinden değerli ve tüm insanlığa ait olduğunu söyleyerek özel mülkiyeti hırsızlık olarak ilan etmiş, daha sonra Marx, Ricardo'nun analizini takip ederek, kapitalistlerin işçilerin emeklerini sömürdüğünü iddia etmiştir. Bu tablo klasik iktisadı zor bir duruma sokmuş ve Smithyen iyimserlik yerini sosyalist karamsarlığa terk etmiştir. Bu süreç 1870'deki marjinalist devrime kadar uzanmıştır.

Ancak, bu süreçte anlatılmayan başka bir hikâye daha vardır. Bu hikâye Bastiat'ın hikâyesidir. Bir grup klasik iktisatçı analizlerini gruplar üzerine inşa edip, emek-değer teorisiyle objektif ölçüm yapmaya çalışıp aritmetik iktisadı geliştirirken, Bastiat Fizyokratlarla başlayıp Say'da doruk noktasına ulaşan sübjektivist bireyci geleneği devam ettiriyordu. Ona göre doğal kaynakların kendiliğinden hiçbir değeri yoktur. Değer, ancak mübadele esnasında tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin hizmetine atfettikleri subjektif yargılar sonucu belirlenir. Bu açıklama iki açıdan önemlidir. İlkin, değer emekle orantılanmamaktadır; ikincisi analizin ölçeği gruplardan bireylere indirilmektedir. Bu da fiyat belirlenmesinde tüketici tercihlerini ve davranışlarını merkeze alan Avusturya İktisat Okulu görüşünün temellerini oluşturmaktadır.

Bastiat "emek"lerin verimliliklerinde olan farklılıklar nedeniyle emeğin homojen bir ölçüt oluşturamayacağını vurgulamıştır.⁴³ Ve Bastiat, dâhiyane bir yorumla, emek-değer teorisiyle emeğin araçsal niteliğinin unutulmasıyla emeğin

⁴³ Örneğin, emek-değer teorisine göre, tarlasını elleriyle işlemiş bir çiftçi, tarımsal makinelerin kullanılarak üretimin arttığı bir dönemde buğdayına cari fiyattan çok daha yüksek bir bedel isteyebilecektir. Ya da piyasadaki alıcılar için hiçbir faydası bulunmayan ama yapımında büyük emek sarf edilen bir eşya için emek-değer teorisi gereğince büyük paralar talep edilebilecektir.

nasıl amaç hâline getirilebileceğini açıkça ortaya koymuştur. Ona göre emeğin değerinin ölçüsü hâline getirirseniz Syphism'e⁴⁴ düşersiniz. Yani, harcanan emek hiç bir işe yaramıyorken ya da yapılacak iş daha az emekle yapılabilecekken emeğin değer yarattığı düşüncesinin insan enerjisini boşa harcatabilir. Bastiat (1997: 160) Aristo mantığını kullanarak bu düşünüş tarzının çarpıklığını şöyle ortaya koyar:

“Zenginlik değerle (doğru) orantılıdır; değer çabayla/emekle, çaba engellerle (doğru) orantılıdır; dolayısıyla zenginlik engellerle (doğru) orantılıdır.”

Bastiat emek-değer teorisinin işlemediğini açık bir şekilde görmüştür, ancak, bu teorisinin etkisinden tam anlamıyla kurtulamadığı sonraki değer teorisi açıklamalarından anlaşılır. Bastiat, değer münabadele esnasında belirleneceğini söylemesine karşın, “şeyin” değer kazanmasını emek harcamaya bağlar. Şimdi durum şu: Değersiz olan doğal kaynaklar emek harcanarak değerli hâle getirilmiştir ve bu değer tam olarak ölçümü münabadele sırasında tarafların o hizmete atfettiği subjektif yargı sonucunda belirlenmiştir.

Teorisinin ayrıntılarına giren Bastiat, değer ile faydanın farklı şeyler olduğunu belirtir. Ona göre, doğal kaynakların sadece faydalarından bahsedilebilir (Locke, 2004: 37). Bu kaynakların faydalarından insanların yararlanabilmeleri ancak bir emeğin bu kaynaklara sarf edilmesiyle mümkündür. Şimdi emek sarfından sonra ortaya çıkan hizmette iki tür fayda bulunmaktadır. Birincisi doğanın bedava (gratituous) sunduğu kaynakların kendilerinde bulunan fayda, ikincisi emek sarf edilerek açığa çıkartılan faydadır. Böylece Bastiat

⁴⁴ Bastiat *Economic Sophisms*'de bir işin tamamlanmasında kullanılacak emek miktarının artırılmasını zenginlik olarak algılayanları “Sisyphistler” olarak adlandırır. Sisyphus, Yunan Mitolojisi'nde insanî faydasızlığın sembolüdür. Dünyada işlediği suçtan dolayı, yer altında ağır bir kayayı bir dağın tepesine çıkartmaya mahkûm edilmiştir. Ama kaya zirveye yaklaştığında yeniden aşağıya düşmektedir ve Sisyphus'un çabaları sonuçsuz kalmaktadır. Bkz., (Bastiat, 1996: 20).

birinci faydayı bedava (gratitous) fayda, ikinci faydayı zahmetli (onerous) fayda olarak isimlendirecektir. Ona göre, mübadeleye konu olan yalnızca bu ikinci tür faydadır ve değer de bunun üzerinden belirlenir.

Bastiat bu açıklamalarla ilk adımlarını attığı subjektif değer teorisini tehlikeye sokmuş ve devamında teorisini çıkmaza mahkûm etmiştir. Emek-değer teorisi eleştirisinden sonra Bastiat'ın geldiği nokta yine emekle değer bir şekilde orantılandırılmasıdır. Hizmette kullanılan emeğin yeni yollar bulunarak azaltılması hizmetteki bedava faydayı artırır, bu ise değer yani fiyatın düşmesini sağlar. Analizin mübadeleyle sınırlandırılması temel yargıyı değiştirmemektedir. Bastiat'ın gördüğü şeydu: Emek kullanımı azalırken, fiyat düşmekteydi. Ancak olan şeydu: Yeni yolların keşfi emeğin hizmetteki kullanımını azaltırken, hizmeti yani arzı artırmaktadır. Azalan marjinal değer teorisine göre arz edilen her artı birim, tüketiciler tarafından daha az kullanışlı bir yere tahsis edilecektir. Hizmetin/ürünün yaygınlaşması o hizmete/ürüne ilişkin tüketici tercihini değer sıralamasında aşağıya doğru çekecektir. Ve değer yani fiyat düşecektir. Bu durumda fiyatın düşmesinin emekle hiç bir alakası yoktur. Bastiat, emeğin amacını insan ihtiyaçlarını tatmin etmek olarak belirlemiş olsa da toplam fayda ve marjinal fayda arasındaki farkı bilmediği için emekteki azalmayı fiyattaki azalmayla ilişkilendirmiştir. Böylece şiddetle reddettiği emek-değer teorisinin içinden çıkmayı başaramamıştır.

Bastiat'ın değer teorisinde gizli bir Lockeçu taraf vardır. Değer teorisinin sonunda Bastiat, sunulan hizmetin fiyatının asgari bir seviyeye ineceğini ve böylece çok ucuzlayan hizmetin herkes tarafından kullanılabileceğini öne sürer. Doğal kaynağın faydası bedava olarak herkese açılmıştır. Tüketiciler yalnızca hizmeti insanlara sunan emek için küçük bir bedel öderler. Ama doğal kaynak bedelsiz ve herkese açıktır. Sonuçta bu doğal kaynak halka mâl olmuştur (public domain) (Bastiat, 1997: 306). Bu açıklamayla Bastiat, büyük olasılıkla Locke'un

özel mülkiyetin sahiplenilmesinde ortaya attığı “diğerlerine yetecek kadar kaynağın boşta bırakılması” şartının iktisadî olarak serbest piyasada gerçekleştirileceğini göstermeye çalışmaktadır. Böylece özel mülkiyet savunusu güçlendirilmeye çalışılmıştır. Bastiat, zenginliğin piyasa sistemiyle topluma yayılması konusuna zekice bir gönderme yapmış olsa da değer ile fayda arasında yaptığı ayırım son derece keyfidir ve inandırıcılıktan uzaktır. Ayrıca genel olarak değer teorisi fiyat sistemini açıklamaktan uzaktır.

Bu konunun burada bu kadar uzun bir şekilde ele alınmasının iki sebebi vardır. İlkın, Bastiat’nın kendisinin bu teoriye sisteminde atfettiğı önemin çok büyük olmasına karşın Bastiat çalışmalarında bu konu görmezlikten gelinir. Marjinal teorinin gelişmesi onun değer teorisinin görmezden gelinmesine ve önemsenmemesine neden olmuştur. Ancak, yukarda açıklanan sebeplerden dolayı Bastiat’nın emek-değer teorisine yönelttiğı eleştiriler görmezden gelinemeyecek kadar değerlidir. İkinci olarak, Bastiat’nın iktisadî ahenk sistemini tam anlamıyla aktarmak ve onun terimlere verdiği anlamı günümüz terminolojisiyle yorumlamak için değer teorisini açıklamak elzemdir.

1. 4. Sorumluluk Duygusu

Bastiat’ya göre (1997: 25) politik iktisadın konusu insandır. İktisadın konusu böyle tanımlanınca doğal olarak Bastiat’nın insana atfettiğı temel özellikler de önemli olur. Buraya kadarki bölümde Bastiat’nın insana atfettiğı temel özellikler -insanın kişisel çıkar güdüsüyle hareket ettiğı, acıdan kaçarak faydaya yöneldiğı, yeteneklerini geliştirdiğı ve sosyalleştiğı- incelendi. Ancak bu genel özelliklerin ötesinde insanı insan yapan ve diğer tüm insanî özellikleri adeta bir harç gibi birbirine yapıştıran bir duygudan bahseder Bastiat. Bu duygu *sorumluluktur*.

Bastiat'ya göre (1997: 498) sorumluluk öyle güçlü bir duygudur ki, onu insandan alırsanız insanlığın mahvoluşunu da hazırlamış olursunuz. Bu nedensellik şöyle açıklanır. Ona göre bilgi empirik bir şekilde elde edilir. İnsan iyi ile kötü arasında aklını kullanarak seçim yapar. Ancak, yaptığı seçim her zaman doğru olmayabilir. İnsan hataya düşebilir ve hataya düştüğü an, hatanın ona verdiği zarardan etkilenecek bu tecrübeden ders alır. Bu ders insan için iyi davranış geliştirme yollarından en önemlisidir. İnsan özgür iradesinin verdiği kararları uygulamalı ve bu kararların sonucuna katlanmalıdır. Böylece sorumluluk duygusu insanın kendi hayatı hakkında kararlar verebilmesini, hayatını devam ettirebilmesini ve en önemlisi de hatalarından ders alarak daha iyi bir konuma yükselmesini sağlar. Bu açıdan sorumluluk duygusu hissetmeye benzer. Nasıl ki, ateşin yaktığını anlamayan bir kişi büyük bir tehlikenin içindedir; sorumluluk duygusu elinden alınmış bir kişinin hayatı da öyle büyük bir tehlikenin içindedir. Buradan hareketle Bastiat (1997: 496) sorumluluğun amacını insanın zararlı faaliyetlerinin sayısını azaltmak ve faydalı faaliyetlerinin sayısını artırmak olarak tespit eder.

Bastiat (1996m: 141) bu kişisel gelişime “tecrübî inkişaf” (experimental progress) adını vermiştir. İnsan sorumluluk duygusuyla hayatı hakkında inisiyatifi eline alır. Seçenekler arasında akıl yürüterek değerlendirmelerde bulunur. Özgür iradesiyle seçtiği eylem sonucunda yaptığı hareketin doğruluğunu yine kendisi test eder ve eğer doğru bir yargı da bulunmuşsa bu tercih sayesinde ödüllendirilir. Eğer değerlendirmesinde yanılıyorsa hayat onu cezalandırır. Kendisi hakkında karar veren, eyleminin sonuçlarının sorumluluğunu da üstlenir ve yanlış yapmanın cezasını çeker. Bu ceza onun sonraki eylemlerini yönlendirerek daha iyi seçimlerde bulunmasını sağlar. Dolayısıyla, Bastiat'ya göre, kendi hatalarından sorumlu tutulmayan ya da hayatını başkalarının sorumluluğu altındaki eylemlere bırakan insan hissetme duygusunu yitirmiş biri

gibi mahvolmaya mahkûmdur. Hatta, o artık daha az insandır (Bastiat, 1997: 497).

Mükemmel bir toplum yoktur ve olması da mümkün değildir. Ancak insan mükemmelleştirilebilir; yani sürekli daha iyi bir hayat seviyesine doğru ilerleyebilir. Kötülük, hata, acı insan hayatının önemli, hatta olması gereken bir yanıdır. Kötülük/acı insanın eksikliğinde gizlidir ve insan mutlak iyilik yerine sürekli ilerlemeyi hedeflemelidir. Bastiat (1997: 493-494) bunu şöyle ifade eder:

“Bana mükemmel bir insan gösterdiğinizde, bana aynı zamanda acı çekmeyen ve sonuçta hiç bir ihtiyacı, arzusu, heyecanı, hassasiyeti, kızgınlığı yahut mimiği olmayan, her şeyi bilen; yani dikkat etme, yargılama, akıl yürütme veya düşünme gücü olmayan birisini göstermiş olursunuz. Kısaca bana varolmayan birisini göstermiş olursunuz.”

İnsanî varoluşu, insanın kendi hayatı üzerinde kontrol sahibi olması ve sorumluluk alabilmesi gibi güçlü karakteristiklere bağlayan Bastiat, buradan toplumsal varoluşu da aynı süreçle açıklar. Toplumsal uyumu ve ilerlemeyi mükemmellikte ve bu mükemmeliği rasyonellikte bulanlara Bastiat’nın (1997: 491) yanıtı şudur:

“... mükemmelleşmeye doğru ilerleme, her zaman, geçmişte olduğu gibi gelecekte de, bir ölçüde mükemmel olmamayı işaret eder. Eğer insan *mutlak iyiliğin* vaadedilmiş topraklarına sonunda girecek olsa, o, yeteneklerine ya da duyularına daha fazla ihtiyaç duymayacaktır; o, artık insan bile olmayacaktır.” (italik orjinalinden)

Bastiat’nın açıklamalarına paralel bir açıklamayı Hayek’in yazılarında bulmak kolaydır.⁴⁵ Hayek’e göre, cehalet insan hayatının temel gerçeğidir ve

⁴⁵ Bkz. (Hayek, 1991: 77-84; Hayek, 2003: 3-12).

bilgiye ulaşmak deneme yanılma yöntemine ve şansa dayalıdır. Bilgi tüm topluma yayılmıştır ve parça parçadır. Öyle ki, dinamik medeniyetin evriminde kullanılan bilgi açısından karşılaştırıldığında insanların en cahiliyle en bilgini arasında bir fark yoktur. Sonuçta bilgi tek bir aklın sahip olabileceği ve sentezleyebileceği bir şey değil, aksine bir çok insanın çabalarının faydaya dönüşerek topluma yayıldığı bir olgudur. Dolayısıyla, Hayek'e göre bilginin kaynağı özgür insanın deneyimleridir. Ve eğer insan şimdiki dileklerinin değil gelecekteki arzu ve isteklerinin de sonuçlarını bilseydi özgürlüğe hiç ihtiyaç kalmazdı. Yani özgürlüğün nasıl kullanılacağı bilinseydi, özgürlüğe gerek kalmaz, çeşitli fırsatlar sağlayan öngörülemez yeni gelişmeler elde edilemezdi (Hayek, 1991: 79).

Bastiat (1997: 492) sosyalistlerin, insanın bu özelliğini anlayamadıkları için Allah'ın yarattığı bu düzeni değiştirmeye çalışarak kendilerini Tanrı yerine koymaya kalktıklarını yazar. Hume'un empirist geleneği andıran anti-rasyonalist bir tutumla Bastiat, sosyal hayatın gelişimini tecrübeye ve kendiliğindenliğe dayandırır. Tabii ki böyle bir tecrübenin ve kendiliğindenliğin öznesi rasyonel ve merkezî bir otorite değil, aksine, bireysel tercihlerde bulunan ve tercihlerinin sonuçlarına katlanan insandır. Hayek (1991: 83-84) rasyonalist geleneğe eleştirisini şöyle ifade eder:

“Her şeyi insan aklına bağlayan rasyonalistler gerçek bir dilemma ile karşı karşıyadır. Aklın kullanımı kontrol ve öngörüye dayanır. Ama aklın gelişim süreci ise özgür ve öngörülemez insan eylemine dayanır. Akli bu şekilde yüceltenler aklın hem kullanıldığı hem de şekillendiği iç içe geçmiş insan fikrinin ve davranışının yalnız bir yönünü görürler.”

1. 5. Rekabet

İnsanı ve onun tercihlerini ön plana çıkartan Bastiat, negatif özgürlüğü savunmuştur. Eğer insan kendisi hakkında karar vermeye donanımlıysa ve hata yapma olasılığına karşı bile bir üst otoritenin onun hakkında vereceği karar yarardan çok zarar getiriyorsa, özgürlüğün anlamı müdahaleden çok eylemler üzerinde üst bir otoritenin bulunmayışıyla bağlantılı olacaktır. Konuyla ilgili olarak Bastiat (1997: 285) şöyle der:

“Beni ilgilendiren konularda kendi seçimimi yapmak isterim ve başka birisinin benim isteklerimi görmezden gelerek bu seçimi benim yerime yapmasını istemiyorum; hepsi bu. Eğer biri beni ilgilendiren konularda benim yerime karar veriyorsa ben de onu ilgilendiren konularda karar vermek isterim. İşlerin daha iyiye gideceğini kim garanti edebilir?”

Özel mülkiyete sahip, kendisi hakkında karar vererek sorumluluk üstlenebilen, kişisel çıkar ve tatmin peşindeki bir insanın piyasada diğer insanlarla rekabete gireceği aşikârdır. Peki, rekabet toplum için bir tehdit mi yoksa toplumsal ahengin fonksiyonel bir parçası mıdır? Rekabeti, “mübadele üzerinde karar veren yapay bir otoritenin yokluğu” olarak tanımlayan Bastiat, onu özgürlüğün bir yansıması olarak görür. Dahası, Bastiat’ya göre, rekabet toplumsal sınıflar arasında doğal bir eşitleyici rolü üstlenerek, sınıflar arası farklılıkları azaltır.

Daha önce de değinildiği gibi, Bastiat’ya göre, insan ihtiyaçlarını tatmin etmenin iki yolu vardır: Üretmek ve yağmalamak. “Yağmalama” kavramı, Bastiat’nın hukukla ilgili görüşleri ele alınırken inceleneceği için burada özel mülkiyetin ve sözleşme hürriyetinin korunduğu bir ortamda rekabetin gelişimi ele alınacaktır.

Bastiat'ya (1997: 393) göre, insanlar akıllı ve sosyalleşebilen varlıklar oldukları için mübadelenin emeklerinin üretkenliğini artıracığını fark ederler. Piyasada hizmet karşılığında hizmet satarak ihtiyaçlarını kazanan insanlar sürekli olarak daha iyi bir hayat seviyesinin peşinde koşarlar. Bu süreç yeni ihtiyaçları ve yeni hizmetleri doğurur. İhtiyaçların tatmin edilmesi ve yeni ihtiyaçların problem edinilmesinde rekabetin rolü büyüktür. Piyasada aynı hizmeti verenler daha fazla kazanmak için daha fazla satış yapmak isteyeceklerdir. Müşteriler ise her zaman daha ucuza daha fazlasını talep edeceklerdir. Bastiat'nın terimleriyle daha az emek sarf ederek daha fazla tatmin elde etmek insanî bir güdüdür. Piyasada kâr elde etmenin tek meşru yolu bu olunca müteşebbisler daha ucuza daha kaliteli hizmet vermek ya da yeni ihtiyaçları tatmin edecek hizmetleri keşfetmek için sürekli ve doğal bir müşevviğe sahip olurlar. Rekabet bu müşevviğin bir sonucudur ve aslında bir keşif sürecidir.

Bir ürün ya da hizmet ilk ortaya çıktığında o ürünü/hizmeti keşfeden kişi tekel konumundadır ve verdiği hizmetin biricikliği neticesinde büyük bir kâr yapma şansına sahiptir. Ancak, piyasadaki bu tür “yüksek” kârlar hızla başkalarının dikkatini çeker. Artık tekелci daha fazla tekel konumunda kalamaz, çünkü rakipleri onu taklit ederek kâra ortak olurlar. Bu taklit sürecinin ilk neticesi hizmetin/ürünün değerinin yani fiyatının düşmesidir (Tanon, 2001: 299). Ancak, müteşebbisler bu noktada durmazlar. Rekabet aynı ürünü/hizmeti daha ucuza sunmak için zorlar. Bastiat, bu aşamaya “yenilik” (innovation) der. Çünkü müteşebbisler masrafları aşağıya çekmek için kendilerini zorlayarak hizmeti/ürünü daha az emek/girdi kullanarak üretmenin yollarını bulurlar. Hizmet/ürün artık geniş halk kitleleri tarafından kolayca satın alınabilir hâle gelmiştir. Mikro iktisat ders kitaplarında bu, aşırı kâr durumunun sonlandırılarak normal kâra geçilmesi olarak tanımlanır.

Bastiat'nın değer teorisinden hatırlanacağı üzere, doğal kaynakların değeri yoktur; yalnızca emek değerlidir. Dolayısıyla mübadeleye konu olan emek azaldıkça hizmetin değeri de düşer. Yani, müşteriler aynı –ya da büyük olasılıkla daha iyi– hizmeti çok daha ucuza alır. Bastiat bu süreçte hizmetteki doğal kaynağın faydasının hizmetteki emek oranı azalırken -yani emeğin faydası azalırken- artacağını, böylece hizmetin fiyatının düşeceğini belirtir. Bastiat, bu noktada ilginç bir iddia ortaya koyar. Rekabetin son aşamasına gelindiğinde, yani yenilik sürecinin sonunda hizmetteki emek kullanımı en alt seviyeye indirildiğinde hizmete konu olan doğal kaynağın faydası tüm insanlığın hizmetine bedava olarak açılmıştır. Artık bu doğal kaynak özel mülkiyetten çıkarak kamusal mülkiyete (public domain) girmiştir.⁴⁶ Müşteriler, bu durumda, sadece hizmette kullanılan emeğin “normal” karşılığını veriyorlar ve doğal kaynağın faydasına hiçbir ücret ödemedenden sahip oluyorlardır.

Tabii bu iddiada üzerinde durulacak birkaç nokta vardır. İlk olarak denilebilir ki, doğal kaynakların faydasıyla emeğin faydası arasında yapılan ayırım tamamen keyfidir ve daha önce de belirtildiği üzere marjinal fayda teorisinin bilinmeyişinin bir neticesidir. İkincisi, zımni olarak yapılan “yüksek” kâr “normal” kâr ayırımı Bastiat'nın değer teorisiyle uyuşmamaktadır. Değer eğer mübadele esnasında tarafların subjektif yargıları tarafından belirleniyorsa kâra “yüksek” ya da “normal” sıfatlarını vermek uygun görünmemektedir. Çünkü, subjektif bir teoriye objektif eklemeler yapılmaktadır. Ancak, bu eleştiriler bir yana bırakılırsa, Bastiat'nın bu akıl yürütmesinin rekabetin çok önemli bir sonucuna işaret ettiği anlaşılır. Rekabet sonucunda piyasada satılan mal ve ürünler sürekli olarak gelişerek ve fiyatları da düşerek daha önce görülmedik şekilde geniş kitlelerin alım gücüne girer. Bu da açıkça zenginliğin kitlelere yayılması ve çeşitli toplumsal sınıflar arasındaki açığın giderek kapanması

⁴⁶ Bu konuyla bağlantılı ilginç bir iddia Nicholas Snow tarafından ortaya atılmıştır. Snow Bastiat'nın yenilik süreçlerini “entelektüel mülkiyet” alanına uygulanabileceğini öne sürerek devlet korumasıyla rekabetten uzaklaştırılan entelektüel mülkiyet haklarının zarara neden olacağını öne sürer. (Snow, 2007)

anlamına gelir. Rekabetin engellendiği bir mübadele sisteminde ise doğal kaynaklar ve buluşlar/yenilikler tek bir kişinin ya da grubun elinde kalarak fiyatların yükselmesine, ürün/hizmet kalitesinin gelişmemesine ve toplumsal sınıflar arasındaki farkların giderek açılmasına neden olur. Ve belki de bunlardan daha önemlisi insanların hür iradeleri ve tercih hakları yok sayılarak özgürlüğe büyük bir darbe vurulur. Bastiat'da bunun anlamı toplumsal ahengin bozularak yapay bir sosyal düzende çatışmanın yaratılmasıdır.

Rekabet günümüzde genellikle pejoratif anlamda kullanılır ve rekabetten iyi bir şeyi kastederek konuşmak isteyenler rekabet kelimesinin önüne “faydalı”, “yapıcı” gibi sıfatlar getirmeyi zorunlu görürler. Bastiat'ın döneminden de bir örnek vermek gerekirse Robert Owen'ın hayatı ve fikirleri burada ele alınan konu bakımından çok ilginçtir. Owen, piyasa sistemindeki rekabeti ve bireyciliği çatışmacı ve yıkıcı bulmuştur. Geliştirdiği fikirler ve ütöpik toplum yaratma arzusunu hayata geçirmek için verdiği mücadele rekabetin kötülüğüne olan inancını yeterince kanıtlamaktadır. Owen'ın fikirleri dönemi itibarıyla –hâlâ da öyle denebilir- alışlagelmiş fikirlerdir. Ama Owen'ın onu diğer sosyalist düşünürlerden ayıran ilginç bir özelliği vardır. O bir kapitalistti. Hem de işlettiği pamuklu dokuma fabrikasında büküm tekniğinde geliştirdiği teknik sayesinde masrafları yarı yarıya düşürerek fiyatları çok aşağıya çekmeyi becermiş, çalışan, gerçek bir müteşebbisti (Tunçay, 1976: 41). Owen başarılı ticaret kariyerinde biriktirdiklerini büyük ölçüde hayır faaliyetlerinde kullanmış, işçilere yardımlarda bulunmuş, hatta Amerika'da kendi ütöpist komününü kurmak için 40.000 pound harcamıştır. Ama Owen servetini elde ettiği piyasaya baktığında hile, düzenbazlık ve çatışma görüyordu. Bastiat'da dönemin ticarî ilişkilerine baktığında, özellikle köşe yazılarında, piyasada bir çok kötülük görüyor, hatta, siyasetçilerin ve onlarla işbirliği yapan tekelcilerin halkı nasıl dolandırdıklarını ayrıntılarıyla anlatıyordu. Ancak, Owen'ın aksine, Bastiat, piyasada görülen bu çarpıklıkların piyasanın işleyişinden değil, piyasanın kurumlarını

işletilmeyişinden kaynaklandığını düşünüyordu. Ve Bastiat teorik yazılarında piyasadan bahsettiği zaman özgürlüklerin güvence altında olduğu, ideal bir piyasa sisteminden bahsetmekteydi. Yoksa, yaşadığı dönem Fransa'sında piyasa ideal kurumsal yeterliliklerden çok uzaktı. Bastiat'nın dönemin Fransız siyasal düzenin eleştirisinden bu açıkça anlaşılır. Kısaca denilebilir ki, Owen rekabet kurumunun üretici ve zenginleştirici yönünü birinci elden tecrübe etmiş ve faydasını görmüş ancak yine de bu kavrama tiksintiyle bakmaktan vazgeçmemiştir. Rekabete bu tür bir yaklaşımın ondan en çok faydalananlar tarafından bugün de aynen devam ettirildiği söylenebilir.⁴⁷

1. 6. Sermaye

Bastiat'nın fikirlerindeki bu temel kabulleri ve süreçleri tartıştıktan sonra onun sermaye kavramına yüklediği anlam ve fonksiyonun incelenmesinin zamanıdır. Bastiat sermayenin otaya çıkışını şu şekilde açıklar. Sermaye, emek, değer ve hizmetin bir bileşimidir. İnsanlar sermayeyi ileriye görme yetenekleri, akılları ve tutumluluklarıyla oluşturabilirler. Örneğin birisi bir ihtiyacını karşılamak için bir alet yapmak istediğinde, aleti yapmak için harcayacağı zaman ve emek ile bu aletin yapımı sayesinde kazanacağı zaman/emek/tatmin arasında bir karşılaştırma yapar. İnsan bu karşılaştırmayı elbette akıllı ve öngörebilme yeteneğiyle yapar ve diğer alternatifleri değerlendirmeme anlamına gelen tercihinin belirli bir beklenti içinde gerçekleştirir. Bu tercih sonunda yapmış olduğu aletler o adamın sermayesi olmuştur. Bu sermayeyle adam, hem belli bir ihtiyacını daha az emek harcayarak gidermekte hem de emekten tasarruf etmiş olmaktadır (Bastiat, 1997: 176). Dolayısıyla, sermaye aslında insanî yeteneklerin bir sonucudur ve tasarruf etme güdüsüyle güçlü bir şekilde ilişkilidir.

⁴⁷ Ayrıca rekabetin asla çatışma yaratmayacağı yönündeki ilginç bir açıklama için bkz., (Rand, 2006: 72-82).

Sermayenin temel fonksiyonu ise insanın doğaya olan hâkimiyetini güçlendirmesidir. Sermaye birikiminin anlamı doğadaki zorlukların yenilerek insan ihtiyaçlarının daha az emekle karşılanmasıdır. Sermaye sürekli artarak gelişir ve insanî ihtiyaçların karşılanmasında kullanılır. Bastiat'da sermaye bu anlamda insanî ihtiyaçları karşılayan, doğal engelleri yıkıcı bir güçtür. Sermaye bir ihtiyaç üzerinde yoğunlaştığı zaman onu en az emek gerektirecek, yani en ucuz ve etkin bir şekilde tatmin edecek yolları bulur. Bir ihtiyacın bu şekilde karşılanması iki sonuç doğurur. İlk sonuç tatmin edilen ihtiyacın üzerinde kullanılan sermayenin boşa kalmasıdır. İkinci olarak, bu ihtiyaç tatmininin yeni bir tasarruf yani, sermayenin artırımı olmasıdır. Açıkta kalan ve artmış olan sermaye hiç bir zaman atıl bir şekilde durmaz. Sürekli olarak yeni ihtiyaçları tatmin edecek alanlar arar ve o alanlara yoğunlaşarak, süreci yeniden başlatır. Kısaca Bastiat'da (1997: 181-183) iktisadî ilerleme ve zenginlik artışı sermaye birikimiyle sağlanır.

Bastiat, doğal kaynakları sermaye olarak görmez. Bu, onun değer teorisinin bir yansımasıdır. Şöyle bir örnek verir Bastiat. Bir adamı toplumdan alın ve ona uçsuz bucaksız verimli tarlaları ya da diğer önemli doğal kaynakları verin. Bu adam toplumda elde ettiğinin yalnızca çok ufak bir bölümünü tarladan sağlayabilecek ve çok daha fazla emek harcayacaktır. Üstelik toplumun ona sunduğu diğer hizmetlerden de yararlanamayacağı için açık bir sefaletin içine düşecektir. Bu açıklama tarzı, Bastiat'ın değer teorisinin aksaklıklarını taşıyor olmasına karşın, çok önemli bir hususa dikkat çekmektedir. Doğal kaynakların atıl bir şekilde doğada bulunmasının yalnız başına bir önemi yoktur. Bu kaynaklar sermaye birikimi sayesinde, insanın, doğal kaynakları dönüştürmesi, modifiye etmesi, onları insan ihtiyaçları için kullanması sonucu bir anlam ve değer taşırlar. Bastiat, ilk verdiği örneğe aksi bir örnek daha verir. Bu sefer toplumda yaşayan basit bir işçiyi ele alır. Günde 4 frank kazanan bu işçi 2 frank vererek bir çorap alabilmektedir. Yani işçinin yarım günlük çalışması bir çoraba

denktir. İşçi tek başına belki bu çorabı bir ömür boyu üretmeyi başaramayacakken, o çorabı alması piyasa sayesinde yarım günlük emeğe inmiştir. Bastiat'ya göre bunun tek bir nedeni vardır, o da sermayenin çorap üretimi için gerekli olan emek oranını müthiş bir oranda düşürmüş olmasıdır.

Bu bakış açısı Ricardo ve Malthus gibi ünlü iktisatçıların görüşlerinin tam zıttı bir vizyon sunmaktadır. Ricardo günlük işçilerin gelirlerinin uzun vadede hiçbir zaman artmayacağını iddia etmişken, Malthus, ihtiyaçları karşılayacak kaynakların nüfus artışıdaki hızı yakalayamayacağını iddia ederek devamlı bir kıtlığın habercisi olmuştur.⁴⁸ Bu görüşlerin karşısındaki Bastiat ise tam aksine dinamik ve sürekli ilerleyen⁴⁹ bir toplum tasavvur eder. Bastiat, bu iktisatçıların insanın üretken kapasitesini ve sermayenin artarak ilerleyen zenginlik yaratan fonksiyonunu göremediklerini düşünür. Sermaye ve nüfus artışı ile birlikte ücretler ve hayat seviyesi sürekli yükselecektir. Bastiat'ın belirttiği anlamda bir toplum onun zamanında da ondan sonra da oluşmamışsa da, piyasa ekonomisi temelli toplumların Dünya Ekonomik Özgürlük İndeksi'ndeki iktisadî ve demografik gelişimine bakıldığında (Beşkaya & Koç, 2006: 43-74) Bastiat'ın vizyonunun Ricardo ve Malthus'un vizyonlarına önemli ölçüde üstünlük sağladığı açıktır.

Bastiat (1997: 192), sermaye konusunda bir adım daha ileri giderek şöyle bir iddiada bulunur. "Sermaye artarken, sermayedarların toplam üretimdeki mutlak payı artar ve göreceli payı azalır. Diğer yandan, işçilerin payı hem göreceli hem de mutlak anlamda atar." Bu özellikle o dönem için radikal bir iddiaydı. Bastiat, savunusunu azalan faiz oranları ve rekabet sonucu düşen kâr paylarına dayandırır. Sermaye birikimi ne kadar fazlaysa faiz oranları da o

⁴⁸ Bu iki iktisatçının teorilerini iki farklı yaklaşımla incelemek için bkz., (Bucholz, 2005: 71-125; Hunt, 2005: 99-165).

⁴⁹ Genellikle maddi anlamdaki ilerleme kastedilir. Ama Bastiat, maddî ilerlemeyle manevî (spiritual) ilerlemeyi birbirinden ayırmaz.

ölçüde düşecektir. İngiltere'nin faiz oranlarının Fransa'dan ve Fransa'nın faiz oranlarının İspanya'dan düşük olmasının nedeni budur. Bu durum Bastiat'ya göre sermayenin göreceli kârının düşüşünün bir göstergesidir. Ancak, sermayedeki artış faizdeki düşüşe rağmen sermayenin mutlak payını yükseltecektir. Örneğin, 100 frankın %4'lük faiz getirisi 200 frankın %3'lük faizinden küçüktür. Bu durum yatırım yapmamanın yatırım yapmaktan daha kârlı olacağı garip bir seviyeye varmadan duracaktır. Sonuçta Bastiat, kapitalistle işçi arasında bir çatışma değil ahenk olduğunu düşünür. Bastiat'ın bu iddiasını günümüz toplumlarında empirik olarak ispatlamak mümkün görünmese de çalışanların sermayeden aldığı payın sermaye birikimiyle paralel bir şekilde arttığı aşikârdır.

Bastiat faiz konusu üzerinde ısrarla durmuştur. Ona göre, faizle tasarruf, tasarrufla sermaye birikimi birbirine sıkıca bağlıdır. Piyasa toplumlarında tasarruf basitçe eşya veya tüketim mallarını depolamak değildir. Bastiat'ya (1997: 407) göre tasarruf, "... daha önce hizmete karşılık hizmet şeklinde sunulmuş eşitliklerin, toplumdan alınacak ödemelerin gönüllü olarak ileri bir tarihe ertelenmesidir."

Bu açıklamanın faiz ve onun fonksiyonlarıyla yakından ilişkisi vardır. Faiz, belirli bir sermayeden yani belirli bir hizmetin değerinin karşılığında belirli bir süre vazgeçmenin verdiği sıkıntıya katlanmanın bir ödemesidir. Yani, sermayeyi kiralayan o sermayeyi hemen kullanmamakla bir hizmet sunmakta ve bunun karşılığında sermayeyi kullananın ödeme/faiz almaktadır. Bu açıdan her şey adil kurallar çerçevesinde işlemektedir. Hizmete karşılık hizmet verilmektedir. Bu yorum açıkça Smith'in düşüncelerinin devamıdır (Yalçın, 1983: 188). Ancak, faizin bunun ötesinde toplum için müthiş bir önemi ve fonksiyonu vardır. Şöyle ki, faiz karşılığı verilen sermayeler geleceğe yazılmış çekler gibidir. Sermayedar gelecekte yapılacak üretken işlere güvenerek, bugünkü tatminini erteleyerek

üçüncü, dördüncü şahıslara güvenir. Bu anlamda Bastiat'ya göre, sermaye geçmişle gelecek arasında, yani, insanların geçmişteki emekleriyle gelecekteki emekleri arasında bir bağıdır. Bu bağ ancak güvenli ve barışçıl bir ortamda kurulabilir. Eğer çalışarak sermayesini biriktiren çalışmalarının meyvelerini alamayacaksa onun çalışması için hiç bir neden yoktur. Bu görüşü Bastiat (1997: 502) şöyle ifade eder:

“Kâr olmadan sermayenin olması mümkün değildir; sermaye olmadan şimdiki çalışmamızla geçmişteki çalışmamız arasında bir ortaklık kurulamaz, bu ortaklık olmadan toplum olamaz, toplum olmadan insan varolamaz.”

Bastiat, sermaye birikiminde kişisel çıkarın rolü kadar alturistik duyguların da etkisi olduğunu düşünür. Bir babanın, çocuğunun geleceğini düşünerek güncel kişisel ihtiyaçlarını sonraya erteleyip sermaye biriktirmesinin alturistik duygular dışında açıklanması zordur. Görüldüğü gibi Bastiat'nın düşünce sisteminde sermayenin hayatî bir yeri vardır. Ve bu sistem özel mülkiyet ve serbest mübadele sisteminin korunmasına dayanır. Bastiat'ya göre, böyle müthiş işleyen bir sistem Allah'ın bir lütfüdür ve onun yapay sistemlerle değiştirmeye çalışmak insanın, sermayenin bu muazzam yapısını anlayamamasından kaynaklanır.

Bastiat'nın sermaye üzerine yaptığı vurgu gönüllü mübadele sisteminin toplumsal hayatın kurucu özelliklerinden olduğunu vurgulaması açısından özellikle önemlidir ve Bastiat'nın bu konu hakkındaki yazıları felsefî öncüllerinden çok daha radikaldir. Bastiat'nın fikirlerinin ve üslubunun radikalliğinin farkında olan E. K. Hunt *İktisadi Düşünce Tarihi* kitabında Bastiat'ya on iki sayfalık bir bölüm ayırır. Hunt'a göre, Bastiat'nın fikirleri kapitalist sınıfın çıkarlarını meşrulaştırmaktan başka bir amacı olmayan çok basit ve derinlikten yoksun ezberlerdir. Liberal yazar ve okurların çoğu zaman

habersiz olduğu ya da göz ardı ettiği, yaşadığı dönemde de yeterince sesini duyuramamış bir filozofun fikirlerini basit ve değersiz bulan bir Marksist iktisat tarihçisi acaba neden onun fikirlerinin çarpıklığını ispat etmek için bu kadar çaba sarf etmiştir? Daha tanınmış ve etki bırakmış yazarlar yok mudur? Tabî ki vardır. Ama Bastiat'ın seleflerinin aksine laissez-faire iktisadının tam bir toplumsal ahenk ortamı yarattığını, bunun aksinin mümkün olmayacağını ve diğer büyük liberal iktisatçıların ve düşünürlerin laissez faire'den sapan fikirlerinin yanlış olduğunu ısrarla belirtmesi, anlaşılan Hunt'un ilgisini ve kızgınlığını özellikle çekmiştir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, bir liberal ile bir Marksistin aynı kavramlarla iktisadî bir meseleyi ele alarak sağlıklı bir tartışma yürütmesi imkânsızdır. Örneğin bir Marksist “kapitalizm” kavramıyla mevcut siyasî ve iktisadî ilişkileri bütün olarak ele alarak “üretim araçlarının sahipliği”nin siyasî iktidarı nasıl kontrol ederek bir sömürü sistemi yarattığını anlatırken; bir liberal, kapitalizmden özel mülkiyet ve sözleşme hürriyetinin korunduğu ideal bir piyasa ekonomisini anlar. Bu kavramsal farklılık göz önüne alınmadan analiz yapılırsa farklı ideolojilere sahip yazarların yanılacakları, hatta komik duruma düşecekleri açıktır. Hunt, tam da bu hataya düşmüştür. *Economic Sophism*'den alıntılar yaparak, Bastiat'ı eleştiren Hunt, onun yazılarının teorik, ideal bir toplum üzerinden ilerlediğini görmezden gelerek, Bastiat, sanki zamanının Fransa'sını ideal kapitalist toplum olarak aktarıyormuş izlenimi vermektedir. Hunt bunu yaptıktan sonra Bastiat'ın nasıl Fransız çalışanların sefaletini göremeyecek kadar zalim olabildiğini sorar ve bu “sığ” teoriyene iyi bir ders verdiğini düşünür. Oysa Bastiat'ın üzerinde durduğu temel kavramlardan birisi olan yağma, siyasî sistemin bir sömürü sistemini kurarak sıradan insanların hayatlarını nasıl sefilleştirdiği üzerinedir. O, sermayeden korkmanın temellerini antik zamanlardan kalma zor yollu emek sömürsünde ve devletin insan hayatı üzerindeki haksız ve yozlaştırıcı tutumunda arar. Şu sözler Bastiat'ya (1997: 196-197) aittir:

“Sermaye edinenlerin ve edinmek için uğraşanların yüreklerine Makyavel aldatmacılığı, sertlik ve bencilliğin yerleşmesine sermayenin neden olduğunu söyleyenler oldukça yaygındır. Bu karmaşık bir düşünce değil mi? Emeğin hiçbir meyve vermediği ülkeler var. Kazanılan azıcık para da hemen vergilere gider. İşgücümüzün meyvelerini bizden almak için hükümet denilen şey her çeşit zincirle sizi bağlar. Her türlü işimize karışır, her türlü girişimimize burnunu sokar, inançlarımıza ve düşüncelerimize baskı uygular, insanları doğal hedeflerinden saptırarak, belirsiz ve tabii olmayan yerlere yöneltir. İnsanların enerjisini ve aktivitesini dondurur, zira her şeyin direkt kontrolü kendisindedir. Yapılan her şeyin sorumluluğunu sorumlu olmayan kişilere yükler. Böylece adalet ile adaletsizlik arasındaki fark belirsizleşir. Milletin başını belaya sokar, dünyadaki bütün önemsiz çatışmalara diplomasi yoluyla girerek sonunda orduyu bu işlere bulaştırır. Toplumun ekonomik meseleler hakkında bilinçlenmesini engeller. Çünkü, müsrifliği, adilane olmayan saldırganlığı, fetihleri, kolonileri ile insanlara refah kaynağı oluşturduğunu inandırmaya çalışır. Bu ülkelerde doğal yollarla sermaye biriktirilemez. Amaçları sermaye yaratmış kişilerin ellerinden hile ve zorbalıkla sermayeyi çekip almaktır. Sermayeye giden yolda savaş, bürokrasi, kumar, hükümet anlaşmaları, spekülasyonlar, karanlık ilişkiler, riskli girişimler, açık artırmalar vs. vardır. Bir sermayeyi yaratmak için gerekli olan nitelikler onu zorla birinin elinden almak için gerekli niteliklerin tam zıttıdır. Bu nedenle bu ülkelerde ‘sermaye’ acımasız ‘bencilliğe’ tekabül eder. Ve bu kelimenin çağrışımları, eğer bu ülkenin ahlâkî değerleri antik çağ ve orta çağlardan geliyorsa, asla toplumun belleğinden sökülüp atılamaz.”

Bu uzun alıntının yapılmasının nedeni, Bastiat’da gerçek durumla ideal durum arasındaki ayrımı göstermek içindi. Elbette ki, bir Marksist bu durumun kaynağının liberal ilkelerde bulabilir ve Bastiat gibi bir liberal de sömürünün kaynağını kolektivizmde bulabilir. Farklı düşünce ekollerinden gelenlerin olayları ve olguları yorumlayışları farklı olabilir; hatta, kavramlara verdikleri anlam da kaçınılmaz olarak uyumsuzdur. Ancak, bir filozofun fikirlerini eleştirirken bu tarz basit kelime tuzaklarına düşmeyecek kadar entelektüel zahmete girmek asgarî ahlâkî şarttır. Bir liberal fikir adamının, Marksizmin kaçınılmaz olarak elitist,

diktatörel bir bürokrasi sınıfını doğuracağı varsayımından hareketle, tüm Marksistlerin bilinçli ya da bilinçsiz olarak bu bürokratik sınıfın çıkarlarını meşrulaştırmak için çalıştıklarını söylemesi mevcut durumu yakalamakta ne kadar başarılıysa, piyasa savunusu yapanları basit ideologlar olarak isimlendirmek de aynı oranda başarılıdır.

Bastiat'ın faiz anlayışının daha ciddî bir eleştirisini Proudhon'da bulunabilir. Aynı dönemde yaşamış olan bu düşünürler girdikleri on bir mektupluk polemikte fikirlerini geniş bir şekilde tartışma imkânı bulmuşlardır. Proudhon'un mektuplarından biri Bastiat'ın faizle ilgili görüşlerini eleştirmek için yazılmıştır. Proudhon faizin bir hizmet olduğunu kabul etmesine karşılık sermayedarın faiz verirken atıl durumda olan sermayesini kullandığı, dolayısıyla hiç bir emek harcamadan kazanç sağladığı gerekçesiyle faizi reddeder (Proudhon, 2006):

“Size fazi ödemeyeceğiz, çünkü sosyal iktisatta faiz tembelliğin ödülü, sefaletin ve zenginlik eşitsizliğinin başlıca kaynağıdır. Ve sermayenin ortak sahipliği insanlığı eşitliğe götürür.”

Çalışmadan kazanılan paraya karşı olan Proudhon, kapitalistlerin herhangi bir üretici kapasitelerinin olmadığını ima ediyordu. Bu düşüncesini pratiğe geçirmek isteyen düşünür 1848'de Fransız Merkez Bankası'nı kurarak faizi ortadan kaldırma girişiminde bulundu, ancak başarısız oldu.⁵⁰

2. Bastait'da Doğal Düzen ve Doğal Haklar

Doğal haklar teorisinin liberal siyaset felsefesinde çok önemli bir yeri vardır (Barry, 1986: 1). Her insanda mündemiç olan ve her zaman ve koşulda

⁵⁰ Proudhon'un bu başarısızlığın nedenleri hakkında yazdıkları için bkz., (Proudhon, 2005)

ileri sürülebilecek evrensel insan hakları üç yüz yılı aşkın bir süredir liberaller tarafından devlet faaliyetlerini sınırlandırmayı meşrulaştırmak için kullanılmaktadır. Thomas Aquinas'ın Allah'ın gölgesi olan insanları devlet karşısında koruyan doğal hukukunun merkezine John Locke'un bireysel özgürlüğü yerleştirmesinden beri insanların doğasında bulunan ve hukuktan ve devletten önce gelen ve onları önceleyen bazı temel hakların varlığı kabul edilmektedir. John Locke'un ifadeleriyle bunlar, "hayat, hürriyet ve mülkiyet"tir. İlahî bir düzenin temel taşları olan bu hakların kullanılması ve korunmasıyla doğal düzen kendiliğinden yasalarını işletir. Aklın evrensel ahlakî ilkeleri bulmaya muktedir olduğunu kabul eden doğal hukuk teorisine paralel olarak gelişen bir diğer teorisiyse Humecu evrimsel gelişim teorisidir. Hayek'in "kendiliğinden doğan düzen" diye adlandırdığı bu teoreme göre toplumsal düzen, soyut "akılcı" teorilere dayandırılarak açıklanamaz, sosyal düzen ancak tarih içinde faydası deneyim yoluyla kanıtlanmış ve belirli bir amaca yönelik olarak gelişmemiş sistemlerdir. Bu açıdan, "kendiliğinden gelişmiş, bir akıl tarafından bilinçli-amaçlı biçimde dizayn edilmemiş her şeye 'doğal' demek lazımdır (Yayla, 2000b: 114).

Frederic Bastiat'nın bu iki gelenek içinde de çok önemli bir yeri vardır.⁵¹ Bir yandan, insanoğlunun yaradılış özelliklerinden kaynaklanan temel haklara sahip olduğunu düşünen ve bu hakların politik iktisat yoluyla keşfedilebileceğine inanan Bastiat, Locke'un doğal haklar teorisine sıkı sıkıya bağlıyken, diğer yandan da soysal hayatın başlangıcının rasyonel bir karar mekanizmasının değil de evrimsel ve kendiliğinden bir sürecin sonucu olduğunu düşünerek sözleşmecî teorileri reddeder. Böylelikle, Bastiat hem her türlü müdahaleden irak bir özel hayat alanını savunmuş hem de toplum mühendisliğine soyunan pozitivist rasyonalist siyaset felsefesine karşı çıkmıştır. Bastiat'nın biyografi yazarı

⁵¹ Bastiat'nın düşüncesi içinde doğal hukukun yeri üzerine ayrıntılı bir değerlendirme için bkz., (Cubeddu&Antonio, 2001: 311-336).

Fontenay’a göre, o bilimin gerçeklerini doğal hukuk teorisi açısından ele almayı başarmıştır (Hülsmann, 2003: 94).

Bastiat’nın siyaset felsefesinde özgürlük ve mülkiyet aynı şeyin farklı yüzleridir. İnsan kelimenin gerçek manasıyla bir mülk edinicisi (proprietor) olarak doğar. Yaşamak için ihtiyaçlarını tatmin etmek zorunda olan insan, bu ihtiyaçlarını tatmin etmek için tasarlanmış organlar ve yetenekleriyle hayata gelir. İnsanın sahip olduğu yetenekler onun vücudunun bir uzantısıdır ve mülkiyet de bu yeteneklerin uzantısından başka bir şey değildir. İnsanın emek harcayarak değer verdiği şeyleri sahiplenme hakkı vardır ve onu yeteneklerinin ürününden uzaklaştırmak onun ölümüyle sonuçlanır (Bastiat, 2004). Bastiat (2005: 1), en önemli çalışmalarından biri olan *Hukuk*’da insanı “hayat, kabiliyetler ve üretim” başka bir ifadeyle “bireysellik, özgürlük ve mülkiyet” olarak tanımladığında insanın doğuştan gelen özelliklerini vurgulamaktadır.

Hayata ihtiyaçlar ve bu ihtiyaçları tatmin edebilecek kabiliyetlerle gelmiş olan insan, kişisel çıkarının peşinden giderek hem bu kabiliyetlerini geliştirir hem de ihtiyaçlarını tatmin eder. “Doğa durumu” toplumsal hayat olan insan, aklının da yardımıyla özel mülkiyet sistemini kurarak ilk bölümde ayrıntılarıyla anlatılan mübadele, iş bölümü ve rekabet gibi kurumlarla ahenkli bir sosyal hayat yaratır. İnsanın acıdan ve zahmetten kaçınarak mutluluğa ve faydaya yönelen bir varlık olduğunu düşünen Bastiat, onun rasyonel bir varlık olduğunu ima eder. Bastiat’nın siyaset felsefesinde akla yapılan bu vurgudan sosyal kurumların kendiliğindenliğine geçiş “sorumluluk” kavramına yüklenilen anlamla sağlanır.

İnsanın akıllı bir varlık olması onun bilgiye doğuştan sahip olduğu anlamına gelmez. Bilgiye ancak tecrübeyle ulaşılabilir. İnsan aklını ve kabiliyetlerini kullanarak seçenekleri değerlendirmeli, karşılaştırmalı ve sonuçta bir karar vermelidir. Verdiği karar doğru ya da yanlış olabilir. Doğru kararlar

faydayı artırarak insanı ödüllendirirken, yanlış kararlar acı vererek insanı cezalandırır. Böylece insan, bilgiye özgür olarak verdiği kararların sonuçlarına katlanarak, yani sorumluluğu üstlenerek, tecrübe yoluyla ulaşır. Ateşin yakıcılığı salt akıl yürütmeye keşfedilemez. Bu noktada Bastiat'ın Humecu anti-rasyonalist geleneğe yaklaşarak, objeler arası nedensellik ilişkilerinin ancak tecrübe yoluyla edinildiğini ima ettiği anlaşılır. Buradan hareketle, pratik deneyimlerinin sonucu olan ve insanı faydaya yönlendiren, kendiliğinden, yani belirli bir aklın amaca yönelik eylemi vasıtasıyla değil de milyonlarca kişinin binlerce yılda tecrübe ederek ortaya çıkarttığı sosyal kurumlara ulaşılır. Bu düşünüş tarzı Hume'u aklın sınırlılığı ilkesinin kabulüne yöneltmiş ve özel mülkiyeti ve bireysel özgürlüğü genel anlamda faydacı bir argümanla savunmaya itmiştir.⁵² Ancak, Bastiat Humecu bilgi felsefesini ahlakî kuralların akıl yoluyla bulunamayacağı noktasında terk ederek, insanın akıl yoluyla ahlakî kuralları keşfedebileceği sonucuna varır. Barry'nin (2001: 257) de belirttiği gibi onun diğer klasik liberallerden daha iyi yaptığı şey, faydacı serbest piyasa anlayışını başarılı bir şekilde özgürlük, adalet, doğal hukuk ve devlet faaliyetlerinin ahlakî sınırlıkları açıklamalarıyla beraber etik doktrinin içine yerleştirebilmesidir.

İki filozofun da ulaştıkları yerin özel mülkiyete ve bireysel özgürlüğe dayalı bir sosyal sistem olduğu düşünülürse, belirtilen ayrımın fazla önemli olmadığı sonucuna varılabilir. Ancak, durum bundan biraz daha karmaşıktır. Günümüzde Hume çizgisinin en büyük temsilcisi olan Hayek, Humecu faydacı ilkeyi takip ederek refah devletçi bir çok uygulamaya onay verebilmiştir (Dorn, 1981: 380). Oysa, asla müdahale edilemez özel bir alanı haklar teorisiyle koruyan Bastiat, refah devletçi uygulamaların ilk kez kapsalı ve sistemli bir şekilde yükseldiği 19.

⁵² Hayek faydacılığı genel ve özel olarak ikiye ayırır. Genel faydacılık herkesin uyması gereken tecrübi faydalı kuralları ve kurumları sonuçlarına bakmaksızın savunurken, özel faydacılık faydayı somut bir şekilde ele alarak belirli eylemlerin belirli kişiler açısından vereceği somut sonuçlarla ilgilenir. Bu bakımdan genel faydacılık evrimci gelenekle ilişkiliyken, özel faydacılık rasyonalist argümanlarla uyumludur.

yüzyıl Fransa'sında bu tür taleplere şiddetle karşı çıkmıştır. Toplumsal hayattaki tüm ilişkilerin gönüllülüğe dayanması gerektiğini düşünen Bastiat, zora dayalı kolektif gücün ancak adaletsizliğin önlenmesinde kullanılabileceğini ileri sürer. Çünkü bir insanın diğer bir insandan zorla isteyebileceği tek şey adaletsiz olmamasıdır. Devlet faaliyetini bu sınıra hapseden Bastiat, diğer tüm sosyal ilişkilerin gönüllülüğe, akla ve tecrübeye dayanmasını öngörür. Eğer insan aklını kullanarak, farklı bilgileri değerlendirerek bir tercihte bulunmuyor; yaptığı eylemlerin sorumluluğunu almıyor ya da hayatını etkileyen kararlar ondan bağımsız işliyorsa, o artık tam anlamıyla insan değildir. J. A. Dorn ise akla dayalı kendiliğindenlik (intellegent spontaneity) ismini vermektedir (Dorn, 1981: 385). Nasıl isimlendirilse isimlendirilsin Bastiat gerek açıklamalarıyla gerekse ifade tarzıyla liberal siyaset felsefesinde kendine önemli bir yer edinmiştir. Akla ve spontane düzene benzer bir vurguyu günümüzde bir anarko-kapitalist olan Murray Rothbard geliştirmiştir (Hülsmann, 2001: 4). Bastiat'ın bir anarşistle aynı çizgide yer alması şaşılabilecek bir durum değildir, devlet anlayışı temel haklar teorisiyle desteklenmiş devlete karşı büyük bir güvensizliğin anarşizmle olan yakınlığını Bastiat'ın incelenirken ele alınacaktır.

Bastiat'ın insan doğasına ilişkin bu kabulleri onun hukuk üzerine düşüncelerini şekillendirir. Bastiat'ın sorumluluk yasasının işlemlerini sağlayan üç temel müeyyide vardır. Bunlar sırayla: doğal müeyyideler, yasal müeyyideler ve dinî müeyyidelerdir (Bastiat, 1997: 501). Bastiat için en önemli müeyyide türü doğal müeyyidelerdir. Kişisel eyleminin sonuçlarına katlanarak sorumluluğu üstlenen birey, bu doğal müeyyideler sayesinde doğaya, yani, Allah'ın yarattığı ahenkli sisteme uygun davranmayı öğrenecektir. Doğal hukuk da diyebileceğimiz bu müeyyideler ahenkli bir sosyal hayat için hayatî önemi haizdir. Ancak Bastiat, bu doğal müeyyidelerin etkilerinin her zaman yeterli çabuklukta ortaya çıkmadıklarının ya da uzun vadeli çıkarlarından çok kısa vadeli çıkarlarının peşinden koşan insanların doğal kanunlara gönüllü olarak

uymak istemedikleri durumların varlığının farkındadır. İşte bu nedenle doğal müeyyideleri kodifiye ederek onların uygulanırlıklarını sağlamlaştıracak ve çabuklaştıracak bir pozitif hukuka ihtiyaç vardır. Bastiat'ın yasal müeyyideler dediği bu grup müeyyideler doğal müeyyidelerden sonra geldikleri ve amaçları sadece doğal müeyyidelerin uygulanırlıklarını etkinleştirmek olduğu için, yasal müeyyidelerin sınırları doğal hukuk tarafından çizilmiştir. Bastiat, yasal müeyyidelerin faydalarını ve gerekliklerini bu şekilde kabul ettikten hemen sonra önemli bir hatırlatma yapar: Yasal müeyyideler her zaman kolektif cebir yoluyla işlem yaparlar. Dolayısıyla, kolektif cebri kullanmakla kazanacağımız faydayla cebrin kendiliğinden gelen kötü/dezavantajlı tabiatını karşılaştırmalıyız (Bastiat, 1997: 504). Ve ancak cebir kullanımının açık fayda getirdiği yerlerde yasal müeyyidelere başvurmaliyiz. Örneğin, adam öldürmenin doğal haklara bir tecavüz olduğu ve pozitif hukuk tarafından da cezalandırılması gerektiği açıktır. Ancak, insan Katolik mi Luteryan mı olmalıdır sorusunun mutlak cevabını vermek imkânsız ve sübjektiftir. Bu tarz konularda kimse gerçekliğin tekeli elinde tutmadığına göre böyle bir konuyu insanların kişisel kararlarına ve tecrübelerine bırakmaktan daha iyi bir yol yoktur. Bastiat, yanlış yolu seçenlerin hayatta mutlaka sorumluluk yasası tarafından cezalandırılacağına inanır. Bastiat, bu örneğiyle din ve vicdan hürriyetini Millci anlamda savunmaktadır. Her ne kadar Mill gibi özgürlük üstüne spesifik postulatlar koymasa da Bastiat'ın özgürlük üstüne akıl yürütmesi dikkate değerdir.⁵³ Bastiat, bu tutumunu tembellik, aç gözlülük gibi insanî zafiyetlerin ortadan kaldırılması girişimlerinde de devam ettirir. Ona göre bu tür kötülüklerin ortadan kaldırılmasının insanları özgür bırakmaktan daha etkin bir çözümü yoktur. Sorumluluk insan davranışlarını ahlâkî olarak düzenleyen en temel güdüdür. Örneğin, tembellik yasal müeyyidelerle yasaklanarak ortadan kaldırılabilir mi? Bastiat, böyle bir teşebbüsün yol açacağı pratik ve teorik sorunların teşebbüsün etkinliğini

⁵³ Hatta iddia edilebilir ki, klasik liberal gelenek içinde Bastiat'ın negatif özgürlüğe olan inancı ve ona duyduğu gereksinim Millci özgürlük anlayışından çok daha ileri ve sağlamdır.

düşürerek başarısız olacağını, hatta onu zararlı kılacağını belirtir. Böyle bir iş için toplanacak vergilerden, işe alınacak memurlara; memurların günlük hayata vereceği rahatsızlıktan suçsuz bir çok insanın müşkül duruma düşürüleceğine ve tembelliğin tam bir tanımının yapılamayacağından insanları kontrol etmenin zorluklarına kadar Bastiat (1997: 507), bu konu üzerine tartışır ve en etkili yolu hayatın kendisinin bulacağına hükmeder. İlk bakışta Bastiat'ın fuzulî bir konu üstünde gereksiz bir beyin jimnastiği yaptığı düşünülebilirse de, devletin modern insanın hayatında üstlendiği görevlerin ve sorumlulukların küçük bir kısmı hatırlanacak olursa, Bastiat'ın kendisinden çok sonra gerçekleşecek hayatî bir meseleye müthiş berraklıkta bir cevap verdiği anlaşılabılır. Bastiat'ın son müeyyide türü olan dinî müeyyideler de onun düşünce sistemine uygun olarak doğal hukuka uygun olmalıdır. Sıkı inançlı bir Katolik olan Bastiat, Allah'ın sosyal hayatta bir ahenk yarattığını düşünür (Baldini, 2001: 275-294). Allah'ın yarattığı bir sistemde onun kelamının kendisinin yarattıklarıyla ters düşemeyeceğinden dinî emirlerde bilimle/politik iktisatla ters düşen bir taraf varsa, bu açıkça yanlış ve terk edilmesi gereken/sahte bir dinî müeyyidedir. Örneğin, faiz bazı Katolik teamüller tarafından yasaklanmıştır. Bastiat (1996m: 137), bu tür kuralların doğru olamayacağına, çünkü doğal hukuka uygun bir davranışın dine de uygun olması gerektiğine inanmaktadır. Bastiat, sosyal hayata devlet müdahalesine kesin bir şekilde karşı çıksa da bu tarz bir rasyonalist akıl yürütmenin merkezî bir otoritenin elinde özgür bir toplum için tehlikeli açımlara sahip olabileceği söylenebilir.

2. 1. Doğal Düzen ve Yapay Düzen

Economic Harmonies kitabının başında, Bastiat'ın daha önce üniversitede verdiği derslerin bir kısmı olan "Fransız Gençliğine" başlıklı bölüm yer alır. Bu bölümde, Bastiat tüm siyasî teorilerin iki farklı temel kabule

dayandığını ileri sürer. İnsanî ilişkiler ahenkli midir yoksa çatışmacı mıdır? Bu soruya verilecek cevap, siyasî teorilerin nasıl şekilleneceğinin de belirtisidir. Eğer ilk önerme kabul edilirse ahenkli bir sosyal hayatın ancak özgürlükleri koruyan bir siyasî sistemde mümkün olacağı sonucu çıkar. İkinci önermenin kabulü ise özgür davranışların sosyal hayatı yıkacağı gerekçesiyle sosyal ilişkilerin temeline zor kullanmayı koyan bir siyasî sistemi gerektirir.

Economic Harmonies kitabını bu sorunun cevabına adayan Bastiat'ya göre (1997: xxi), "Bütün insanların güdülerini, meşru kişisel çıkarla motive edilirse, ahenkli bir sosyal düzen gerçekleşir". Ahenkli bir sosyal düzen için takip edilecek program basittir: Özgürlüğü korumak ve sosyal hayata müdahale etmemek. Doğal yasalara göre işleyen bir sosyal hayatta, özgürlüğü korumak herkesin kendi kişisel çıkarının peşinden koşarken genelin çıkarıyla uyum içinde hareket etmeyi sağlar (Bastiat, 1997: 5-6). Adam Smith, rasyonel akılla oluşturulmamış sosyal yapıların varlığını haber verirken, Bastiat, aslında tüm sosyal hayatın aynı spontane yapıya sahip olduğunu iddia etmektedir (Klos, 2003: 174). Bastiat, buna "natural order" (doğal düzen) der. Doğal düzende merkezî bir idarenin sosyal hayatı planlamasına ya da insanların tercihlerini kontrol etmesine ve yönlendirmesine gerek yoktur.

Peki, insanî ilişkilerin çatışmacı olması nasıl bir sosyal düzene yol açar? Bastiat'ya göre böyle bir düzen çatışma teoremine dayanacağı için, sosyal hayat bir icat olarak görülerek onun işleyişi ayrıntılarıyla tasavvur edilecektir. İcat edilen sosyal hayat icatçısının direktiflerine dayanacağına göre böyle düzenlerin birleşecekleri ilk yer özgürlüğün kaldırılması olacaktır. Zira Bastiat'ya göre bu sistemlerin başardığı tek şey özgürlüğü yok etmeleridir. Sosyal hayatı bilinçli insan eyleminin bir ürünü olarak kabul etmelerinden ve asıl düzenden/doğal düzenden bir sapma olmalarından dolayı Bastiat bu sistemleri "artificial order" (yapay düzen) olarak nitelendirir.

Bastiat'ya göre, yeni bir toplum tasarlamamanın önünde cevaplanması gereken önemli sorular vardır. Tüm sorunları, çatışmayı ortadan kaldıracak sistemi kim bulacaktır? Böyle bir sistemin tasarımcısı insanların özünde çatışmayı yaratan eksiklikten kendini nasıl koruyacaktır? Yoksa, o insan üstü bir varlık mı olacaktır? Bu tasarımcıların planları birbiriyle çatışırsa hangisi tercih edilecek ya da bir tasarım uygulandığında diğer tasarımlara nasıl yer verilecektir? Bu tür sorunlarla birlikte ona göre tüm sosyal düzen tasarımcılarının birbirinden çok farklı planları olsa da onların birleştikleri iki husus vardır. İlk sosyal düzen tasarımcıları insanların tabiatının değiştirilebileceğine inanarak insanlara şekil verilmesi gereken kil muamelesi yaparlar. İkinci olarak bu kile şekil verecek üstün bir insana gereksinim olduğunu kabul ederler (Bastiat, 1997: 13).

2. 2. Ütopist Sosyalistler

Bastiat yapay düzene ilişkin genel eleştirilerini sıraladıktan sonra dönemimin otoriteryenlerine ve sosyalistlerine atıfta bulunarak devam eder. Bu isimler arasında Rousseau, Fourier, Saint-Simon, Owen gibi güdümlü bir toplum tasavvuru geliştirenler vardır. Bastiat Rousseau'nun doğada yalnız başına yaşayan özgür insan tiplemesinin son derece yanlış olduğunu düşünmesinin yanında, onun en büyük yanılgısının toplumun kanun koyucunun iradesin bir eseri olduğunu zannetmesi olduğunu belirtir. Çünkü Bastiat'ya göre hukuk yasa koyucunun basit bir irade beyanı değildir, insanın doğal yapısı hukukun yaratıcısıdır. Bastiat (2005: 1) şöyle der:

“Hayat, özgürlük ve mülkiyet insanlar yasalar yaptığı için var değildir. Aksine, ezelden beri varolan bu unsurların kendisi insanı hukuk yapmaya sevk etmiştir.”

Dolayısıyla Bastiat, Rousseau'nun iddia ettiği gibi kanun koyucunun ne insan doğasını değiştirebileceğini ne de böyle bir girişime gerek olduğunu düşünür. Örneğin, kişisel çıkarı yok etmeye çalışacak tüm teşebbüsler başarısız olacaklar ve ayrıca kişisel çıkarı meşru yolundan saptırarak sosyal ahengin bozulmasına sebebiyet vereceklerdir.

18. yüzyıldan 19. yüzyılın ortalarına kadar bir grup sosyalist özellikle toplumda çok zor şartlar altında yaşayan işçileri işaret ederek, bu toplumsal haksızlıkları gidermek amacıyla yeni ve çoğu zaman da ütöpik bir takım sosyal hayat tasarımları geliştirmişlerdir. Bastiat'nın da yazılarında sıklıkla eleştirdiği ve dönem itibariyle öne çıkmış bazı isimlerden bahsetmek yerinde olacaktır. Bu isimler Fourier ve Owen gibi toplumsal ve ekonomik hayatı ayrıntılarıyla yeniden kurgulayan ütöpist sosyalistlerden kooperatifler ve çeşitli işçi dernekleriyle ekonominin düzenlenmesini isteyen Blanc'a, oradan devlet müdahalesini sınıfsal çatışmaların önlenmesi için elzem gören Sismondi'den teknokratlarca merkezî bir şekilde planlanmış Saint-Simon ve taraftarlarınca savunulan modele kadar geniş bir skalada yer alırlar (Ekelund, 1990: 233-250). Ancak, tüm bu sosyalist ya da sosyalist eğilimli yazarların buluştukları ortak noktalar vardır. Kâr, rant, faiz gibi kazançların haksız olması, rekabetin ve serbest piyasa düzeninin insan tabiatına aykırılığı gibi kapitalizm karşıtı görüşlerin yanında, insan tabiatının bulunduğu çevresel faktörler tarafından belirlendiği ve bu çevrenin değiştirilmesiyle insanların da mükemmelleştirilebilir olabilecekleri yönündeki sosyalizme özgü fikirlerde birleşirler. Bastiat tüm bu yazarların ortak iki noktasını görür. İlkin tüm bu düşünürler insan tabiatının kil gibi şekillendirilebileceğini ve kendilerinin de bunu yapmaya muktedir olduklarını düşünürler. İkinci olarak da sosyoekonomik hayatı yeniden düzenlemesi için devleti göreve çağırırlar. Bu toplum tasarımları genellikle tarımsal üretime, kendi kendine yeterliliğe ve küçük yerleşim birimlerine dayanır. Böyle olması genel olarak büyüme ve çok kazanma hırsının kapitalizme özgü zararlı bir alışkanlık olduğunun düşünülmesi kadar

(Göze, 2000: 260) rasyonalist aklın daha karmaşık yapıları tasarlayamayacak kadar yetersiz olmasından da kaynaklanmaktadır.

Örneğin, Fourier toplumu dört yüz aileden oluşan Falanj (Phalange) dediği 1600-1800 kişilik bölüklere ayırmayı düşünür. Her bölük büyük bir ortak binada yerleşmeli ve işleyecek kadar toprağı olmalıdır. Böylece yüzlerce ayrı ev ve mutfak olacağına beş-altı adet toplu bina bu işleri görmeye yetecektir (Tunçay, 1976: 72). Fourier bu sayede tasarruf sağlanacağını düşünmektedir. Bireycilik gibi hissiyatlar da olmayacağına göre, ona bu fikir son derece uygun gözükmektedir. Fourier “Phalange” adlı denemesinde daha uzun uzun Falanjların ve onun içinde yaşayan insanların özelliklerini anlatmaktadır.

Fourier düşüncelerini hayata geçirecek kaynağı bulamamış olsa da onun kadar ilginç fikirleri olan Owen kendi fikirlerini gerçekleştirecek kadar parayı ticari zekâsı sayesinde edinmişti. Owen 1825 yılında Indiana’da New Harmony isimli bir koloni kurmuştu. 2500 kişinin katılımıyla kurulan kolonin amacı kişisel çıkar ve rekabetin olmadığı, sosyalist kardeşliğin sağlandığı bir sosyoekonomik hayat formu geliştirmektir. Owen ilk aşamada “herkese hizmetine ve işine göre” ilkesini uyguladı. Bir sene içinde iyi sonuçlar aldığını gören Owen “herkese ihtiyacına göre” ilkesini ikinci aşamada hayata geçirmeye çalışmıştır. İkinci aşama New Harmony’nin de sonu olmuş ve bu deneme Owen’a 50 bin pounda mal olmuştur. Bu denemelerinden sonra Owen kararlı bir şekilde kâr olgusunu ortadan kaldırmak için Değişim Merkezi’ni kurmuştur. İnsanlar para kullanmadan emek-değer teorisine uygun olarak burada ihtiyaçlarını mübadele edeceklerdir. Ancak, arz ve talebin dengelenememesi, fiyatların belirlenememesi ve ihtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarını Değişme Merkezi’nde bulamamaları bu denemenin de başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur (Göze, 2000: 265). Benzer bir deneme 1848 Devrimi’nden sonra Proudhon’un öncülüğünde Fransız Milli

Bankası kurularak denenmiş ve faiz ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır. Ama Fransız Milli Bankası'nın sonu da Değişme Merkezi ile aynı olmuştur.

Cabet, Saint-Simon, Blanqui gibi sosyalistlerin toplumsal hayatı yeniden kurmaya ilişkin ilginç fikirleri genişçe ele alınabilirse de burada, ele alınan konunun sınırlılığı yüzünden onlarla meşgul olunmayacaktır. Ancak, son olarak Bastiat ile aynı dönemde yaşayıp onun en büyük siyasî rakibi olmuş ve Fransız siyasî hayatını etkilemiş bir isimden, Louis Blanc'tan bahsetmekte fayda var. Rekabetin yıkıcılığına inanan Blanc, çalışanların örgütlenmesiyle ilgilenmiştir. Toplumu büyük bir ailenin üyeleri gibi gören ve buna kardeşlik ilkesi adını veren Blanc, iş bulma güvenliğini en temel insan haklarından görmüş ve devlet eliyle “toplumsal işyerleri”nin kurulmasını istemiştir. Bu toplumsal işyerleri arasında kurulacak bir federasyon faizsiz kredi verecek, zarar edenleri destekleyecektir (Koloğlu, 1969: 167). Eğitime çok önem veren Blanc bir çeşit yeni insan tipinin eğitim yoluyla yaratılabileceğini düşünmektedir (Tunçay, 1976: 127) Blanc da kendi düşüncelerinin bir kısmını hayata geçirebilmiş sosyalistlerdendir. Blanc'ın öncülüğünde herkese iş garantisi sağlamak ve işçileri “kapitalistlerin elinden kurtarmak” için açılan “Milli Atölyeler” kısa sürede etkinsiz ve istikrarsız bir girişime dönüşmüş ve bu Atölyelerin masrafları artık karşılanamaz duruma geldiği ve işçilerin talepleri her geçen gün daha da gerçekleştirilemez bir seviyeye ulaştığı için bu kurumu feshetmek zorunda kalınmıştır. Bastiat (1997: 336-337), tüm bu sosyalist toplum tasarımlarını şu sözleriyle veciz bir şekilde reddeder:

“Allah onu (toplumsal ahengi) dünya çapında, genel bir şekilde adalet, özgürlük, fayda ve sosyal bilincin yapay sosyal düzen kurucularının ateşini söndüren bir seviyede birleştikleri ve uzlaştıkları muhteşem bir mekanizma sayesinde sağlar.”

Bastiat'ya göre, hiçbir rasyonel tasarım Allah'ın yarattığı ve özgür eylemde bulunan insanların yaşayarak keşfettikleri doğal düzen kadar mükemmel olamaz. Bu yüzden Bastiat, genelde tüm otoriteryenleri özelde ise ütöplast sosyallstleri reddeder. Bastiat bu reddiyenin yanında sosyallstlerin bilimsel olmadıklarını da iddia eder. Ona göre bilimin amacı açıklamak, olgular arasındaki nedensellik bağıını ortaya koymaktır. Ona göre iktisat insanı, onun doğasının kanunlarını ve bu kanunlardan türeyen sosyal ilişkileri inceler. Oysa sosyallstler bir hayal dünyasında yaratarak insan doğasının bu sisteme uygun olduğunu kabul ederler. Şu sözler Bastiat'ya (1997: XXV) aittir: "Sosyallizm, astroloji ve simya gibi hayal ederek ilerler, politik iktisat ise astronomi ve kimya gibi araştırma yöntemiyle ilerler."

İlginç bir rastlantıyla, Bastiat'ya benzer bir şekilde, aynı dönemde, ütöplast sosyallstleri hayalci bularak onların bilimsel olmadıklarını ve dolayısıyla önemsenmemeleri gerektiklerini düşünen diğler bir isim de Marx'tı. Marx ütöplast sosyallstlerin kurdukları hayali toplumların sosyallst düzeni açıklayamayacağını, zira önemli olanın toplumları şekillendiren temel ilkeleri keşfetmek olduğunu iddia ediyordu (Tannenbaum&Schultz, 2005: 333-359). Bu iddiasını kapsamlı bir kapitalizm eleştirisiyle destekleyen Marx, tarihin kaçınılmaz olarak sosyallizmle neticeleneceğini ilan etmiştir. Kapitalizmin adaletsiz bir sistem yaratarak proleterya sınıfını sömürdüğünü binlerce sayfa yazarak açıklamaya çalışan Marx, sosyallst bir toplumun nasıl işleyeceği hakkında yazmak konusunda hiç de o kadar hevesli olmamıştır. Hatta, çok önem verdiği emek-değer teorisinin fiyatı nasıl belirleyeceği sorusuna dahi net bir cevap verememiştir (Gordon, 2000: 103). Her ne kadar ütöplast sosyallstler hayali toplum tasarımları inşa etmede başarısız olmuşlarsa da en azından ideal toplumun nasıl bir şey olacağına dair az çok net bir şekil ortaya koyabilmişlerdir. Günümüz siyaset ve iktisat felsefesini ve politikasını en çok etkileyen filozoflardan olan Marx ise böyle bir teşebbüse

hiç bir zaman girmemiştir. Mises'e göre Marx'ın ve Marksistlerin bu davranışı bilinçli bir tercihtir. Mises (2007: 7) şöyle der:

“... sosyalist bir topluluğun işleyişini çalışmanın yasaklanmasının amacı, hakikaten, hayata geçirilebilir sosyalist bir toplumun yaratılmasıyla ilgili tartışmalar ışığında açıkça görülen Marksist öğretilerin zayıflıklarına mani olmaya niyet edilmesi idi. Sosyalist bir toplumun açık bir izahı, sosyalizmde dünyevi bütün hastalıklardan selameti arayan kitlelerin coşkusu kırabilirdi.”

Tarih, Marksist uygulamaların dünya çapındaki ızdıraplı muazzam başarısızlıklarıyla dolu olmakla birlikte hâlâ bu başarısızlıkları gerçek Marksizmle bir ilişkisinin olmadığı ya da bir ilişki olsa dahi başka tür Marksizmlerin olabileceği Marksistlerce savunulmaktadır. Ancak, Erdoğan'ın da belirttiği gibi, tüm bu sosyalist girişimlerin sujesi insandır ve “bu sefer olmadı ama bir dahaki sefere başka türlü olacak” tarzındaki düşünceler dünyayı bir deney yeri insanları da birer denek gibi görerek yeni felaketlere yol açabilir. Bu yüzden bu tür sosyalist-Marksist girişimler tasarılarını ayrıntılarıyla açıklamak zorundadırlar (Erdoğan, 1998: 258-259). Ancak, Bastiat'ın insan doğası ve toplum üzerine olan düşünceleri doğruysa sosyalistler bunu asla başaramayacaklardır.

Bastiat'ya göre sosyalleşebilen –hatta sosyalleşmek zorunda olan- insan sosyal bir çevrede yaşar ve bu yüzden ne yalnızdır ne de sadece kendisinin ihtiyaçlarını düşünerek yaşayabilir. Bastiat “herkes kendi başına ve kendisi için” mottosunu bu yüzden reddeder. İnsanın bireysel çıkarını takip edebilmesi ancak başkalarıyla işbirliğine gitmesi ve gücünü onlarla birleştirerek, onların ihtiyaçlarını anlayıp onlar için çalışmasıyla mümkündür. Bu açıdan bireysel çıkar peşinde koşmak ile toplumsal işbirliği arasında hiçbir uyumsuzluk yoktur. Daha önce de belirtildiği gibi Bastiat (1997: 346-347) fedakârlık, sevgi gibi insanî

duyguların toplumsal ilişkilerdeki yerini ve değerini bilmektedir, ancak, ona göre, iktisadın konusu bu tür duyguları incelemek değildir. Terzi, çiftçi, demirci sırf kardeşlik aşkıyla iş yapmaya kalkarlarsa kendi çocuklarını sefil bir duruma düşürmek gibi bir çelişkiyle karşı karşıya kalabilirler (Bastiat, 1997: 347). Bastiat'ya göre, kişisel çıkarla alturistik duygular arasında bir denge vardır ve kişisel çıkarın önemi kavranamayarak serbest mübadele ilişkilerine müdahale edilirse çok büyük sorunlara meydan verilir. Bu tehlikenin özünü taşıyan, ilk mottounun tam aksi bir motto daha vardır: “Birimiz hepimiz ve hepimiz birimiz için”. Ona göre, bu motto bireyselliğin yerine “kardeşlik”i koymaya çalışmaktadır. Ancak, bu “kardeşlik” yapay, yanıltıcı bir kavramdır ve asıl kardeşlik hissiyle bir alakası yoktur. “Hepimiz birimiz için” mottosundaki “birimiz” her zaman bu mottoyu tekrarlayan kişinin kendisidir ve bu “birisinin” istediği şey başkalarının emeğindeki hak etmediği paydır (Bastiat, 1997: 350). Bu mottounun kabulü toplumdaki insanları, “kurbanlarını arayan kötülerle/şeytanımsılarla, her türlü kötülüğe/şeytanlığa kayıtsız kalan erdemliler” (Bastiat, 1997: 347) olarak ikiye ayırır. Bastiat bu “kötülerin/şeytanımsıların” açıkça yağmayı savunduklarını ve ikiyüzlü olduklarını belirtir. Çünkü onlar yağmanın adına kardeşlik ve soyulmanın adına da kişisel-fedakârlık derler. Sonuç olarak Bastiat, iki mottoyu da zararlı ve gerçeklikten uzak bularak reddeder. Ona göre piyasa sistemi kişisel çıkar ve kişisel fedakârlık gibi duyguların uyumlulaştırılarak toplumsal hayatın normal ve makul bir seyirde gitmesinin tek yoludur.

5. BÖLÜM

FREDERIC BASTIAT'IN DEVLET FİKRI

Bastiat'nın fikirlerini buraya kadar takip ettikten sonra onun devlet hakkındaki düşüncelerini incelemek fuzuli görülebilir. Bireysel özgürlüğe, özel mülkiyete ve gönüllü işbirliğine dayalı bir sosyal düzen, kendiliğinden bir şekilde insanlar arası çıkarları uyumlaştırarak sürekli bir toplumsal ilerlemeyi sağlayacağına göre, devletin sosyal hayatta üstleneceği vazife pek de ehemmiyetli olmasa gerektir. Eğer Bastiat, hukukun anlamı, devletin meşru fonksiyonları, “yasal yağma” ve demokrasi üzerine yazmamış olsaydı, bu akıl yürütme tatmin edici bir açıklama olabilirdi. Ancak, yasal erkin sosyal hayata müdahaleyi rutin hâline getirmiş olduğu bir devlet geleneğinde yaşamış ve Şubat Devrimi'nin⁵⁴ şahidi olmuş olan Bastiat, siyasî ve iktisadi analizlerini hiçbir zaman ideal toplum tasavvuru seviyesinde bırakmamış ve özellikle müdahaleci devlet fikrinin sıkı bir eleştirmeni olmuştur.

1. Hukuk Nedir?

Bastiat, devletin meşru sınırlarının ancak iktisadî analizle tespit edilebileceğini düşünmüştür. Bastiat, analizine “Hukuk nedir?” sorusuyla başlar. Özgür bir toplumda tüm sosyalleşmeler bireylerin kişisel kararlarının ve gönüllü işbirliklerinin bir neticesidir. Bu anlayış zora dayalı tüm eylemleri özgürlüğün karşısına koyar. Ancak, bu noktada kadim bir problem açığa çıkar; birilerinin

⁵⁴ 1848 yılında yapılmış olan ve Şubat Devrimi olarak bilinen devrim, Fransa'da özellikler sosyalistlerin iktidarı ele geçirmeleri ve soysal ve ekonomik hayata devlet müdahaleciliğini yoğun bir şekilde sokmalarıyla sonuçlanmıştır.

rızaya dayalı sözleşmelerin dışında hareket etmesi nasıl engellenecektir? Bastiat'ın bu soruya verdiği cevap devletin meşru sınırlarını da çizer. Ona göre, hiç kimsenin bir başkasını cömert olmaya, çalışkan olmaya veya ahlâklı olmaya zorlama hakkı yoktur; ama özgürlüğün koruması için birinin diğerlerini adil olmaya zorlama hakkı vardır. Bu hak özgür olmanın en temel şartıdır ve her bireyin sahip olduğu doğal hakların bir uzantısıdır. Buradan hareketle, Bastiat, devletin meşru tek fonksiyonunu adaletsizliği önlemek yani, özgür ve gönüllü ilişkileri korumak olarak belirler. Eğer bir insanın bir diğer insanı zorlayabileceği tek konu adaletse, bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları sosyal bir organizasyonun sahip olabileceği haklar da bireyin organizasyon öncesi sahip olduğu hakların ötesine geçemez. Daha açık ifade edilecek olursa, Bastiat'ın (2005: 1) yukarıda verilen soruya cevabı şudur: “Hukuk, bireyin meşru müdafaa hakkının kolektif organizasyonudur.”

2. Yasal Yağma

Hukukun tanımını keskin bir sınırın içine hapseden Bastiat, bu tanımlı mevcut hukukî düzeni sorgulamak için kullanır. Böyle bir sorgulama Bastiat'ı - özellikle Fransa'da- hukukun gerçek amacından saptırılmış olduğu, hatta kendi kendisini yok etmek için kullanıldığı sonucuna götürmüştür. Çünkü kişilik, özgürlük ve mülkiyet haklarını korumak ve adaletin insanlığa hükmetmesini sağlamakla (Bastiat, 2005: 3) yükümlü olan hukuk, soygunu meşrulaştırmak ve kolaylaştırmak için kullanılmaktadır. Soygunu, servetin bir kısmının, sahibinin rızası olmadan veya tazmin edilmeden, zorla veya hileyle bir başkasına transfer edilmesi olarak tanımlayan Bastiat (2005: 20), “eşitlikçi”, “sosyal adaletçi” hukuk anlayışını soygunun sofistikeleştirilmiş ve gizlenmiş hâlinde başka bir şey olmamakla suçlar. Ve hukuk aracılığıyla girilen bu soyguna “yasal yağma” adını verir (1996: 129-146). Tarifeler marifetiyle ticareti sınırlamak, devlet

okulları açmak, sosyal yardım fonları yaratmak, sübvansiyonlar vermek gibi ticarî ve sosyal hayatı etkileyen zora dayalı tüm politikalar yasal yağmaya örnek olarak gösterilebilir.

Bastiat yasal yağmanın iki kaynağına işaret eder: Aşırı açgözlülük ve sahte hayırseverlik. Bastiat'ın aşırı açgözlülükten kastı insanların ihtiyaçlarını çalışarak karşılamak yerine başkalarının emeklerinin ürünlerine göz dikerek onları ele geçirme istekleridir. Hukuk sistemi daha zahmetsiz olan bu yola açık bırakıldığı sürece insanların açgözlülükle başkalarının mallarına saldırımları doğal bir sonuçtur. Eğer hukuk fakir ve zayıflara bir yardım aracı/meکانizması olarak görülürse sahte bir hayırseverlik tuzağına düşölmüş olacaktır. Çünkü, Bastiat'ya göre, başkasına yardım gibi hayırseverlik duyguları ancak rızaya dayalı ilişkilerde anlamlıdır. İnsanları güç kullanarak hayırseverliğe zorlamak özgürlüğe ve özel mülkiyete bir saldırıdır ve adaletin bozulması anlamına gelir. Bastiat, zora dayalı, yardım amaçlı yapay organizasyonları ahlâksızlık olarak nitelendirmektedir. Ayrıca, genellikle iyi niyetle başlanan bu tür zorlamalar iktisadî ilkelere karşı geldiğı için her zaman daha büyük sorunlar yaratacaktır.

Bastiat kaba bir soygunun nasıl sofitikeleştirilerek yasal bir yağmaya dönüştüğüne dair bir çok örnek vermiştir. Bastiat, yasal yağmanın en klasik örneklerinin gümrük tarifeleri uygulamaları olduğunu düşündüğü için tarifelerle ilgili bir örneğı aktarmak daha yerinde olacaktır. Bastiat (2002), "Plunder and Law" adlı makalesinde bir demir ustasıyla bir şapkacı arasında geçen olayları anlatır. Şapkacının demire ihtiyacı vardır ama demir ustasının demire biçtiğı fiyat Belçika'daki demir fiyatlarıyla karşılaştırılınca çok yüksektir. Bunun sonucunda şapkacı demir ustasının teklifini reddederek şapkalarıyla Belçika demirini takas etmek üzere Belçika'a sınırına doğru yola koyulur. Ancak demirci adamlarıyla birlikte şapkacıyı sınırda durdurarak kendisiyle alış-verişe zorlar. Aralarındaki konuşma şöyledir:

Demir Ustası: Dur; yoksa beynini havaya uçururum!

Şapkacı: Ama efendim, demire ihtiyacım var.

Demir Ustası: Bende satılacak demir var.

Şapkacı: Ama efendim, teklif ettiğiniz fiyat çok yüksek.

Demir Ustası: Bunun için nedenlerim var.

Şapkacı: Benim de düşük fiyatlı demiri tercih etmek için nedenlerim var.

Demir Ustası: Öyle mi! İşte senin sebeplerinle benimkiler arasında karar verecekleri göstereyim. Beyler, nişan alın!

Böylece Belçika'dan demir gelmesi ve Belçika'ya da şapkanın gitmesi önlenmiştir. Ama bu yöntemin çok ciddi dezavantajları vardır. İlk, demir ustasının başı güvenlik güçleriyle derde girebilir. İkinci olarak demir ithalatını önlemek için girişeceği organizasyon çok zahmetli ve masraflıdır. Son olarak da halk arasında demir ustasının yaptıkları hoş karşılanmayacak ve o, hırsız olarak anılacaktır. Tüm bu zorlukları göze almak yerine demir ustasının aklına daha iyi bir fikir gelir. Meclise girerek hukuk yoluyla demir ithalatını yasaklatabilirse her şey çok daha kolay olacaktır. Bunun sonucunda meclisten şu kararlar çıkar:

Madde 1: Bir vergi herkes üzerine konmalı, özellikle de kahrolası şapkaçıya!

Madde 2: Sınırdaki demir ustasının çıkarları için bekçilik yapanların parası bu verginin gelirleriyle ödenecektir.

Madde 3: Bu bekçiler kimsenin Belçikalılarla şapka veya başka bir mal karşılığında demir alışverişi yapmasını sağlayacaktır.

Madde 4: Hükümet bakanları, devlet savcıları, gümrük memurları, vergi toplayıcıları ve gardiyanlar kendi yetkileriyle sınırlı olarak bu kanunun işletilmesinden sorumlu olacaktır.

Artık demir ustasının işi eskiye nazaran çok daha kolaydır. Demir ustasının bunu başarabilmesinin iki ana sebebi vardır. İlk hukuku yoldun çıkarmanın yolu açıktır. Hukukun meşruiyet sınırı özgürlüğün ve özel mülkiyetin korunmasıyla sınırlandırılmamıştır. İnsanlar yasal olanı aynı zamanda meşru kabul etmektedirler. İkinci olarak genellikle insanlar özgür bir toplumun kendi kendini regüle eden düzenine inanmazlar ve bu örnekte de serbest ticaretin zararlarına ilişkin genel bir kanaatin yasanın meclisten geçmesinden önce halk arasında oluşturulmuş olması muhtemeldir.

3. Bastiat'ın Demokrasi Eleştirisi

Bastiat'ya göre, gümrük tarifeleri, yasal soygun için çok iyi bir örnek olmanın yanında, diğer insanlara ve çeşitli çıkar gruplarına hukuku kendi menfaatleri doğrultusunda kullanabilecekleri fikrini vermesi bakımından da çok önemlidir. Yukarda verilen örnek üzerinden düşünmeye devam edilecek olursa Bastiat'ın ne demek istediği daha kolay anlaşılabilir.

Bir grup korumacı (protectionists) hukuku işletmelerinin kârlarını garantilemek için kullandıklarında bir başka grup, örneğin işçiler de yüksek maaş almayı ya da üretim araçlarına sahip olmayı aynı yolu kullanarak gerçekleştirmek isteyebilirler. Bunun için yapmaları gereken meclise girme hakkı elde ederek yasa yapma sürecine katılmaktan ibarettir. Seçme-seçilme hakkı elde edildikten sonra sosyalist liderler korumacılık taraftarlarının mantığına uygun olarak şöyle bir tasarıyı yasalaştırırlar:

Madde 1: Tüm vatandaşların üstüne bir vergi koyulmalı özellikle de demir ustasının üstüne.

Madde 2: Bu verginin gelirleriyle *kardeşlik polisi*⁵⁵ adı verilecek bir silahlı birlik finanse edilmeli.

Madde 3: Kardeşlik polisi ambarlara girip buradaki araç gereci toplayarak isteyen işçilere dağıtacaktır.

Bastiat, yasal yağmanın oy hakkının yayılmasıyla birlikte toplumdaki tüm çıkar gruplarına sirayet edeceğini ve organize hâle geleceğini belirtir. Bu sistem öncesi hırsızlık sayılan ve küçük bir grup tarafından yapılan davranışlar artık hukuk aracılığıyla ve toplumun büyük çoğunluğu tarafından yapılmaya başlanacaktır. Bu sayede hırsızlık bir yandan meşrulaşırken diğer yandan da çoğunluğun aynı suçu birlikte işlemeleri sebebiyle sıradanlaşır. Böylece Bastiat, evrensel oy hakkını sorgulamaya başlar. Öncelikle evrensel oy hakkı tanımının içinde bulunan “evrensel” kelimesinin yanıltıcı olduğunu; bunun “ehliyet” kavramı kullanılarak –en geniş uygulamasını dikkate alsak bile- nüfusun sadece dörtte birini kapsayacak şekilde kısıtlandığını söyler. Ona göre, “ehliyet” kavramı hiç de nesnel bir şekilde kullanılmayarak siyasî oyunların basit bir aleti hâline gelmektedir. Ancak ehliyet kavramı siyasî arenanın genişlemesine karşı koyamayacak ve oy hakkı genişlemeye devam edecektir. Bunun nedeni:

“... bir yandan seçmenin kullandığı oyun sonuçlarının sadece kendisini değil, içinde yaşadığı toplumun tümünü de ilgilendirmesi, bir yandan da toplumda herkesin varlığını ve servetini doğrudan ilgilendiren eylemelere karşı kendisini savunma haklarına sahip olmasıdır” (Bastiat, 2005: 10).

Yasal yağmanın sistemleştirildiği bir siyasî arenada dışarıda kalanlar ortadaki pastadan pay almak için seçme-seçilme hakkını elde etmeye sabırsızlanırken, oy hakkı olanlar da elde ettikleri imtiyazları korumak için var güçlerini kullanacaklardır. Bastiat kendi zamanındaki demokrasi kavgasının

⁵⁵ Louis Blanc’ın çalışma atölyelerini koruyan silahlı birliklere gönderme yapılmaktadır.

sebebini bu şekilde açıkladıktan sonra, hukukun, belirttiği şekilde meşru sınırlarından çıkmadığı bir sistemde oy hakkı kavgasının anlamını tümüyle yitireceğini açık bir şekilde vurgulamıştır.

Bastiat'ın demokrasi eleştirisi dikkate değerdir. Çünkü, Bastiat, çoğunluğun yönetimi olarak algılanan demokrasinin kolaylıkla despotik veya yağmacı bir sisteme dönüşebileceğine işaret ederek liberal demokrasi anlayışının ipuçlarını verir. Bastiat, demokrasi taraftarıdır; ancak, demokrasi, onun için, özgürlüklerin korunduğu, bireylerin yeteneklerini ve sermayelerini kullanarak kendilerini geliştirebildikleri bir sistemdir. Bastiat, kölelik kurumu ve gümrük kısıtlamaları dışında Amerika Birleşik Devletleri'ni kendi ideal demokrasi anlayışına örnek olarak gösterir. Fransız demokrasisinin hukuku yozlaştırarak, adaletin ta kendisi olması beklenen bir kurumun, bir yıkım, ahlâksızlık, düzensizlik, nefret ve sonsuz devrim kaynağı hâline getirdiğini belirtir (Bastiat, 2002). Bunun karşısında Amerikan demokrasisini adalet ilkesi çiğnenmeden, fakirin zenginleşme umudunu taşıdığı ve zenginin de servetini koruyabilme endişesinin olmadığı bir sistem olarak tanımlar (Bastiat, 2001).

4. Özel ve Kamusal Hizmetler Arasındaki Farklar

Özel hizmetler karşılıklı pazarlığa, hizmetin değeri üzerine bireysel yargıya ve öngörüye dayanır. “Benim için bunu yaparsan senin için şunu yaparım” formülü mübadelenin ve özel hizmet ilişkilerinin temelini oluşturarak gönüllülüğü, özgürlüğü ve karşılıklılığı esas alır. Bunun karşısında kamusal hizmetler cebre dayanır ve karşılıklılık, yani, hizmet karşılığı hizmet ilkesini yerine getiremez. Meclis tarafından kararlaştırılan kamusal hizmetler memurlar tarafından zora dayalı olarak toplanan vergilerle finanse edilir. Vatandaşlar vergileri karşılığında hangi hizmetleri alacaklarını bilmezler ya da alacakları

hizmetlerin özellikleri ve fiyatları üzerinde pazarlık yapma ve anlaşma şansları yoktur. Vatandaşlar genellikle almadıkları hizmetin parasını ödemek zorunda kalırlar. Hatta devlet, çeşitli hizmetleri kamusal hizmet alanına alarak o hizmet sektörünü tekelleştirdiğinde veya çeşitli çıkar gruplarına farklı hizmet alanlarında ayrıcalık tanıdığına, hizmet yapmak için değil aksine hizmet yapmamak ya da hizmeti kısıtlamak için vatandaşlarından para tahsil eder. Kamusal hizmetin doğası devletin ne her hizmet için vatandaşından hizmetin tam karşılığını alabilmeyi mümkün kılar ne de gönüllü ve serbest mübadelelerdeki pazarlık ilkesini uygulayabilir.

Bastiat'ya göre kamusal hizmete konu edilen her bir ihtiyaç bireysel özgürlük ve sorumluluk alanından büyük ölçüde çekilir. Devletin vergilerle finanse ettiği hizmetler doğal olarak özel teşebbüslerin aleyhine genişleyecektir. Sorumluluk ilkesine çok önem veren Bastiat bu durumu fazlasıyla kaygı verici bulur. Herkes için standart hizmetler sunan devlet, farklı özel durumlar karşısında esnek davranamaz; dahası cebri nitelikleri nedeniyle bireylerin karşılaştırma, değerlendirme ve öngörebilme yeteneklerini köreltir. Birey artık, ne istediğini, ne zaman istediğini, özel durumunun ne olduğunu, neyi sevdiğini, ahlâkî standartlarını belirleyemeyecek, ona anlamlı gelen hiç bir şeyi alamayacaktır. Birey, özel hizmette olduğu gibi kendisine yararlı olduğunu düşündüğünü değil de, devletin onun için hazırladığı hizmetleri kalitesi ve miktarı ne olursa olsun kabul etmek zorunda kalacaktır. O artık, kendi isteklerini tatmin etme konusunda hür iradeye sahip değildir. Onun için öngörü, deneyim kadar gereksizdir. Tam olarak kendi kendisinin efendisi değildir ve artık kişisel gelişimi için daha az müşevviğe sahiptir (Bastiat, 1997: 450-451).

Bastiat'ya göre, kamusal hizmetin genişlemesinin bu kötü sonuçlarından daha vahimi insanın verili bir durumda yargıda bulunma alışkanlığını ve kabiliyetini yitirerek, kişisel inisiyatifini kaybetmesidir. İnsanın sorumluluk

duygusunu kaybetmesinden de kötüsü devletin sorumluluk alanının genişlemesidir. Bu durumda insanlar başlarına gelen tüm iyi ve kötü şeylerden devleti sorumlu tutarlar. İşlerin yolunda gitmesi hâlinde insanlar devletten minnettar kalmakla birlikte, işlerin kötüleşmesi devlete karşı büyük şikayetlere sebebiyet verir. Ancak, iki durumda da kamusal hizmetin sınırlarının genişletilmesi beklenir. Bastiat'ın büyük çember dediği toplumun içindeki küçük çember olan devletin toplumla bir ve aynı görülmesinin nedeni bu gelişmelerdir. Artık devletsiz bir sosyal düzen düşünülemez ve hatta devlet toplumun itici gücü olarak kabul edilir. Bastiat'ya göre, insanlara kendi eğitimlerini özgürce sağlayabilecekleri söylendiğinde tamamen eğitimsiz ve cahil kalacaklarını düşünecekler ya da din özgürlüğü savunulduğunda toplumun tümünden ateist olacağını sanacaklardır (Bastiat, 1997:445). Şüphesiz bu sivil toplumun yok oluşu anlamına gelmektedir.

Sivil toplum devlet müdahalesinden masun alanları tanımlamak için kullanılır. Her türden hayat tarzı ve görüş, resmî ideolojiden ve kamusal maddî kaynaklardan bağımsız olarak yaşama ve örgütlenme fırsatını sivil toplumda bulur. İnsanların temel hak ve hürriyetlerinin korunduğu, hukuk önünde herkesin eşit olduğu ve devletin herhangi bir hayat tarzını vatandaşlarına dayatmadığı bir alandır, sivil toplum. Ve bu sivil alanın varlığı devletin insanların hayatlarının her alanına adeta bir vasi gibi müdahale etmemesine, gönüllülüğe dayalı ve kendiliğinden gelişen sosyal ilişkilerin önemine ve gücüne olan inanca dayanır. Bu anlamda piyasa ekonomisi özellikle iktisadî özgürlük sağlayarak milyarlarca insanın kendi hayat tarzlarını ve fikirlerini devletin müdahalesinden koruyarak, sivil toplumun kuruluşunda hayatî bir rol üstlenir.

Özel hizmetlerle kamusal hizmetler arasındaki bir diğer önemli ayrım ise rekabettir. Özel hizmetlerde kişisel çıkarlarıyla motive olan insanlar rekabeti yaratarak hizmetleri kalite, miktar ve çeşitlilik açısından artırır. Ancak,

kamusal hizmetlerde memurlar kanunlara bağılı olarak sabit ücretler karşılığında belirli, sabit işlemleri yerine getirirler. Yani, memurların hizmetleri daha iyi sunmaları için hiçbir müşevvik yoktur. Bastiat, hiç bir ahlâkî değer ya da görev bilincinin kişisel çıkarın yerine geçemeyeceğini düşünmektedir (Bastiat, 1997: 455).

Sonuç olarak Bastiat (2005: 3), açıkça devletin hizmetlerin değerini çarpıttığını ve insanların asıl ihtiyaçları yerine belki de vatandaşların ihtiyaçlarıyla tamamen tutarsız hizmetlerin verildiğini düşünür.

“Devletin özel işlerimize karışmaması hâlinde, hem ihtiyaçlarımız hem de onları tatmin imkânlarımız mantıkî bir gelişme çizgisi izleyebilecektir, işte, bu mantıkî gelişme sayesinde ki, ne yoksul insanların yiyecek ekmek bulamadan önce edebiyat öğrenimine talip olduklarına, ne de kırsal alanlar aleyhine kentsel alanlarda, ne de kentsel alanlar aleyhine kırsal alanlarda aşırı nüfus sorununa rastlamak mümkün olacaktır. Yasama organının baş döndürücü bir hızda sermaye, emek ve nüfus hareketlerine yol açabilme imkânı da söz konusu olmayacaktır.”

5. Devlet Yanılsaması

Bastiat, kamusal hizmetin alanının kolaylıkla genişleyebilmesini devletin insanlar üzerinde uyandırdığı yanlış bir izlenime bağlar. Bastiat gözlemlerine dayanarak tüm muhalif siyasî grupların iki şey yapacaklarını iddia ettiklerini tespit eder: Vergileri azaltmak ve kamusal hizmetleri genişletmek. Devletin üretici kapasitesinin olduğunu düşünmeyen Bastiat, bu vaatle gelen tüm hükümetlerin söylediklerinin tam aksini yapacaklarını belirtir. Ona göre, devlet asla aldığından daha fazlasını veremez. Devletin üstlendiği sorumluluklar beraberinde mali sorumsuzluğu getirir (Lee, 1991: 56). Verilen yeni sözler

kaçınılmaz olarak yeni vergileri getirecektir. Ancak, artan devlet müdahaleciliği iktisadî hayatı etkinsizleştirir ve hükümet verdiği sözlerin finansmanını vatandaşlardan karşılayamaz duruma gelerek kronik bütçe açıklarına sebebiyet verir. Bir sarlamalı andıran bu süreçte, baskı ve yoksulluk birlikte artacağı için insanlar sürekli olarak devletten şikayetçi olurlar. Ama bu şikayetin kaynağı devletin çok fazla iş yapmaya çalışması değil onun çok az iş yapmasıdır. Bu tür sistemlerde insanlar devleti sürekli olarak yeni görevler üstlenmeye davet ederler. Hukukun özgürlüğü ve özel mülkiyeti korumakta zafiyet gösterdiği demokrasilerde halkın bu taleplerine cevap verebileceklerini iddia eden siyasetçiler her zaman bulunur. Bunun sonucunda devlet yönetimindeki ve sosyal hayattaki sorunlar artarak devam eder.

Bastiat, artarak devam eden yağmacılık sisteminin çok uzun ömürlü olamayacağı kanaatindedir. Siyasete sınırlı sayıda insanın ve grupların katılabildiği dönemlerde yağmanın boyutları da sınırlıdır. Bu sistemlerde küçük bir azınlık büyük çoğunluğu sömürür. Yağmacılık insanlık dışı ve adaletsizdir. Ama yağmalamak yağmalayana büyük bir fayda sağladığı için yağmalamanın bir mantığı vardır. Ancak, geniş kitlelerin siyasete girmeye başlamalarıyla yağmalamanın sınırları fazlasıyla genişler. Bastiat'ya göre bu sınırlar öyle genişler ki, artık herkesin bir diğeri üzerinden geçimini sağlamaya çalıştığı bir duruma düşülür. Bu yeni durumda da yağmacılık insanlık dışı ve adaletsizdir. Ama artık, ortada yağmalanacak bir değer kalmadığı için yağmalamak kimseye bir fayda getirmeyecektir. Yani, artık yağmalamanın her hangi bir mantığı kalmamıştır. Bu yüzden Bastiat devleti şöyle tanımlar: “Devlet, herkesin onun aracılığıyla başkasının sırtında yaşamak istediği büyük bir fiksiyondur” (Yayla, 2000a: 142).

Bastiat, bu devlet algılayışını “çok tehlikeli bir çocukluk” olarak niteler. İnsanlar hukuk yoluyla özel çıkar grupları yaratarak sosyal hayatın işleyişini,

sosyal ahengi bozmakta ve topluca kendilerini devlet hayalinin gölgesinde kaçınılmaz yıkıma doğru sürüklemektedirler.

6. Devlet, Devrim ve İnsan

Bastiat hukukun adaletsizliği önlemenin dışında herhangi başka bir amacı gerçekleştirmek için kullanılamayacağını belirtir. Devletin genellikle kamusal iyilik adı altında hukukun alanını genişletme eğilimi sosyal hayatta gönüllülüğe dayalı ilişkileri bozacaktır. Bastiat, faaliyetlerinde kaçınılmaz olarak cebir kullanan devletin adaletsizliğin önlenmesi dışında girişeceği her faaliyetin bir hak gaspına neden olacağını düşünür. Hukukun bu negatif yorumu şüphesiz özgür ve müdahalesiz gönüllü eylemlerin hâlihazırda adil olduğu düşüncesinden kaynaklanır. Hayat, özgürlük ve mülkiyet hakları hukuk sistemi yaratıldığı için var değildir, aksine, bu temel insanî haklar var olduğu için hukuk sistemi vardır (Alvarado, 20001: 354). Bastiat (1997: 87-88), devletin meşru sınırlarını şu sözlerle açıklar:

“Siz bana (devlet) otorite gücünü kullanma sorumluluğu verdiğiniz. Ben bu gücü sadece müdahale etme yetkisinin izin verildiği yerlerde kullanacağım. Ancak, böyle bir durum yalnız bir tanedir; adaletin sağlanması. Herkesten kendi haklarıyla sınırlanmış olan alanda kalmasını isteyeceğim. Her biriniz gündüzleri özgür bir şekilde çalışabilmeli ve geceleri barış içinde uyuyabilmelisiniz. Ben sizin şahsiyetinizi ve mülkiyetinizi koruma görevini üstleniyorum. Benim buyruğum budur; onu yerine getireceğim, ama başka hiçbir şeyi üstlenmeyi kabul etmeyeceğim. Aramızda hiç bir yanlış anlamaya izin vermeyelim. Bundan böyle, sadece düzenin devamlılığını ve adaletin uygulanmasını sağlayacak zaruretteki az bir vergiyi ödeyeceksiniz. Ama aynı zamanda lütfen dikkat edin, her biriniz kendi varlığını ve gelişiminizi bizzat sorumlusunuz. Artık gözlerinizi bana daha fazla çevirmeyin. Benden size zenginlik, iş, kredi, eğitim, din, ahlâk vermemi istemeyin. Unutmayın ki, ilerlemenizi sağlayan itici güç kendi

içinizdedir; ki ben ancak cebir aracılığıyla eylemde bulunabilirim. Bütün sahip olduğum şeyler, kesinlikle hepsi, sizden aldıklarımdır; birine en ufak bir ayrıcalığı sağlamayı bile bir başkasının sırtına maliyet yüklemekten başaramam. Tarlalarınızı ekin, ürünlerinizi işleyerek onları ihraç edin, kendi iş ilişkilerinizi kurun, kendi kredi anlaşmalarınızı yapın, özgürce hizmet alın ve hizmet satın, çocuklarınızı eğitin, onlara bir meslek verin, sanatı geliştirin, fikirlerinizi geliştirin, duygularınızı rafineleştirin, birbirinizle olan bağlarınızı güçlendirin, sınaî veya hayırsever birlikler kurun, çabalarınızı kendinizin ve genelin iyiliği için birleştirin; kendi isteklerinizi takip edin, yetenekleriniz, değerleriniz ve öngörünüzle kendi kaderinizi tayin edin. Benden sadece iki şey bekleyin: Özgürlük ve güvenlik, ve bilin ki bu ikisini kaybetmeden bir üçüncüyü alamazsınız.”

Bu uzun alıntının yapılmasının sebebi, Bastiat’ın devlete ve sivil topluma dair görüşlerinin başka hiçbir yerde buradan daha özlü ve iyi ifade edilmemiş olmasıdır. Toprağın ekilmesinden sınaî kuruluşların ortaya çıkmasına, eğitimin gelişmesinden hayırseverlik faaliyetlerinin yaygınlaşmasına doğru evrimsel ve sürekli ilerleyen bir süreci öngören Bastiat için problemlerin çözülmesinde bireysel özgürlüğün sağlanmasından başka bir çare yoktur. Bireye, onun sorumluluk ve yeteneklerine olan vurgu bunu açıkça belirtir.

Bastiat insanı özgürlüğe layık görür. Ondan vergisini ödemesini, askere gitmesini, oy kullanmasını isteyen, ancak kendi hayatı üzerinde belirleyici olamayacağını iddia eden tüm görüşlere ve kişilere karşıdır. Bunu demokrasi teorisi açısından bir çelişki olarak gören Bastiat, bireye özgürlüğünün, sorumluluğunun ve yeteneklerini kullanma hakkının iade edilmesini ister. Sosyalistlerin ve devletçilerin insanları her türlü motivasyondan yoksun, kapasitesi olmayan, hareketsiz partiküler ve atomlardan oluşan bir hammadde gibi algıladıklarını iddia eden Bastiat (2005: 27), onlara şöyle seslenir (2005: 40):

“Ey yüce yazarlar! Arasına da olsa şu gerçeği lütfen unutmayınız: Sizin kum, toprak ve gübre diyerek istediğiniz gibi kullanabileceğinizi sandığınız varlıkların hepsi insandirlar. Sizden farksızdirlar. En az sizin kadar zeki ve özgürdürler. Sizler gibi onlar da müşahade etmek, ileriye planlamak, düşünmek ve kendilerini yargılayabilmek gibi yeteneklerin sahibidirlar. Sizin ayrıcalığınızın hikmeti nedir, söyler misiniz?”

Hukukun yozlaştırılmasının “aşrı açgözlülük” ve “sahte yardımseverlik” olarak iki sebebinin olduğunu söyleyen Bastiat, diğer bir sebebi saymayı atlamıştır: İnsanları özgürlüğe layık görmemek. Fikirlerin dünyayı değiştiren gücüne inanan herkes gibi Bastiat, sosyalist ve devletçi yazarların görüşlerinin yaygınlığının hukuksal düzenin yozlaştırılmasındaki paylarını takdir eder. Ve çoğu Fransız düşünürü bu yüzden eleştirir. Fransızların tüm Avrupa’ya politik hakları ve özgürlüğü tanıttıkları için övündüklerini ama aslından bunun hiç de doğru olmadığını söyler. Eğer bu iddia doğruysa Fransızların neden Avrupa’nın en çok yönetilen, işlerine en fazla müdahale edilen ve sonuçta en fazla sömürülen halkı olduğunu sorar (Bastiat, 2005: 54). Bastiat’ya göre, Fransa tüm dünyaya devleti ilahlaştıran ve sıradan insanı küçümseyen devrim ateşinden başka bir şey vermemiştir. Devrimler ise yıkıma, bozgunculuğa ve sosyal ahenksizliğe sebebiyet vermekten başka bir işe yaramazlar. Dolayısıyla Bastiat, Fransa’nın devrime olan bu kronik bağımlılığını ancak hayat, özgürlük ve mülkiyet haklarının tanındığı, hukukun adaletsizliği önleme görevinin ötesine geçmediği bir siyasal sistemle aşabileceğini belirtir. Hukukun haksızlığa uğrayanın sığınağı olmak yerine adaletsizliğin aracı olduğu her yer devrimle yüzleşmek zorundadır. Ancak, devrimler bu rahatsızlıkların çözümü değil yalnızca bir halkın topluca en kötü duruma düşmesini hızlandıran itici güçtür.

7. Bastiat'nın Devlet Fikrine Liberteryen Bir Eleştiri

Bastiat adaletsizliğin önlenmesinde yani, kendini koruma hâllerinde cebir kullanımını meşru görür. Bu kabulün hemen ardından kolektif zor kullanma yetkisini devlete verir. Doğal haklardan olan kendini koruma hakkının devlete verilmesiyle özgürlüğün kısıtlandığını düşünmez. Ancak, ilginç olan Bastiat'nın özel güvenlik sistemlerinin ya da şirketlerinin bu işi neden devletten daha iyi yapamayacağını açıklamamış olması, hatta böyle bir çabaya hiç girişmemesidir. Devleti “çocukça bir illüzyon” olarak nitelendiren bir düşünür bir doğal hakkın bireyin izni olmadan alınıp devlete verilemesinde hiçbir beis görmemektedir.

Oysa Bastiat'nın sosyal hayat ve insan üzerine yazdıkları incelendiğinde onun devlete yüklediği görev, cevaplanması gereken bazı soruları ortaya çıkartıyor. Bir doğal hak her yer ve zamanda geçerliyse neden kendini koruma hakkı bir istisnadır? Güvenliğin kendine has özellikleri nelerdir ki o tekelleşmek zorundadır? Her tekel gibi güvenlik sistemi üzerindeki tekel de yozlaşmak ve tekel alanını genişletmek istemeyecek midir? Kendini koruma hakkının kişisel sorumluluk alanından çıkması insanların öngörebilme ve değerlendirme yeteneklerini kesintiye uğratmaz mı? Hizmetlerin hizmetlerle takas edilmesi, yani karşılıklılık ilkesi taraftarı olan Bastiat, nasıl olurda birisinden alınan vergilerin o kişinin hiç tanımadığı bir başkasının güvenliği için kullanılmasına izin verir?

Bu soruların bazılarına Bastiat'nın verdiği kısmî cevaplar vardır. Bastiat'ya göre eğer bir ihtiyaç bireyleri aşan bölgesel veya ülkesel bir ölçekte ise bu kamusal ihtiyaç olarak adlandırılabilir ve bu ihtiyacın tatmini gönüllü birliklerle ya da devlet faaliyetleriyle karşılanabilir. Bastiat'nın kamusal ihtiyaç tanımlaması muallâk olsa da, onun bu tanımın içine güvenlik hizmetlerini ve bazı büyük altyapı hizmetlerini koyduğu yazılarından bilinmektedir. Bastiat, bu kamusal hizmetlerde karşılıklılık ilkesinin çiğnenmediği iddiasını iki yönden savunur. İlkin

bu hizmetlerin kesin bir tanımı ve amacı vardır ki, vergi verenler toplanan vergilerin nerede harcandığını bilmektedirler. Bastiat, devlet faaliyetlerinin olabilecek en alt seviyeye hapsedilmesinden dolayı vatandaşların kamusal hizmetlere karşı zımni bir onay vereceğini ima etmektedir. Bu zımni onayla birlikte vatandaşlar kamusal hizmetlerde hem ödedikleri paranın karşılığını almış hem de onaylamadıkları bir faaliyete konu olmamış olacaklardır. İkinci olarak kamusal hizmetler -özellikle güvenlik hizmetleri- insanların diğer hak ve özgürlüklerinin daha iyi korunması ve uygulanabilmesi için yapıldığından dolayı bu hizmetler bir özgürlük kaybı olarak algılanamaz. Bu iki gerekçeyle Bastiat (1997: 444-445), kamusal hizmetlerin aynen özel hizmetler gibi işlediğini iddia etmektedir. Eğer kamusal hizmetler meşru sınırlarının içinde kalırlarsa onları birer tekel ya da yağmalama sistemi olarak görmek mümkün değildir.

Böylece, Bastiat, Say'ın vergileme konusundaki görüşlerini devletin meşru sınırları konusunda terk etmektedir. Say (2001: 237-249), verginin tamamen yok edilen bir değer olduğunu ve asla yeniden üretici bir sürece dahil edilemeyeceğini iddia ederek piyasa anarşizmini savunur. Bastiat, Say'ın vergilemenin verimsizliğini açıklarken kullandığı tüm argümanları kabul etmesine karşılık, Say ile aynı sonuca ulaşmaz. Ancak, Bastiat'nın fikirlerindeki bu sapma onun devlet üzerine geliştirdiği tezinin de yumuşak tarafını oluşturur. Bastiat'nın, kamusal hizmetleri meşrulaştırmada kullandığı argümanlar karşılıklılık ve gönüllülük ilkelerinin yerine getirilmesini tamamen muğlâk ve zorlama gerekçelere dayandırmaktadır.

Bastiat'nın bu hususta Say'ı reddedip ilk otantik bireyci anarşist sayılan Molinari'den ise hiç bahsetmemiş olması onun siyaset teorisi açısından bazı problemleri beraberinde getirmiştir. Bastiat ile aynı dönemde yaşayıp ona arkadaşlık etmiş olan Molinari, güvenlik sisteminin devletleştirilmesini diğer tekellerle aynı kategoriye sokarak bu tekeli diğer tüm tekelleşmelerinin anası

olarak görmektedir. Molinari de Bastiat gibi doğal haklar teorisinden hareketle faydacılığa dayalı bir piyasa savunusu geliştirir, ancak o analizini mantıksal en uç sınıra götürerek devletin meşruluğunu reddeder (Molinari, 2007).

Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşundan bugüne kadarki siyasî performansı bu iki düşünürün güvenlik üzerindeki tekelleşme üzerine fikirlerini karşılaştırmak için iyi bir örnektir. Bastiat, devletin meşru sınırlarını savunurken ısrarla ABD'nin Bağımsızlık Bildirgesi'ne atıfta bulunmuş ve kendini vatandaşlarının güvenliğini sağlamakla sınırlayan devleti övmüştür. Ancak, Hoppe'nin de belirttiği gibi, bugün ABD, vatandaşlarının sadece kişiliklerini ve özel mülkiyetlerini korumakla yetinmeyerek, onları global ısınmadan ve soğumadan, hayvanların ve bitkilerin soylarının tükenmesinden, kocaların ve eşlerin, ebeveyn ve patronların suistimalinden, yoksulluk, cahillik, kıskançlık, faşizm ve daha bir çok kamusal düşman ve tehlikeden korumaktadır (Hoppe, 1998-1999: 30-31). Bunun sonucunda ABD, vatandaşlarından toplam gelirlerinin %40'ını vergi yoluyla almaktadır. ABD hükümetinin faaliyet alanlarındaki bu gelişme, Molinari'nin her tür tekelin genişleyeceği ve yozlaşacağına dair iddiasına bir kanıt olarak gösterilebilir. Eğer Bastiat yaşasaydı, ABD hükümetinin genişlemesini onaylamayacağı açıktır.

Bireyci anarşist eleştirileri klasik liberaller ya görmezden gelmişlerdir ya da devletin varlığını meşrulaştırmak için Nozick (2006) gibi son derece karmaşık teorilere sarılmışlardır. Anarşistlerin kendiliğinden doğan düzen ilkelerinin gerçekten işleyip işlemeyeceğine yaygın şüphe göz önüne alındığında, Bastiat'ın büyük olasılıkla anarşist bir düzenin varlığını mümkün görmediği için sınırlandırılmış devletin varlığını sorgulamadığı söylenebilir. Bu açıdan Bastiat'ın klasik liberal geleneği en uç noktasına kadar zorladığı ve bunu yaparken mantıksal tutarlılık açısından klasik liberal gelenek içindeki en usta teorilerden birini geliştirdiği söylenebilir. "Sosyal ahenk teorisi" diye de

isimlendirebileceğimiz bu teori, doğal haklar teorisiyle faydacılığı uyumlulaştırarak “tahammül edilmesi gereken zorunlu kötüyü” sınırlandırmak için çok güçlü bir tez ortaya koymayı başarmıştır.

SONUÇ

Frederic Bastiat'nın fikirlerini ele alırken öncelikle dikkat edilmesi gereken iki konu vardır: Bastiat'nın etkilendiği felsefî öncüller ve 18. ve 19. yüzyılda sürekli daha fazla merkezileşmeye çalışan Fransa'nın bürokratik yapısı. Bu iki hususu kavramadan Bastiat'nın siyasî ve iktisadî mevzulara gösterdiği tepkiler ve geliştirdiği teoriler anlaşılamaz. Zira, Bastiat birçok fikirlerini ve tezini günün teori ve pratiklerine cevap mahiyetinde ortaya koymuştur.

Bastiat'nın nelere tepki verdiğini anlamak için öncelikle 18. ve 19. yüzyıl Fransız yönetim geleneğine bakmak gerekir. Daha 17. yüzyılda Colbert'le birlikte hızlı bir şekilde merkantilist politikaları uygulamaya başlayan Fransa, merkezîleşmenin en önemli örneklerinden birini ortaya koymuştur. Özellikle ticarî hayatın en ince ayrıntılarına kadar merkezî direktifler aracılığıyla yönlendirilmeye ve yönetilmeye çalışılması dikkat çekicidir. Şüphesiz, toplumsal hayatın merkezî yönetimin regülasyonlarına tabi kılınması öncelikle siyasî yönetimin merkezîleştirilmesine bağlıydı. Krallık hızla dağılan feodalitenin elinde kalan siyasî hakları aristokratlara çeşitli imtiyazlar tanıyarak ele geçirmeyi sürdürmüştü ve onları Paris'e çekerek merkezî yönetime bağlamıştır. Bunun sonucunda ülke bir yandan feodal yapının geleneksel fonksiyonlarını tamamen ortadan kaldırmış, diğer yandan da artık işlemeyen bir kurum olan feodalitenin imtiyazlı hakları artarak devam ettirilmiştir. Ancak, önemli bir ayrıntı şudur ki, Fransız halkının yoğun bir vergi ve angarya yükünün altında ezilmesine karşın, feodalitenin sıkı yapısının dağılması, halka daha önce elde edemediği bir serbestlik alanı da sağlamıştır.

18. yüzyılda içi boşaltılmış feodal sistem tüm haşmetiyle halkın gözü önünde dururken merkezî idare sessiz bir şekilde büyümesini sürdürmüş ve tüm geleneksel siyasî otoriteleri egale etmiştir. Halkın günlük sosyal ve ticarî ilişkileri yoğun bir şekilde regüle edilmesine ve insanlar ağır yükümlülükler altında eziliyor olmasına rağmen, geleneksel yapının bozulmasıyla edinilen yeni özgürlükler insanlara özgürlüğün nasıl bir şey olduğunu anlatmaya başlamıştı. İşte, Fransız Devrimi'nin işte bu tarz çelişkilerin sosyal ve iktisadî hayatı doğal düzeninden tamamen saptırması sonucu ortaya çıktığı iddia edilebilir.

Fransa'daki bu çelişkinin yarattığı tehlikelerin farkında olanlar vardı. Özellikle fizyokratlar merkantilist politikalara tamamen karşı çıkarak "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" mottosuyla ülkedeki tüm imtiyazların ve angaryanın kaldırılmasını savunmuşlardı. 1774 ile 1776 arasında maliye bakanlığı yapan ve önemli bir fizyokrat Turgout, çelişkilere ve adaletsizliklere karşı sadece teorik olarak karşı çıkmakla kalmamış, maliye bakanlığı boyunca tüm Fransız sistemini değiştirecek bir reformu gerçekleştirmeyi denemişti. Bir yerde yağmaya dayalı yerleşik bir menfaat grubu varsa, bu grubun ileri görüşlü davranarak bu adaletsizliğin ilelebet sürmeyeceğini, hayatın er ya da geç buna tepki vereceğini görememesi normaldir. Çünkü yağma, -Bastiat'ın da belirttiği gibi- sorumluluk duygusunu insandan alarak, uygulanan politikanın nihai sonuçlarının fark edilmesine engel olur. Turgout'nun reform hareketine yapısal bir direniş gösteren ve ilk fırsatta onun ayağını kaydıran Fransız aristokrasisi de aynen böyle bir öngörüsüzlüğün içine düşmüştü. Turgout'dan sonra Fransız maliyesini düzeltme denemeleri Turgout'yu taklit etmiş ancak, sorumsuzluğun neden olduğu öngörüsüzlük tüm bu çabaları sonuçsuz bırakarak Devrim'e davetiye çıkartmıştı.

Ancak, merkezîleşmenin etkilediği tek şey yönetim geleneği değildir. Merkezileşme aynı zamanda insanların hayata bakış açısını, siyasî itikatlarını ve

hayat tarzlarını da etkiler. Denilebilir ki, yönetimler kolaylıkla değiştirilebilir ama insanların yaygın inanışlarını ve hayata bakış açılarını değiştirmek çok zordur. Ve yönetim sistemini değiştirmek isteyenler öncelikle insanları yeni düzenin iyiliğine ikna etmelidirler. Yoksa, büyük reform hareketleri sonuçsuz kalabilir. Yüzyıllar boyunca tüm önemli kararların merkezî idare tarafından alındığı ve aristokrati, burjuvası, köylüsüyle tüm gözlerin devlete yöneldiği bir yerde sivil inisiyatifin gelişemeyeceği aşîkârdır. Devletin tanrısallaştırılması tüm iyiliğin ve kötülüğün ondan geldiği kanaatini güçlendirir ve bu ortamda bütün toplumsal olaylar devlet ekseninde tartışılır. Etkin rol oynaması beklenen hep devlettir. Fransa'da Devrim kralı ve kukla aristokrasiyi devirmeyi başarmıştır, ama Fransa'daki sorunların temel kaynağı olan sınırlandırılmamış otoriteye hiç dokunmamıştır. Hatta bu merkezîleşme ve devletçi zihniyet kuvvetlenerek varlığını sürdürmüştür.

Devletçi zihniyetin en uç noktası toplumu yasal erkin iradesinin yarattığı düşüncesidir. Eğer bu doğruysa hakikatin ellerinde olduğunu düşünen yöneticiler çekinmeden topluma idealleri doğrultusunda şekil vermeye çalışacak ve halk da yasa koyucunun bu iradesini meşru sayacaktır. Bastiat'ya göre bu anlayış 19. yüzyıl Fransasına hâkim olan düşüncedir. Bastiat'yı bir şeyler yapmaya, bu anlayışa karşı çıkmaya yönelten motivasyon bu genel eğilimin gitgide güçlenmesiydi. Bastiat, Fransa'daki sorunun kaynağını kamu otoritesinin gücünün sürekli artması ve bunun sonucunda yozlaşması olarak tespit ettiğinde, çözümü kamu otoritesini sınırlandırmakta ve insanların kendi hayatlarının kontrolünü ve sorumluluğunu ellerine almalarında bulması doğaldır. Aynı soruna çok farklı çözümler üreten farklı fikir ekollerinden gelen düşünürler hatırlanırsa bakış açılarını etkileyen fikirsel altyapının çok önemli olduğu anlaşılır.

Bastiat'nın fikirlerini şekillendirenler, doğal haklar teorisini benimsemiş, kendiliğinden doğan düzene inanmış laissez-faire iktisatçıları ve filozoflarıdır. Bastiat, Adam Smith'in teorisinin laissez-faire'den sapan ve objektivist olan yönlerini ve Say'ın piyasa anarşizmini reddederek devletin meşruiyetini doğal hakların korunması göreviyle sınırlandırmıştır. Böylece, klasik liberal ilkeleri en uç mantıksal sonuçlarına kadar uzatarak ahlâkîlikle faydacılığı uzlaştıran bir devlet teorisi geliştirmiştir.

Bastiat'ya göre, toplumsal hayat insanî özelliklerin kaçınılmaz bir sonucudur ve insanın içinde yaşayabileceği tek varoluş biçimi toplumdur. Bu yüzden o, insanın bir “doğa hâli”ni tasavvur eden filozofları gerçekçi bulmaz ve toplumsal sözleşmecî düşünürleri pozitivizmle suçlayarak sözleşme teorilerini tamamen reddeder. Çünkü bir kez, toplumun yasa koyucunun ya da insanî bir iradenin kararı sonucu oluştuğu kabul edilirse sosyal hayatın diğer alanlarının da yasa koyucunun yahut rasyonel aklın regülasyonlarıyla istenildiği gibi şekillendirilebileceği fikrinin büyüünden kurtarmak mümkün değildir. Bastiat, aynı mantık gereği ve doğal hukuk teorisine uygun olarak insanın özgürlüğünün bir kısmının dahi herhangi bir gerekçeyle yasal otoriteye devrinin söz konusu olamayacağını düşünür. Yasal otorite sadece özgürlüklerin kullanılmasını garanti altına almak için görev alabilir ya da eylemde bulunabilir. Özgürlüklerin korunması ise özgürlüklerin daha iyi bir şekilde kullanılması anlamına geldiği için bu durum özgürlüklerin devri olarak görülemez.

Bastiat'ya göre toplumsal hayatı kaçınılmaz kılan bazı insanî özellikler vardır. Kişisel çıkar bu özelliklerin merkezinde yer alır. İnsan acıdan kaçan ve mutluluğu arayan bir varlıktır. Bastiat'da acıdan kaçmak ve mutluluğu aramak Benthamcı objektivist bir tespit değil, herkesin kendisi için iyi olanı bildiği varsayımına dayalı subjektivist bir ön kabuldür. İnsanın kendisi için iyi olanı bildiği varsayımı onun akıllı bir varlık olduğu kabulünün bir yansımasıdır.

Tecrübe yoluyla edindiği bilgileri karşılaştırma yeteneği sayesinde mukayese yapabilen insan farklı seçenekler arasında tercihte bulunabilir. İnsanın yanılabilceği ya da cahil olması bu ilkeyi dışlamaz, bilakis onu kuvvetlendirir. Eylemlerin sorumluluğunu üstlenmek mesuliyeti altındaki insan doğru tercihlerde bulunduğunda mükâfatlandırılır, yanlış tercihler ise onu cezalandırır. Böylelikle, karşılaştırma yeteneğini kullanan ve sorumluluğu üstlenen insan, etrafındaki cehalet perdesini tedrici olarak azaltır. Hayatı var eden bilgilerin toplamı bir insanın sahip olabileceği bilgiyle kıyaslandığında çok fazla olduğu için insanların en cahiliyle en bilgini arasındaki fark sosyal hayatın işleyişini belirleme açısından önemsizdir. Bilgi ancak özgür bireylerin deneyerek ve yanılarak ulaşabilecekleri empirik bir olgudur. Şüphesiz, medeniyet seviyesi insanların hata yapma oranını düşürecektir, ancak, temel ilke her zaman geçerli kalacaktır. Toplumsal ilerleme özgürlükten bağımsız olamaz. Bastiat'ya göre, insanlar başkalarıyla işbirliği yapmanın kendileri için iyi olacağını hemen keşfederler. İlkel mübadele sisteminden uluslararası işbölümüne kadar tüm mübadele çeşitleri kişisel çıkar ilkesine dayanır. Bu noktada, Bastiat bir insanî özelliğe daha vurgu yapar: İnsan mübadele yapan bir hayvandır. Politik iktisadın temel konusu ise mübadeledir. Altruist duyguların toplumsal hayattaki önemini inkâr etmeyen Bastiat, sosyal hayatın asıl güdüleyicisi olan piyasa ilişkilerini açıklamak ve konusunu sınırlandırmak için diğer toplumsal ilişkileri göz ardı eder. Sıradan insanın özgürlüğü hak ettiğini söyleyen Bastiat, insanları küçümseyerek ideal hayat tasavvurları etrafında, yeni toplum ve yeni insan yaratmaya çalışanlara şiddetle karşı çıkar.

Bastiat'ya göre, özgürlüğün bir diğer adı mülkiyettir. Özel mülkiyet olmadan hiç kimse haklarını koruyamaz ve ideallerinin ve isteklerinin peşinden gidemez. Bastiat, insanın tam bir mülkiyet edinici doğduğunu düşünür. İnsanın organları, kabiliyetleri ve sezgisel eğilimleri mülkiyet edinmeye uygun yaratılmıştır. Özel mülkiyet konusunda Locke'un takipçisi sayılabilecek Bastiat,

mülkiyet edinmeyi sosyal teorisinin merkezine koyar. Özel mülkiyet olmaksızın kişinin kendisi hakkında yargıda bulunması ve aldığı kararları uygulaması ya da başkalarıyla mübadele ilişkilerine girmesi mümkün değildir. Ayrıca, Bastiat, piyasa fiyatının oluşmasında hizmetlere atfedilen kişisel değerlendirmelerin önemi kavrayarak, özel mülkiyet olmadan fiyatların belirlenemeyeceğini tespit eder. Çünkü, özel mülkiyetin ilgası gönüllülüğe dayalı mübadeleyi kaldırır. Fiyatları karşılıklı değer yargılarının uzlaşması olarak gören Bastiat, böylece özel mülkiyet olmayınca fiyatların belirlenemeyeceğini vurgular. Özel mülkiyetin önemi Bastiat'ın faydacı piyasa savunusunda da devam eder. Zenginliğin artarak topluma yayılmasını sağlayan rekabetin korunması ve sermayenin birikmesi yine özel mülkiyetin varlığına bağlıdır. Rekabeti, hiçbir yapay engelin olmaması olarak tanımlayan Bastiat, teşebbüs serbestisine çok önem verir. Çünkü, ancak serbest teşebbüs ortamında hizmetlerin kalitesi artarken fiyatları düşer ve toplumun bütün kesimlerinin bütün mal ve hizmetlere ulaşabileceği bir vasat oluşur. Sermaye de ancak bu teşebbüs serbestisinin bulunduğu ortamda doğar ve gelişir. Sermayenin birikmesi yeni hizmetlerin doğması, yani insanlığın hayatını zorlaştıran engellerin hızla aşılması anlamına gelir. Bu anlamda, özel mülkiyetin korunması, teşebbüs serbestisi ve toplumsal ilerleme arasında sıkı bir bağ vardır.

Bastiat'ya göre insan hayatını iki şekilde idame ettirebilir: Çalışıp kendi emeğinin ürününü alarak ya da başkalarının emeğinin ürününü yağmalayarak. Şüphesiz, Bastiat ilk yolu tercihe şayan bulur. Özgürlüğün, özel mülkiyetin ve kişilik haklarının korunduğu bir piyasa sisteminde herkes hayatını başkalarına hizmet sunarak kazanır. Bu da herkesin kişisel çıkarını diğerlerinin kişisel çıkarlarıyla uyumlulaştırır. Bastiat, piyasa sisteminin karşındaki sistemleri yağmacılık olarak tanımlar. Karşılıklılığa ve gönüllülüğe dayanmayan tüm sistemler adaletsiz bir şekilde, cebir kullanarak, üretmek yerine başkalarının ürettikleri üzerinden geçinmeyi meşrulaştıracaktır. Dolayısıyla, Bastiat'ya göre,

kamusal iyi bireysel tercihlerden ve gönüllülüğe dayalı işbirliklerinden bağımsız bir şekilde var olamaz. Kişisel çıkarlar çatışmacı değil harmoniktir ve piyasa sistemini reddeden tüm sistemler özgürlüğü ve toplumsal ilerlemeyi sekteye uğratacaklardır.

Bastiat, hırsızlık ve meşru müdafaa dışında gerçekleştirilen savaşları yağmacılığın en kaba ve en açık örnekleri olarak gösterir. Hırsızlık ve savaşlarda haksızlığı ve yağmayı görmek kolaydır. Ancak, modern toplumlarda özgürlüğe, özel mülkiyete ve toplumsal ilerlemeye yöneltilen en büyük tehdit yozlaştırılmış hukuktan gelmektedir. Hukuk, özgürlüğü, özel mülkiyeti ve kişiliği korumak yerine sosyal-adaletçi ve egaliteryen politikaların ya da imtiyazlı sınıfların aracı hâline getirilirse sistematik bir soygunun önü açılmış olur. Hukuk bir kez sosyal hayatta ulaşılmak istenen idealleri gerçekleştirme aracı olarak kullanıldığında doğal mecrasından saparak, güçlü olanların güçsüzleri ezdiği bir adaletsizlik aracına dönüşür. Bu yüzden Bastiat, hukuku doğal haklar teorisinin sıkı bir yorumuyla sınırlandırarak, onu özgürlüklerin korunması görevine hapseder. Böylece adaletsizlik önlenecek, devlet küçük ama güçlü bir yapıya sahip olacaktır. Bastiat'ın devlete yüklediği sınırlı rol onun sosyal teorisinin doğal bir sonucudur. Eğer bireylerin özgür ve gönüllülüğe dayalı işbirlikleri sosyal bir düzeni kurabiliyor ve kişisel çıkarlar genelin çıkarıyla uyumlulaşmaya yöneliyorsa, devlete yüklenecek fazladan görevler tümü sosyal hayatta cereyan eden doğal yapıyı bozmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Bastiat, metodolojik bireyciliği kullanıp insanın temel özelliklerinden ve bireysel tercihlerden genel ilkelere ulaşarak bütüncül bir sosyal teori kurmuştur. Bireyin tercihlerinden daha üstün bir ahlâki değer yoktur. Sıradan insan özgürlüğü kullanmaya yeteneklidir ve onu hak eder. İnsan mükemmelleşebilen bir varlıktır. Ama mükemmelleşmek her zaman mükemmelliği dışarıda bırakır. Bu anlamıyla mükemmelleşmek sürekli ilerlemek demektir. İlerleme özgür

bireylerin serbestçe karar alabilmelerine ve kararlarının sorumluluklarını üstlenmelerine bağlıdır. Hayatta güzelliklerin yanında acı, hata ve ıstırap da vardır. Bastiat'ya göre, her kim mükemmel, sorunsuz bir hayatın var olabileceğini iddia ediyorsa yanılıyordur. Acı, mutluluk kadar gereklidir. İnsanların acı çekmediklerini düşünmek tüm sorunların mutlak çözümlerinin bulunduğu bir dünya hayal etmek demektir ki, böyle bir dünyada özgürlüğe gerek yoktur. Bu dünyada insanların kendilerini koruyup kollamasına, gelecekleri için plan yapmasına, verileri karşılaştırarak kararlar almasına ihtiyaç yoktur. Bastiat'ya göre böyle bir toplumda insanın da var olduğu söylenemez. Bu hayalî toplumda insan artık tam anlamıyla insan bile değildir.

Bu yüzden Bastiat, tüm entelektüel hayatını ütöpik-ideal toplum tasavvurlarına karşı mücadele etmekle geçirmiştir. Gelecekteki hayalî güzel günler ve rasyonalist ideal arayışı için bireyin hayatının ve tercihlerinin kolektivist programlar içinde yok edilmesine ve bireyden kendini topluma feda etmesinin talep edilmesine çok net bir şekilde karşı çıkmıştır. Ona göre, gerçek özgürlük insanın doğal haklarına müdahale edilmemesidir. Ve özgürlükten daha üstün bir değer yoktur. Özgürlük ve özel mülkiyetin toplumsal hayattaki karşılığı sürekli ilerleme ve ahenktir.

Bastiat'ın insana ve özgürlüğe olan bu büyük güveni onun "iyimser" sıfatıyla özdeşleştirilmesine sebep olmuştur. Özgür bir toplumun sürekli ilerleyeceği ve sınıfsal farklılıkların giderek kapanacağı öngörüsü iyimser sıfatını kelime anlamı olarak hak etmektedir. Ancak bu, safça bir iyimserlik değildir. Nitekim, Bastiat, devletin doğasından ve kamusal hizmetlerin üretkenliğinden bahsederken çok kötümser bir tutum takınmıştır. Bu durumda Bastiat'ya iyimser sıfatını yakıştıranlar ona kötümser sıfatını da yakıştırmak zorunda kalacaklardır. Ancak, daha doğru bir tespit yapmak için şöyle söylenebilir: O bu tespitleri yaparken iktisadın değişmez kanunlarına göre konuştuğunu düşünmekteydi ve

bu anlamda da tavrı çok gerçekçiydi. Eğer özgürlük ve gönüllülüğe dayalı mübadele toplumsal ilerlemede zora dayalı kolektif organizasyonlardan daha başarılı oluyorsa bu, Bastiat'ın kişilik özelliklerinden bağımsız işleyen bir kanundur.

Liberal gelenek içinden bakıldığında tarihte özgürlük adına büyük uğraşlar vermiş kanaat önderleri, siyasetçiler ve düşünürler vardır. Örneğin, Richard Cobden ve John Bright, 19. yüzyılın ilk yarısında toprak beylerinin yerleşik ayrıcalıklarına karşı savaş açarak serbest ticaret için o güne kadar eşine rastlanmamış bir kampanya başlatmışlardır. Friedrich von Hayek'in 20. yüzyılın ortasında, İngiltere'deki güçlü kolektivist eğilime karşı bir tepki olarak kaleme aldığı *Kölelik Yolu* ve ardından Antony Fisher'in kurduğu Institute of Economic Affairs, İngiltere'deki siyasî iklimin yönünü değiştirerek özgürlükçü sosyal ve ekonomik sistem idealine büyük katkılar sağlamışlardır. Fikirlerin dünyayı şekillendiren gücünün tam manasıyla farkında olan Bastiat, ömrünün son altı yılında eşine az rastlanır bir başarının sahibi olmuştur. Kolektivizmin yükselişe geçtiği ve kamusal otoritenin halkı tamamen vesayet altına almaya çalıştığı bir dönemde, Fransız yönetim geleneğine ve halk arasında yaygın kabul görmüş kanaatlere karşı mücadele vermiştir. Ölümünden sonra, 1860 yılında, öğrencisi Michel Chevalier'in III. Napeolen'u ikna ederek ve Cobden ile ortaklaşa çalışarak Fransa ve İngiltere arasında gerçekleştirdiği serbest ticaret anlaşması, şüphesiz, Bastiat'ya çok şey borçluydu. Bu anlaşmanın ardından Fransa'nın Avrupa'daki diğer bir çok devletle yaptığı serbest ticaret anlaşmaları İngiltere'nin başlattığı serbestleşme hareketini kuvvetlendirerek tamamlamıştır.

Ancak, Bastiat'ın etkisi ve önemi bu siyasî başarılarla sınırlandırılmaz. Son yıllarda bilhassa Amerikalı akademisyenlerin Bastiat üzerine yaptıkları çalışmalar da göstermektedir ki, onun, devletin yapısına, iktisadî mantığa ilişkin tezleri ve ahlakîlik ve faydacılık arasındaki bağ üzerine oturttuğu siyasî

perspektif günümüzde bir çok çalışmaya ilham kaynağı olma niteliğini hâlâ korumaktadır. Siyasî özgürlüklerle iktisadî özgürlükleri ayıran veya birinin önemi diğerine göre küçümseyen yahut bunları tamamen birbirinden bağımsız gören tüm düşüncelere karşı Frederic Bastiat'ın anlatacağı çok şey vardır. Ona göre, özgürlükler bir bütündür ve özgürlüğün bir alanda nasıl işlediği açıklanmadan diğer alanda nasıl çalıştığı anlaşılamaz. Sonuçta, Bastiat'yı okumak, özgürlüğü bir bütün olarak görmeye çalışıp, onun tüm parçalarının işleyişlerini ve parçalar arasındaki ahengi anlama çabalarına büyük katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

AKYOL, Taha

2005 *Politikada Şiddet*, Ankara: Truva Yayınları.

ALVARADO, Eduardo Mayora

2001 "In Honor and Memory of Frederic Bastiat's The Law", *Journal des Economistes*, 11, 2/3, September: 353-359.

BALDİNİ, Massimo

2001 "Liberalism and Catholicism in Frederic Bastiat", *Journal des Economistes*, 11, 2/3, September: 275-294.

BARYY, Norman

1986 "The Concept of 'Nature' In Liberal Political Thought", *Libertarian Studies*, VII, 1, Winter:1-17.

BARRY, Norman

2001 "Frederic Bastiat: The Economics and Philosophy of Freedom", *Journal des Economistas*, XI, 2/3, June-September:257-274.

BASTIAT, Frederic

1997 *Economic Harmonies*, W. H. BOYERS (İng. Çev.), G. De HUSZAR, D.NOSTRAND (Ed.), New York: Foundation for Economic Education.

BASTIAT, Frederic

1996a "Abundance and Scarcity", , A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism* New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996b "The Two Hatchets", A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996c "The Right Hand and the Left", A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996d “To Artisans and Laborers”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996e “Does Protectionism Raise Wage Rates?”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996f “Money Prices?”, Arthur Goddard (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996g “Something Else”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996h “High Prices and Low Prices”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996ı “Metaphors”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996i “A Petition” A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996j “Equalizing the Conditions of Production”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996k “Reciprocity”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996k “Reciprocity Again”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996l “Obstructed Rivers as Advocates for the Protectionists”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996m “Philosophy of Plunder”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996n “Protectionism, or the Three Alderman”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996o “Theory and Practice”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996ö “There are No Absolute Princibles”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996p “Negative Railroads”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996r “Domination through Industrial Superiority”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996s “Conflict of Princibles”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996ş “To Artisans and Workmen”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996t “National Independence”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

1996u “Robbery by Subsidy”, A. GODDARD (İng. Çev.), *Economic Sophism*, New York: Foundation for Economic Education (5. Baskı).

BASTIAT, Frederic

2002 “What is Money”, *The Quarterly Journal of Austrian Economics*, 5, 3, Fall: 87-105.

BASTIAT, Frederic
2005 *Hukuk*, Y. ARSAN (Çev.), Ankara: Liberte Yayınları (3. Baskı).

BASTIAT, Frederic
“Protectionism and Communism”,
<http://www.econlib.org/library/Bastiat/basEss7.html>, (23.07.2006).

BASTIAT, Frederic
“Property and Law”,
<http://www.econlib.org/library/Bastiat/basEss3.html#Chapter 3>, (16.08.2004).

BASTIAT, Frederic
“The Seen and The Unseen”,
<http://www.econlib.org/library/Bastiat/basEss1.html>, (12.06.2003).

BASTIAT, Frederic
“Plunder and Law”,
<http://www.econlib.org/library/Bastiat/basEss3.html#Chapter 3>, (12.06.2002).

BASTIAT, Frederic
“To the Democrats: Reflections on the Amentment of M. Mortimer-Ternaux.”, <http://www.econlib.org/library/bastiat/basEss12.html#Chapter12>, (21.02.2001).

BEAUD, Michel
2003 *Kapitalizmin Tarihi*, F. BAŞKAYA (Çev.), Ankara: Dost Yayınları.

BERLIN, Isaiah
1999 “İdeal Arayış Üzerine” M. ERDOĞAN (Çev.), *Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar*, A. YAYLA (Ed.), Ankara: Siyasal Kitapevi (2. Baskı), s.479-492.

BEŞKAYA, Ahmet ve KOÇ, Asuman
2006 “Ekonomik Büyüme ve Kalkınmada Ekonomik Özgürlüklerin Rolü ve Önemi”, *Liberal Düşünce*, 43, Yaz: 43-74.

BIRDZELL, L.E.
1992 *Batı Nasıl Zengin Oldu? Endüstri Dünyasının Ekonomik Gelişimi*, E. ZENGİN (Çev.), İstanbul: Form Yayınları.

BRAMOULLE, Gerard

2001 "Frederic Bastiat: Praxeologist Theoretician", *Journal des Economistes*, 11, 2/3, September: 361-372.

BULCHOLZ Todd G.

2005 *Ölü İktisatçılardan Yeni Fikirler*, İ. AKTAR (Çev.), Ankara: Adres Yayınları.

CANGIZBAY, Kadir

2006 *Çok-Hukukluluk, Laiklik ve Laikrasi*, Ankara: Liberte Yayınları (2. Baskı).

CAPLAN, Bryan ve Stringham Edward

2005 "Mises, Bastiat, Public Opinion, and Public Choise", *Review of Political Economy*, 17, 1, January: 79-105.

CHODES, John

1996 "Richard Cobden: Creator of the Free Market", B. W. FOLSOM (Ed.), *The Industrial Revolution and Free Trade*, New York: Foundation for Economic Education, s.34-42.

CLEVELAND, P.A.

1994 "Life and Work of Frederic Bastiat: One Man's Call for Liberty", *The Journal of Free Enterprise*, Summer: 35-52.

COBDEN, Richard

2006 "İmtiyazlılar Ekonomisine Karşı", G. ÖZTÜRK (Çev.), *Liberal Düşünce*, 43, Yaz: 217-219.

CUBEDDU, Raimondo ve MASALA, Antonio

2001, "Natural Right, Providence, and Order: Frederic Bastiat's Laissez-Faire", *Journal des Economistes*, 11, 2/3, Eylül: 311-336.

DOERING, Detmar

1999 *Frederic Bastiat*, K. KOÇ (Çev.), Ankara: Liberte Yayınları.

DORN James A.

2001a "Bastiat: A Pioneer in Constitutional Political Economy", *Journal des Economistes*, 11, 2/3, Eylül: 399-414.

DORN, James A.

2001b "Frederic Bastiat: The Primacy of Property", *Ideas on Liberty*, 51, 6, June: 32-38.

DORN, A. James

1981 "Law and Liberty: A Comparison of Hayek and Bastiat" *The Journal of Libertarian Studies*, 5, 4, Fall: 375-397.

LEE, Dwight R.

1991 "Liberty and Individual Responsibility" J. DOTI ve D. R. LEE (Ed.), *The Market Economy: The Reader*, California: Roxbury Publishing Company.

EKELUND, B. Robert ve HEBERTA, Robert

1990 *History of Economic Theory and Method*, New York: MC Graw-Hill Publishing Company (3. Edition).

ELIOT, Nick

1996 "John Bright: Voice of Victorian Liberalism" B. W. FOLSOM (Ed.), *The Industrial Revolution and Free Trade*, New York: Foundation for Economic Education. 27-33.

ERDOĞAN, Mustafa

1998 *Liberal Toplum Liberal Siyaset*, Ankara: Siyasal Kitapevi (Genişletilmiş 2. Baskı).

ERDOĞAN, Mustafa

2000 *Demokrasi, Laiklik, Resmi İdeoloji*, Ankara: Liberte Yayınları (2. Baskı).

ERDOĞAN, Mustafa

2003 "Savaş ve Barışa Dair", *Liberal Düşünce*, 29, Kış: 7-13.

FASEL, George W.

1984 "The French Election of April 23, 1848: Suggestion for a Revision", *French Historical Studies*, 13, 3, Spring: 390-414.

FASEL, George W.

1974 "The Wrong Revolution: French Republicanism in 1848", *French Historical Studies*, 8, 4, Autumn: 577-654.

FRIEDMAN, Milton

1986 *Kapitalizm ve Özgürlük*, D. ERBERK, N. HİMMETOĞLU (Çev.), İstanbul: Altın Kitaplar.

GEORGE, Henry

2003 "Should 'Infant Industries' be Protected", *Readings in Free Trade*, D. DOERING (Ed.), Berlin: Liberales Institut der Frederick-Naumann Stiftung. 75-82.

GORDON, David

2000 *İktisadi Mantiğa Giriş*, B. AKIN (Çev.), Ankara: Liberte Yayınları.

GÖZE, Ayferi

2000 *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Yayınları (6. Baskı).

HARTWELL, R.M.

2005 "İngiltere'de Sanayi Devriminin Nedenleri", A. YAYLA (Çev.), *Piyasa*, 15-16, Yaz-Güz: 1-16.

HAYEK, Friedrich von

1996 "Economic Myths of Early Capitalism", B. W. FOLSOM (Ed.), *The Industrial Revolution and Free Trade*, California: Foundation for Economic Education. 67-71.

HAYEK, Friedrich von

1954 "History and Politics", F. V. HAYEK (Ed.), *Capitalism and Historians*, Chicago: University Of Chicago Press.3-30.

HAYEK, Friedrich von

2003 "Bilginin Toplumda Kullanımı", T. YAY (Çev.), *Piyasa*, 5, Kış: 3-12.

HAYEK, Friedrich von

2004 "İktisat ve Bilgi", Atilla Yayla (Çev.), *Piyasa*, 11, Kış, 141-163.

HAYEK, Frederick von

1991 "The Creative Powers of a Free Civilization", J. DOTİ, D. LEE (Ed.) *The Market Economy: The Reader*, California: Roxbury Publishing Company.1-19.

HAYEK, Frederich von

“Preface to Selected Essays on Political Economy”,
<http://www.econlib.org/library/Bastiat/basEss0.html#Introduction>,
 (16.18.2006).

HAZLITT, Henry

2006 *Ahlakın Temelleri*, R. TAPAMAZ, M. AYDIN (Çev.) , Ankara:
 Liberte Yayınları.

HEATON, Herbert

2005 *Avrupa İktisat Tarihi*, M. A. KILINÇBAY, O. AYDOĞUŞ (Çev.),
 Ankara: Paragraf Yayınları.

HECKSCHER, E. F.

1964 “Merkantalizm”, E. F. HECKSCHER (Ed.), *Encyclopedia of the
 Social Science*, Londra: Palgrave.

HOBBSBAWN, Eric

2005 *Devrim Çağı 1789-1848*, B. S. ŞENER (Çev.), Ankara: İmge
 Kitapevi (4. Baskı).

HOPPE, Hans-Hermann

1988-1999 “The Private Production of Defense”, *Libertarian Studies*,
 14:1, Winter:27-52.

HUNT, E.K.

2005 *İktisadi Düşünce Tarihi*, M. GÜNAY (Çev.), Ankara: Dost
 Yayınevi.

HÜLSMANN, Guido

2001 “Bastiat’s Legacy in Economics”, *The Quarterly Journal of
 Austrian Economics*, 4, 4, Winter: 55-70.

HÜLSMANN, Guido

2003 “Facts and Counterfactuals in Economic Law”, *Libertarian
 Studies*, 7, 1, Winter: 57-102.

KAZGAN, Gülten

1997 *İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi*, İstanbul: Remzi
 Kitapevi.

KINGSLEY, Charles

2004 *Fransız Devrimi Öncesi Avrupa, Antik Rejim*, S. SAY (Çev.), İstanbul: Ataç Yayınları.

KOLOĞLU, Mahmut

1969 *Ekonomi Doktrinler Tarihi*, Ankara: Doğu Matbaacılık.

KLOS, Jan

2003 "Spontaneous Order Versus Organized Order", *Journal of Market & Morality*, 6, 1, Spring: 161-176

KIRZNER, M. Israil

The Economic Point of View: An Essay in the History of Economic Thought, "Economics, the Market and Society", <http://www.econlib.org/library/NPDBooks/Kirzner/krzPV4.html>, (02.03.2007).

KRUGER, Anne O.

1974 "The Political Economy of the Rent-Seeking Society", *American Economic Review*, 64, 3, June: 291-303.

LAL, Deepak

2006 *Reviving the Invisible Hand, The Case for Classical Liberalism in the Twenty-First Century*, New Jersey: Princeton University Press.

LAMBSDORFF, Otto Graf

2003 "Protectionism: The Modern Imperialism", D DOERING (Ed.), *Readings in Free Trade*, Berlin: Liberales Institut der Frederick-Naumann Stiftung. 110-129.

LEE, DWIGHT

1991 "Liberty and Individual Liberty", J. L. DOTI, D. R. LEE (Ed.), *The Market Economy: A Reader*, California: Roxbury Publishing Company. 45-56.

LENIN, V.I

2005 *Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Emperyalizm*, O. GERİDÖNMEZ (Çev.), İstanbul: Evrensel Basım Yayın (4. Baskı).

LIGGIO, Leonard P.

2001 "Bastiat and The French Touch of Laissez-Faire", *Journal des Economistes*, 11, 2/3, Eylül: 495-504.

LOCKE, John

2004 *Hükümet Üzerine İki İnceleme*, F. BAKIRCI (Çev.), Ankara: Babil Yayınları.

LONG, Roderick T.

“Realism and Abstraction in Economy in Aristotle and Mises versus Friedman”, <http://www.mises.org/asc/2004/long.pdf>, (02.02.2007).

LOSA, Mario Vargas

2003 “More Globalisation, More Democracy”, D. DORIBG (Ed.) *Readings in Free Trade*, Berlin: Liberales Institut der Frederick-Naumann Stiftung. 138-149.

MENGER, Carl

2004 “İnsanlar Neden Ticaret Yapar?” A. YAYLA (Çev.), *Piyasa*, Sayı:12, Güz 2004, s.103-110.

MISES, Ludwing von

2000 *Bürokrasi*, F. ENGİN (Çev.), Ankara: Liberte Yayınları (2. Baskı).

MISES, Ludwing von

1996 “Facts About the Industrial Revolution”, B. W. FOLSOM (Ed.), *The Industrial Revolution and Free Trade*, California: Foundation for Economic Education.53-59.

MISES, Luving von

2007 *Sosyalizm: Ekonomik ve Sosyolojik Bir Analiz*, Y. ŞAHİN (Çev.), Ankara: Liberte Yayınları.

MISES, Ludwing von

2004 “Free Trade as a Peace Policy”, D. DOERING (Ed.), Berlin: Liberales Institut der Friedrich-Naumann-Stiftung. 83-93

MOLINARI, Gustave de Molinari

“The Production of Security”, <http://praxeology.net/GM-PS.htm>, (15.02.2007).

NOZICK, Robert

2006 *Anarşi Devlet ve Ütopya*, A. OKTAY (Çev.), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

PARRY, D.L.L. ve Grand, Pierre

2002 *France Since 1800: Squaring the Hexagon*, New York: Oxford University Press.

POWEL, Jim

2001 "Protectionist Paradise", Edward L. Hudgins(Ed.), *Freedom to Trade, Refuting the New Protectionism*, Washington: Cato Institute. 57-68.

PROUDHON, Pierre-Joseph

"Interest and Principal: A Loan is a Service",
http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/proudhon/interestletter1.html
(03.05.2006).

PROUDHON, Pierre-Joseph

"Interest and Principal: Arguments Drawn from the Operations of the Bank of France",
http://dwardmac.pitzer.edu/Anarchist_Archives/proudhon/interestletter4.html
(12.08.2005).

RAND, Ayn

1999 "Savaşın Kökenleri", A. YAYLA (Ed.), *Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar* Ankara: Siyasal Kitapevi (2.Baskı). 437-444.

RAND, Ayn

2006 "İnsanların Çıkar Çatışması", N. KANDEMİR (Çev.), *Bencilliğin Erdemi*, İstanbul: Plato Yayınları, s.72-82.

RICARDO, David

2004 "The Argument in Favour of Free Trade: Comparative Advantage", D. DOERING (Ed.), *Readings in Free Trade*, Berlin: Liberales Institut der Friedrich-Naumann-Stiftung. 47-61.

RICHMAN, Sheldon

"An Annotated Bibliography",
<http://www.econlib.org/library/Bastiat/BastiatBib.html>, (12.04.2006).

ROCHE, George

1993 *Free Markets Free Man, Frederic Bastiat 1801-1850*, New York: The Foundation for Economic Education.

ROTHBARD, Murray N.

2006 "Savaş, Barış ve Devlet", Ü. ÇETİN (Çev.), *Liberal Düşünce*, 41-42, Kış-Bahar:5-16.

ROTHBARD, Murray

Praexology: The Methodology of Austrian Economics,
<http://www.mises.org/rothbard/praxeology.pdf>, (02.03.2007).

ROWLY, Charles K. ve başk.

1995 *Trade Protection in the United State*, Virginia: The Locke Institute.

RUHİ, Emin

2002 *Fransız Devrimi'nde Bir Kahraman, Siayes*, Ankara: Liberte Yayınevi.

RUSSEL, Dean

1969 *Frederic Bastiat: Ideas and Influence*, New York: The Foundation for Economic Education.

SALERNO, Joseph T.

1978 "Comment on the French Liberal School", *Libertarian Studies*, 2, 1. 65-68.

SALERNO, Joseph T.

2001 "The Neglect of Bastiat's School by English Speaking Economists: A Puzzle Resolved", *Journal des Economistes*, 11, 2/3, September: 451-494.

SANDER, Oral

2000 *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, Ankara: İmge Yayınevi.

SAVAŞ, Vural Fuat

2006 *İktisadın Tarihi*, Ankara: Siyasal Kitapevi (4. Baskı).

SAY, Jean-Baptiste

2001 *Treatise on Political Economy*, C. R. PRINSEP (Çev.), Canada: Batoche Books. 237-249.

SKOASEN, Mark

2003 *Modern İktisadın İnşası*, M. ACAR, ve başk. (Çev.), Ankara: Liberte Yayınları.

SMITH, Adam

2004 "Acritique of Mercantilism", D. DOERING (Ed.), *Reading in Free Trade* Berlin: Friedrich Naumann Stiftung. 29-46.

SMITH, Adam

2006 *Milletlerin Zenginliği*, H. DERİN (Çev.), İstanbul: İş Bankası Yayınları.

SPALL, Richard F.S. Jr.

1987 "Land Lordism and Liberty", *The Journal of Libertarian Studies*, VIII, 2, Summer: 213-236.

STOLYAROV, II G.

"Frederic Bastiat on Self-Intrest",
<http://www.mises.org/journals/scholar/stolyarov1.pdf>, (06.03.2007).

SNOW, Nicholas

"The Three Stages of Invention", <http://www.mises.org/story/2246>,
(18.02.2007).

TANNENBAUM, Donald ve SCHULTZ, David

2005 *Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri*, Fatih DEMİRCİ (Çev.), Ankara: Adres Yayınları.

TANON, Arnaud Pellissier

2001 "The Labor Theory of Value and Socil Justice, the Teachings of Social Catholic Criticisms of Bastiat's Doctrine", *Journal des Economistes*, 11, 2/3, September: 295-310.

THORNTON, Mark

2001 "Bastiat Money", *Journal des Economistas*, 11, 2/3, August/September: 387-399.

THORNTON, Mark

2001 "Frederic Bastiat as an Austrian Economist", *Journal des Economistes*, 11, 2/3, September: 387-398.

TILLY, Charles

2005 *Avrupa'da Devrimler 1492-1992*, Ö. ARIKAN (Çev.), İstanbul: Literatür Yayınları.

TOCQUEVILLE, Alexis de

2004 *Eski Rejim ve Devrim*, T. ILGAZ (Çev.), Ankara: İmge Kitapevi (2. Baskı).

TRASK, Scott

2005a "Enflasyon ve Fransız Devrimi: Parasal Facianın Hikayesi", Atilla Yayla (Çev.), *Liberal Düşünce*, 37, Yaz: 87-94.

TRASK, Scott

2005b "Fransız Devriminin Gerçek Sebebi Neydi?", *Liberal Düşünce*, Atilla Yayla (Çev.), 37, Kış: 79-86.

TUNÇAY, Mete

1976 "Robert Owen 1771-1859", M. TUNCAY (Der.), *Sosyalist Düşünüş Tarihi* Ankara: Bilgi Yayınevi.39-67.

YALÇIN, Aydın

1983 *İktisadî Doktrinler ve Sistemler Tarihi*, Ankara: A.Ü. S.B.F. ve Basın-Yayın Yüksek Okulu Basımevi.

YAYLA, Atilla

1999 "Liberalizm ve Demokrasi" A. YAYALA(Ed.), *Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar* Ankara: Siyasal Kitapevi (2. Baskı). 59-66.

YAYLA, Atilla

2000a *Liberalizm*, Ankara: Liberte Yayınları (4 Baskı).

2000b *Özgürlük Yolu, Hayek'in Sosyal Teorisi*, Ankara: Liberte Yayınları (2.Baskı).

YAYLA, Atilla

2003 “Konjonktür, Savaş ve Liberal İlkeler”, *Liberal Düşünce*, 29, Kış: 15-20.

ÖZET

Bu tezin temel amacı, bir 19. yüzyıl filozofu olan Frederic Bastiat'ın siyaset felsefesini ve devlet fikrini liberal siyaset geleneği içinde tartışarak, onu Türk siyaset ve sosyal bilimler literatürüne tanıtmaktır.

Çalışma beş bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Frederic Bastiat'ın hayatını ve fikirlerini şekillendiren tarihi ve siyasi olaylar incelenmiş ve Bastiat'ın hayatı anlatılmıştır. İkinci bölümde, Bastiat'ın yazılarının felsefi arka planı incelenerek, onun etkilendiği felsefi gelenek tespit edilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölüm, bir serbest ticaret savunucusu olan Bastiat'ın serbest ticaret üzerine düşüncelerine ayrılmıştır. Dördüncü bölümde Bastiat'ın yazıları sistematik bir şekilde konulara ayrılarak siyaset felsefesi üzerine düşünceleri tahlil edilemez. Son bölümde, Bastiat'ın ideal devlet anlayışı ve Bastiat'ın devlet üzerine düşüncelerinin modern liberteryen devlet anlayışla olan ilişkisi açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Politik iktisat, siyasî felsefe, devlet, serbest ticaret, Fransız Devrimi.

ABSTRACT

Basic aim of this thesis is to the 19th century philosopher introduce Frederic Bastiat's ideas to the Turkish politics and social sciences by debating on his political philosophy and the idea of state in the classical liberal tradition.

The study is divided into five chapters. In the first the historical and political events which influenced Frederic Bastiat's life and thoughts were examined and the life of Bastiat is given. In the second chapter Bastiat's writings' philosophical background were examined to try to determine what philosophical tradition he was in. The third chapter is reserved to Bastiat's ideas on free trade. In the fourth chapter Bastiat's ideas on political philosophy is explained by dividing systematically his writings into sub-subjects.

In the last chapter Bastiat's ideal state model and the connection between Bastiat's ideas and the modern libertarian ideas of state is examined.

Key Words: Political economy, political philosophy, government, free trade, French Revolution.